

8ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας Περιλήψεις ανακοινώσεων

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ

Σταματία Αλεξάνδρου, Πολυξένη Έλληνα, Ευαγγελία Κοπάνου: *Το έργο της προστασίας, ενοποίησης, ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου Διμηνίου*

Στον αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου υλοποιείται ένα έργο με παρεμβάσεις που αποτελούν τη συνέχεια εργασιών που συντελέστηκαν τα προηγούμενα χρόνια, ώστε να επιτευχθεί η προστασία, η ενοποίηση και η ανάδειξή του. Θα παρουσιαστούν νέα δεδομένα και ευρήματα που προέκυψαν στο πλαίσιο των ανασκαφικών διερευνήσεων και ενισχύουν τη σημασία του ρόλου του Διμηνίου στο τέλος της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Επίσης, θα παρουσιαστούν οι εργασίες που πραγματοποιούνται για την προστασία, την ενοποίηση και την καλύτερη κατανόηση του αρχαιολογικού χώρου και των επιμέρους μνημείων του, καθώς και το σχέδιο βελτίωσης – επέκτασης των υποδομών, με σκοπό την ενίσχυση της λειτουργικότητας του αρχαιολογικού χώρου στο σύνολό του και της αναβάθμισης των υπηρεσιών στους επισκέπτες.

Μαρία Βαϊοπούλου, Robin Rönnlund, Φωτεινή Τσιούκα, Derek Pitman, Johan Klange, Rich Potter, Ian Randall, Δανάη Καλογερίνη-Σαμούρη, Κλεονίκη Τσεργά: *Το αρχαιολογικό πρόγραμμα «Παλαμά» 2022–2024: Νέα αποτελέσματα της ελληνοσουηδικής αρχαιολογικής συνεργασίας στην Καρδίτσα*

Η ελληνοσουηδική αρχαιολογική συνεργασία στον Δήμο Παλαμά Καρδίτσας συνεχίστηκε το 2022–2024 με ανασκαφές και έρευνες στους αρχαιολογικούς χώρους Βλοχού και Μεταμόρφωσης. Τα αποτελέσματα των ερευνών αποδεικνύουν τη μακρά ιστορία κατοίκησης των αρχαίων οικισμών από την Αρχαϊκή έως και την Πρωτοβυζαντινή περίοδο. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν επιφανειακές έρευνες στην περιοχή του Παλαμά, όπου εντοπίστηκε μεγάλος αριθμός άγνωστων προϊστορικών οικισμών ή «μαγούλες». Επιπρόσθετα, γεωφυσικές έρευνες στον αρχαιολογικό χώρο του Πύργου Κιερίου και συγκεκριμένα στην κορυφή του χαμηλού λόφου «Μακριά Μαγούλα», που παραδοσιακά ταυτίζεται με την προϊστορική «Άρνη») αποκάλυψαν εκτεταμένα κατάλοιπα μνημειακής αρχιτεκτονικής στον χώρο.

Κωνσταντίνος Βουζαξάκης: *Υπόσκαφες κατασκευές στον προϊστορικό οικισμό Συκεώνα*

Με αφορμή την κατασκευή του έργου της επαρχιακής οδού Λάρισας Καρδίτσας, στο τμήμα παράκαμψης του Συκεώνα, πραγματοποιήθηκαν σωστικές ανασκαφικές έρευνες, κυρίως ανατολικά και βόρεια του προϊστορικού οικισμού, όπου εντοπίστηκαν μια σειρά από υπόσκαφες κατασκευές, κυρίως τάφροι και λάκκοι. Οι κατασκευές αυτές σχετίζονται με την οργάνωση και τη χρήση του χώρου περιμετρικά του οικισμού, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Λόγω της μεγάλης έκτασης της ανασκαφής καθίσταται δυνατή η διεξοδική εξέταση των κατασκευών αυτών και η σύγκρισή τους με αντίστοιχες κατασκευές από άλλους οικισμούς της Θεσσαλίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συσχετισμός των χαρακτηριστικών των τάφων με τα στοιχεία που είναι γνωστά κυρίως από τις γεωφυσικές έρευνες σε ανάλογους οικισμούς.

Άγγελος Γκοτσίνας: *Η διαχείριση του ζωικού κεφαλαίου στην Κεντρική Ελλάδα κατά την Μέση Εποχή του Χαλκού. Η περίπτωση της Αγίας Παρασκευής Λαμίας και του Πετρωτού Τρικάλων*

Ιστορικά, η Μέση Εποχή του Χαλκού (2000-1600 π.Χ.) έχει γίνει αντιληπτή ως μια «Σκοτεινή Εποχή», ένα αινιγματικό διάστημα μεταξύ της πρώιμης ιεραρχικής κοινωνίας της ΠΕ II και της μετέπειτα, εξέχουσας «ανακτορικής» κοινωνίας σε επίπεδο κράτους, ΥΕ III. Ορισμένες θεωρίες υποδηλώνουν επίσης ότι αυτή η εποχή χαρακτηριζόταν κυρίως από νομαδικούς και ποιμενικούς τρόπους ζωής, που επηρέασαν την οικονομία και το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο αυτής της περιόδου. Η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει στον χώρο της ζωοαρχαιολογίας, με στόχο να διερευνήσει τα κρίσιμα ερωτήματα σχετικά με τους οικονομικούς μετασχηματισμούς της Μέσης Εποχής του Χαλκού, μέσα από την διαχείριση του ζωικού κεφαλαίου. Η μελέτη αφορά σε έναν ευρύ γεωγραφικό χώρο με ποικίλα περιβάλλοντα και περιλαμβάνει τους προϊστορικούς οικισμούς της Αγίας Παρασκευής, που γειτνιάζει με δίκτυο γλυκών υδάτων στη βόρεια Φθιώτιδα, και του Πετρωτού, που βρίσκεται στις παρυφές της πεδιάδας των Τρικάλων, περιοχές που παραμένουν σχετικά ανέγγιχτες σε ζωοαρχαιολογικές μελέτες της υπό εξέταση εποχής.

Αγορίτσα Ελευθερίου, Αλκηστis Χρονάκη, Κυριακή Παπάζογλου, Αθανασία Κραχτοπούλου: *Τα μυστικά του Κάμπου. Η 4^η χιλιετία*

Η σωστική ανασκαφή κοντά στο σύγχρονο οικισμό του Προδρόμου, στο πλαίσιο του έργου «Βελτίωση Ε.Ο. 30: Κατασκευή οδικού τμήματος από Δέλτα Καρδίτσας έως Είσοδο Καρδίτσας», αποκαλύπτει τμήμα ενός σημαντικού, διαχρονικού, επίπεδου, εκτεταμένου αρχαιολογικού χώρου, με κατοίκηση και χρήση στην 4^η χιλιετία π.Χ., στη Μυκηναϊκή εποχή, στα Ιστορικά και τα Παλαιοχριστιανικά χρόνια.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα, η Τελική Νεολιθική και η μετάβαση στην Πρώιμη Εποχή Χαλκού αντιπροσωπεύεται από εκτεταμένα οικιστικά κατάλοιπα, ενισχύοντας την θεωρία περί συνέχειας μεταξύ του τέλους της Νεολιθικής και της αρχής της Εποχής του Χαλκού στη Θεσσαλία και τεκμηριώνοντας ότι στην περιοχή του Προδρόμου αναπτύχθηκε ένας μεγάλος, επίπεδος οικισμός με πρωτο-αστικά χαρακτηριστικά. Η αποκάλυψη ενός κλιβάνου για την εκκαμίνευση μεταλλευμάτων προσφέρει νέα, εξαιρετικά ενδιαφέροντα, στοιχεία για την πρώιμη μεταλλουργία στη δυτική Θεσσαλία.

Συνθέτοντας, τα δεδομένα από σωστικές και δοκιμαστικές ανασκαφές και την εκτατική επιφανειακή έρευνα στον Κάμπο της Καρδίτσας, θα παρουσιάσουμε καινούργια δεδομένα για τη, συνήθως δυσδιάκριτη, 4^η χιλιετία στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα και θα τεκμηριώσουμε την κεντρική θέση και το ρόλο του σημαντικού οικισμού που ανασκάπτεται στον Πρόδρομο της Καρδίτσας.

Βασίλειος Καραχρήστος, Γεώργιος Βήτος, Κωσταντίνος Τσαλούχας
Αρχαιολογική επισκόπηση της ευρύτερης περιοχής του Ριζομύλου Μαγνησίας. Παλιά και νέα δεδομένα

Το έτος 2014 πραγματοποιήθηκαν κατά την κατασκευή του δικτύου αποχέτευσης ομβρίων στο πλαίσιο του Έργου «Ομβρία Ριζομύλου» σωστικές ανασκαφές εντός του σημερινού χωριού του Ριζομύλου Δ.Ε. Κάρλας Δ. Ρήγα Φεραίου. Στο κέντρο περίπου του σύγχρονου οικισμού εντοπίζεται προϊστορική μαγούλα που είναι γνωστή ως μαγούλα Ριζομύλου 1 ή Μαγούλα Υδραγωγείου (επειδή επάνω της έχει κτιστεί το υδραγωγείο του χωριού και η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου). Πρόκειται για μια κυκλική μαγούλα, με διάμετρο περίπου 200 μέτρα και ύψος 3 έως 4 μέτρα, με ευρήματα που χρονολογούνται κυρίως στην Νεότερη Νεολιθική και στην Εποχή του

Χαλκού. Στην περιοχή έχουν εντοπιστεί κατά καιρούς και ευρήματα των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. Επίσης, στα ΒΔ του οικισμού του Ριζομύλου εντοπίζεται η πολύ σημαντική προϊστορική θέση, με την ονομασία μαγούλα Ριζομύλου 2 ή Πλατομαγούλες, από την οποία κατά καιρούς παραδίδονται στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας ευρήματα από τους κατοίκους της περιοχής. Στην παρούσα ανακοίνωση θα γίνει μία πρώτη παρουσίαση των ευρημάτων τόσο από τις νέες ανασκαφικές εργασίες εντός του οικισμού Ριζομύλου, όσο και από τις κατά καιρούς παραδόσεις αρχαιοτήτων από την ευρύτερη περιοχή.

Σοφία Κατσάλη, Ελευθερία Χριστοδούλου: *Νέα ανασκαφικά δεδομένα για τον προϊστορικό οικισμό της Μάνικας στην Εύβοια- μία μεταλλοτεχνική εγκατάσταση της Πρωτοελλαδικής εποχής*

Σε σωστική ανασκαφή που διενεργήθηκε από την ΕΦΑ Ευβοίας κατά το 2023, μετά από αίτηση ιδιώτη για κατασκευή κατοικίας, σε οικόπεδο στη Συνοικία Η' περιοχή «Μάνικας», επί της οδού Μέντας και εντός του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου της Χαλκίδας, αποκαλύφθηκαν σημαντικές αρχαιότητες της Πρωτοελλαδικής εποχής. Η ανασκαφή έφερε στο φως δύο μεγάλες ορθογώνιες κτιστές υπόγειες κατασκευές, τμήμα κτιρίου, τρία πηγάδια και πέντε λάκκους, που περιείχαν τεράστιες ποσότητες οψιανού, σε όλα τα στάδια επεξεργασίας του, τεκμηριώνοντας πιθανότατα την επιτόπια κατασκευή εργαλείων. Οι αρχαιότητες που ήρθαν στο φως ήταν κτισμένες επάνω από τις αλλουβιακές αποθέσεις ενός αρχαιότερου υδάτινου ρεύματος στην περιοχή και για τον λόγο αυτό δεν εντοπίστηκε πουθενά ο φυσικός βράχος. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι μέχρι στιγμής στην περιοχή της Μάνικας δεν υπάρχει παράλληλο για υπόγειους χώρους στις ήδη ανασκαμμένες αρχαιότητες.

Τα σημαντικότερα κινητά ευρήματα της ανασκαφής είναι δύο πήλινα ανθρωπόμορφα ειδωλία, που για πρώτη φορά βρίσκονται σε ανασκαφή στη Μάνικα, τμήματα τετραποδικών βάσεων, που ερμηνεύονται ως στηρίγματα αγγείων ή μεταλλουργικών κλιβάνων, πλήθος οστράκων με επικολλημένα υπολείμματα χαλκού, καθώς και μία μάζα αζουρίτη, χρωστική ουσία, αλλά και ένα από τα βασικά μεταλλεύματα χαλκού, δύο πήλινα μεταλλουργικά αντικείμενα, μία μήτρα πελέκεως και ένα κωνικό ακροφύσιο, αντικείμενα που επίσης ανευρέθηκαν για πρώτη φορά σε ανασκαφές στη Μάνικα και τεκμηριώνουν την παρουσία μεταλλουργικών δραστηριοτήτων στη συγκεκριμένη θέση.

Συμπερασματικά η ανασκαφή επί της οδού Μέντας στη Μάνικα της Χαλκίδας πλουτίζει τις γνώσεις μας για την σημαντική αυτή αρχαιολογική θέση της Πρωτοελλαδικής εποχής και παράλληλα τεκμηριώνει την παρουσία ενός σημαντικού εργαστηρίου μεταλλοτεχνίας και κατεργασίας οψιανού στην περιοχή της Εύβοιας.

Αγαθή Μπαρτσώκα: *Λιθοτεχνίες της Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κοιλάδα του Σπερχειού. Ο οικισμός στη θέση «Πλατάνια» Αγίας Παρασκευής Λαμίας*

Η λιθοτεχνία αποκρουσμένου λίθου από τον οικισμό στη θέση «Πλατάνια» Αγίας Παρασκευής Λαμίας εντάσσεται στην τεχνολογική παράδοση της Μέσης Εποχής του Χαλκού ως προς την κατανομή των πρώτων υλών, τις τεχνικές κατάρτισης και τον βαθμό μορφοποίησης και χρήσης των εργαλείων. Η ανασύνθεση του τρόπου πρόσκτησης και διαχείρισης των πρώτων υλών, του τεχνο-οικονομικού συστήματος και της «τεχνογνωσίας» της προϊστορικής ομάδας, αλλά και η τυπολογία των εργαλείων συμβάλλουν καταλυτικά στην κατανόηση των στρατηγικών αναζήτησης, των μετακινήσεων και πιθανών πολιτισμικών επαφών, του συστήματος ανταλλαγής και διακίνησης των πρώτων υλών μιας κοινωνίας του παρελθόντος στην Κοιλάδα του Σπερχειού κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού.

Η ένταξη του οικισμού σε ενδοπεριφερειακά και διαπεριφερειακά συστήματα προμήθειας και ανταλλαγής εργαλείων, η συνύπαρξη ενδοκοινοτικής λιθοτεχνικής δραστηριότητας και μη ολοκληρωμένων εγχειρηματικών αλυσίδων κατασκευής των εργαλείων συμπληρώνουν την εικόνα μιας κοινωνίας, όχι ιδιαίτερα αυτόνομης σε τεχνικό επίπεδο. Τα εργαλειακά σύνολα άρρηκτα συνδεδεμένα με την άσκηση δραστηριοτήτων μικρής ή μεγάλης έντασης αντανακλούν την οργάνωση του τρόπου ζωής των κατοίκων του οικισμού, όπως αυτή διαμορφώνεται και διαφοροποιείται μέσα στην πολιτιστική παράδοση της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Ανθή Μπάτζιου, Bartłomiej Lis, Δημήτρης Αγνωσιώτης, Piotr Zeman: *Ο μυκηναϊκός οικισμός στα Πευκάκια (2022-2024)*

Ο μυκηναϊκός οικισμός στα Πευκάκια ανασκάπτεται συστηματικά από το 2006 και η έρευνα έφερε στο φως ένα σημαντικό τμήμα του οικισμού. Παράλληλα, η μελέτη των ευρημάτων ανέδειξε τις καθημερινές ασχολίες των κατοίκων, ορισμένες πιο εξειδικευμένες δραστηριότητες, βιοτεχνικού χαρακτήρα και τις εμπορικές επαφές του οικισμού.

Το 2022 ένα νέο ερευνητικό-ανασκαφικό Πρόγραμμα ξεκίνησε, με ισότιμη συνεργασία μεταξύ της Εφορείας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας και του Ινστιτούτου Αρχαιολογίας και Εθνολογίας, της Πολωνικής Ακαδημίας Επιστημών, που εκπροσωπείται από το Πολωνικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο στην Αθήνα. Οι ερευνητικοί στόχοι του νέου Προγράμματος είναι η διερεύνηση της έκτασης και της διαχρονικής εξέλιξης του οικισμού, η ανίχνευση του λιμανιού, το οποίο συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του, καθώς και η καλύτερη κατανόηση του ρόλου που διαδραμάτισε η θέση τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε ευρύτερα δίκτυα.

Στο ερευνητικό Πρόγραμμα συμμετέχουν πολλοί αρχαιολόγοι και εξειδικευμένοι επιστήμονες και εφαρμόζονται νέες τεχνολογίες για την αρχαιολογική διερεύνηση και τεκμηρίωση. Το 2022 πραγματοποιήθηκαν γεωφυσικές διασκοπήσεις σε μεγάλη έκταση της θέσης, ενώ παράλληλα πραγματοποιήθηκε γεωαρχαιολογική έρευνα σε επιλεγμένα σημεία. Τα συνδυαστικά αποτελέσματα των ερευνών της πρώτης περιόδου βοήθησαν στη στόχευση των περιοχών για ανασκαφή κατά τις επόμενες δύο περιόδους (2023-2024), κατά τις οποίες αποκαλύφθηκε ένα νέο τμήμα του μυκηναϊκού οικισμού, καθώς και κατάλοιπα της αρχαίας πόλης της Δημητριάδας.

Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Tobias Krapf: *Ράχες, θέση «Φούρνοι»: ένας οικισμός της Εποχής του Χαλκού στη βόρεια ακτή του Μαλιακού κόλπου*

Στη θέση «Φούρνοι» ή «Αλωπέκα», 1,5 χλμ. ανατολικά της παραλίας Ραχών, σώζονται τα ερείπια του μόνου μέχρι σήμερα ανασκαφικά τεκμηριωμένου προϊστορικού οικισμού στη βόρεια ακτή του Μαλιακού κόλπου, με κατοίκηση σε όλη τη διάρκεια της Εποχής του Χαλκού. Με βάση τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά δεδομένα, ο οικισμός αυτός φαίνεται να αποτελεί ένα σημαντικό κόμβο στο δίκτυο επικοινωνίας των οικισμών του βόρειου Ευβοϊκού και του Μαλιακού κόλπου με αυτούς του Παγασητικού και του Αιγαίου.

Μια μικρή δοκιμαστική ανασκαφή παλαιότερα, με αφορμή την έκδοση άδειας για την ανέγερση οικοδομής, αποκάλυψε μεταξύ άλλων, τη λίθινη θεμελίωση αφιδωτής οικίας Μεσοελλαδικής Εποχής, πάνω στα ερείπια της οποίας κατασκευάστηκε στην αρχή της Υστεροελλαδικής περιόδου ευθύγραμμο οικοδόμημα αρκετά μεγάλων διαστάσεων, που συνέχισε να χρησιμοποιείται τουλάχιστον μέχρι την ΥΕ ΙΙΑ1 φάση.

Αξιοσημείωτος είναι ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται εδώ ο εκμυκηναϊσμός στην κεραμική παραγωγή ενός παράκτιου οικισμού σε σχέση με την εμμονική

προσήλωση των συντηρητικών κοινωνιών του εσωτερικού της Κοιλιάδας του Σπερχειού στην αναπαραγωγή των μεσοελλαδικών κεραμικών προτύπων στη διάρκεια της μετάβασης από τη Μεσοελλαδική στην Υστεροελλαδική περίοδο.

Ευαγγελία Σκαφιδά, Άρτεμις Καρναβά, Ελίνα Καρδαμάκη, Δημήτρης Αγνουσιώτης, Εύη Μαργαρίτη, Γιώργος Φακορέλλης, Ελένη Ασδεράκη-Τζουμερκιώτη, Thilo Rehren, Μάρκος Βαξεβανόπουλος, Ιάκωβος Γεωργίου, Ουρανία Βασιλοπούλου: *Ο οικισμός της Ύστερης Εποχής Χαλκού στο Κάστρο-Παλαιά του Βόλου: αποτελέσματα 2022-2024 του ερευνητικού διεπιστημονικού προγράμματος*

Η ανακοίνωση αφορά στα αποτελέσματα των τελευταίων χρόνων του ερευνητικού διεπιστημονικού Προγράμματος «Ο οικισμός της Ύστερης Εποχής Χαλκού στο Κάστρο-Παλαιά του Βόλου», που έχει ως στόχο τη μελέτη, την επαναξιολόγηση και τη δημοσίευση των αρχαιολογικών δεδομένων από τις ανασκαφικές έρευνες των Δ. και Μ. Θεοχάρη στη θέση (1956-1961), με τη συνδρομή των γεωφυσικών, βιοαρχαιολογικών και αρχαιομετρικών εν γένει επιστημών, και σε συσχετισμό πάντα με τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις.

Κατά τα τελευταία τρία έτη του προγράμματος κύριος στόχος μας ήταν η μελέτη της κεραμικής, προκειμένου να διασαφηνιστούν τόσο η στρωματογραφική συνέχεια, όσο και η χρονική αλληλουχία των αρχαιολογικών συμφραζομένων στον οικισμό, σε συσχετισμό με τα νέα δεδομένα των πρόσφατων ραδιοχρονολογήσεων που διενεργήσαμε. Το υλικό της Ύστερης Εποχής Χαλκού μελετάται σε συνάρτηση με αυτό της Μέσης, και ελπίζεται ότι η συνδυασμένη μελέτη της κεραμικής των δύο αυτών χρονολογικών ενοτήτων θα συμβάλει στην κατανόηση των παλαιών και νέων ανασκαφικών δεδομένων και στην επακόλουθη ερμηνεία τους.

Θα παρουσιαστούν επιπλέον τα αποτελέσματα: α) της μελέτης των αρχαιοβοτανικών καταλοίπων σε στερεομικροσκόπιο, για να ανασυνθέσουμε τις κοινωνικο-οικονομικές επιλογές των κατοίκων του οικισμού και β) της αρχαιομεταλλουργικής-αρχαιομετρικής μελέτης των μετάλλινων αντικειμένων, σκωριών και μεταλλευμάτων, με σκοπό να ανασυνθέσουμε το τεχνολογικό επίπεδο των εργαστηρίων κατασκευής μετάλλινων αντικειμένων στη θέση Κάστρο-Παλαιά Βόλου και να κατανοήσουμε το σύνθετο δίκτυο εμπορικών επαφών της περιοχής με τον υπόλοιπο κόσμο και ιδιαίτερα με τα Βαλκάνια, την Ανατολία και τη Μέση Ανατολή.

Στυλιανή Σουβατζή: *Νεολιθική κεραμική των ανασκαφών του Χρήστου Τσουντα στο Σέσκλο και στο Διμήνι: προκαταρκτική μελέτη*

Η ανακοίνωση παρουσιάζει τα αποτελέσματα της προκαταρκτικής μελέτης της νεολιθικής κεραμικής από τις ανασκαφές του Χρήστου Τσουντα στο Σέσκλο και στο Διμήνι, η οποία φυλάσσεται στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και παραμένει κατά μεγάλο μέρος της αδημοσίευτη ή πλημμελώς δημοσιευμένη, καθώς και των ανασκαφικών ημερολογίων του Χρήστου Τσουντα από το Σέσκλο. Η μελέτη αυτή αποτελεί την εκκίνηση του νέου ερευνητικού προγράμματος με τίτλο *Νεολιθική Κεραμική της Ανατολικής Θεσσαλίας και Κοινωνική Οργάνωση*, το οποίο αποσκοπεί στην πληρέστερη κατανόηση του ζωτικού ρόλου της κεραμικής στις νεολιθικές κοινότητες, αλλά και στην περαιτέρω ανάδειξη του πολύτιμου έργου του Χρήστου Τσουντα. Σε αυτό το πρώτο στάδιο θα παρουσιαστεί η συνολική εικόνα του κεραμικού συνόλου, ποσοτικές και ποιοτικές παρατηρήσεις και στοιχεία για το ιστορικό του.

Ιφιγένεια Τουρναβίτου, Γιώργος Τουφεξής: *Η ζωή στο βορειότερο άκρο του Μυκηναϊκού κόσμου. Η ανασκαφή του μυκηναϊκού οικισμού στο Μακρυχώρι Λάρισας (2022-2024)*

Οι νέες αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή του προϊστορικού οικισμού του Μακρυχωρίου, ξεκίνησαν το 2015, και αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος, που πραγματοποιείται στα πλαίσια της συνεργασίας μεταξύ της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λάρισας, και του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Στους στόχους του προγράμματος περιλαμβάνεται η συνέχιση της παλαιότερης ανασκαφικής έρευνας, καθώς και η περαιτέρω αποκάλυψη, μελέτη και ανάδειξη των ορίων, των αρχιτεκτονικών καταλοίπων και της χωροταξικής οργάνωσης του μυκηναϊκού οικισμού.

Ο μυκηναϊκός οικισμός του Μακρυχωρίου, βρίσκεται στο βόρειο άκρο της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας, σε απόσταση 16χλμ βόρεια της Λάρισας, σε μία γεωγραφικά στρατηγική θέση στην δυτική είσοδο της κοιλάδας των Τεμπών. Στις δυτικές παρυφές του οικισμού διενεργήθηκε, κατά το διάστημα 1999-2000 ανασκαφική έρευνα, σε έκταση 1.6 στρεμ., στο πλαίσιο κατασκευής της βοηθητικής παράπλευρης οδού του νέου οδικού άξονα Αθηνών-Θεσσαλονίκης (ΠΑΘΕ). Η ανασκαφή αποκάλυψε τάφρους της Αρχαιότερης/Μέσης και Νεώτερης Νεολιθικής περιόδου, αλλά και τμήμα του οικισμού της πρώιμης Νεότερης Νεολιθικής περιόδου και αμέσως βορειότερα εκτεταμένα κατάλοιπα κτιρίων και τμήμα δρόμου της Μυκηναϊκής περιόδου του τέλους του 13ου και των αρχών του 12ου αιώνα π.Χ. Σε κοντινή απόσταση ΒΔ του οικισμού, και ενόψει της κατασκευής των Πλευρικών Διοδίων Μακρυχωρίου, ανασκάφηκαν το 2009 επτά μυκηναϊκοί τάφοι που ανήκαν στο νεκροταφείο του οικισμού.

Η πρόσφατη συστηματική αρχαιολογική έρευνα (2018-2024), η οποία επικεντρώθηκε στην περιοχή ανατολικά και νότια/νοτιοανατολικά του μεγαλύτερου και καλύτερα διατηρημένου βορειότερου κτιρίου του ανασκαμμένου τμήματος του οικισμού, έφερε στο φως μεγάλο τμήμα λιθόκτιστης και κατά τα φαινόμενα αναλημματικής κατασκευής ανατολικά του περιβόλου του μυκηναϊκού συγκροτήματος, σε ένα πιθανώς κοινόχρηστο, δημόσιο χώρο, αλλά και τμήμα ενός νέου μυκηναϊκού κτιρίου ανατολικά του τελευταίου. Νοτιότερα, στην περιοχή N/NA του Βόρειου κτιρίου, οι πρόσφατες έρευνες, αποκάλυψαν τμήμα δρόμου, ο οποίος πιθανότατα συναντά, στο δυτικό του άκρο, τον κύριο δρόμο του μυκηναϊκού οικισμού. Νότια του δρόμου αυτού εμφανίσθηκε και άλλο μυκηναϊκό κτίριο, με ένα τουλάχιστον πλακόστρωτο χώρο και δύο αρχιτεκτονικές φάσεις, η διερεύνηση του οποίου δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του μυκηναϊκού οικισμού, χρονολογούνται στο τέλος του 13ου και στις αρχές του 12ου αιώνα π.Χ.

Γιώργος Τουφεξής, Χρήστος Μπατζέλας, Άννα Στρούλια, Ελένη Μπουζή, Αθανάσιος Ράπτης, Φίλιππος Βλαχούλης: *Ανασκαφή νεολιθικού οικισμού στο πλαίσιο του έργου «Επ.Ο Λάρισας-Καρδίτσας: κατασκευή Οδικού τμήματος από Ι/Κ Μεσορράχης έως Ι/Κ Ελευθερών»*

Παρουσιάζονται τα πρώτα συμπεράσματα της σωστικής ανασκαφής νεολιθικού οικισμού που πραγματοποίησε η ΕΦΑ Λάρισας στο πλαίσιο του εν λόγω έργου. Ο οικισμός βρίσκεται σε χαμηλό λοφώδες τοπίο, σε απόσταση 5 χλμ. δυτικά της Λάρισας. Η ανασκαφή διενεργήθηκε στις νότιες παρυφές του οικισμού, όπου αποκαλύφθηκαν τάφροι, λάκκοι και κατάλοιπα κατασκευών. Με βάση την προκαταρκτική μελέτη του υλικού, προκύπτει ότι ο οικισμός κατοικήθηκε στην Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο, από την οποία διασώθηκαν, πολύ περιορισμένα

κατάλοιπα, καθώς και στη Νεότερη Νεολιθική περίοδο, στην οποία χρονολογείται και το σύνολο σχεδόν των ανασκαμμένων επιχώσεων.

Agathe Reingruber, Georgios Toufexis: *Rocks and stones with cupmarks from Thessaly: first steps towards a systematic study*

Cup-marked stones are a widespread phenomenon, both in time and in space. They occur in the Epipalaeolithic of the Near East, and in the Neolithic and Bronze Age of Europe, not to mention other continents and periods. Due to the nature of their occurrence in the open air and the fact that they are rarely associated with a specific site or finds, their study proves to be a challenge.

Recently, during systematic surface investigations in north-eastern Thessaly, under the auspices of the Ephorate of Antiquities of Larissa, we have investigated cup-shaped depressions deepened into the rocks by hand-held tools. As a first approach, we are systematically recording and evaluating them in a Geographical Information System (GIS). In this way, we can observe patterns in their distribution and determine their proximity to the previously known prehistoric settlements in the area. Helpful in their dating and interpretation can prove to be large blocks of stones brought to settlements, covered with cup-marks.

Piotr Zeman: *Preliminary remarks on the pottery from D. Teocharis' excavations at the site of Pefkakia Magoula*

Pottery presented in this paper derives from excavations by Demetrios Theocharis in the 1950s, before he was joined by V. Milojevic. He uncovered 8-meter deep stratigraphy, with successive settlement layers, dating from the Neolithic to the Late Bronze Age, published only in a brief report (Theocharis 1957), with the vast majority of the finds unpublished. Following the permit issued by the Ephorate of Antiquities of Magnesia, it was possible to restudy eight crates of pottery deriving from these excavations, including significant amounts of Mycenaean pottery. Preliminary results of this study provide valuable information that supplements that published in the original report, especially regarding the Late Bronze Age period. Although much of the contextual information is missing, it is possible to gain insights into the chronological range of pottery kept by Theocharis, which can be compared with the activity attested in the flat part of the site, to the south of Magoula.

ΚΛΑΣΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΙΧΙΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ - ΚΛΑΣΙΚΩΝ

Γεώργιος Αγιαμαρνιώτης: *Ο ενδεχόμενος εντοπισμός του οργανωμένου νεκροταφείου του αρχαίου Ορχομενού και τοπογραφικά προβλήματα της αρχαίας πόλης*

Εξ αφορμής της ανασκαφής διάσπαρτων συστάδων τάφων στον κάμπο του Ορχομενού το 2009 εξετάζεται το ενδεχόμενο ν' αποτελούσαν μέρος του οργανωμένου νεκροταφείου της αρχαίας πόλης, το οποίο μέχρι σήμερα δεν έχει εντοπισθεί. Αυτό το ζήτημα ουσιαστικά αποτελεί το εφελτήριο για την εξέταση της ιστορικής τοπογραφίας του Ορχομενού. Παρ' ό,τι μαζί με τη Θήβα ήδη από τη Χαλκοκρατία διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην πολιτική και πολιτιστική ιστορία του βοιωτικού χώρου, η φυσική παρουσία της αρχαίας πόλης, τα στάδια της πολεοδομικής ανάπτυξής της και η επέκτασή της στο χώρο εν πολλοίς εξακολουθούν να μας είναι άγνωστα. Η τρέχουσα ανακοίνωση φιλοδοξεί να αναδείξει αυτά τα κενά στην έρευνα και να δώσει απαντήσεις, όπου είναι εφικτό.

Δημήτριος Αθανασίου: *Αμφορείς «μακεδονικού» τύπου από το ανατολικό νεκροταφείο της αρχαίας Αργιθέας και το νεκροταφείο των αρχαίων Γόμφων*

Οι «μακεδονικοί» αμφορείς αποτελούν ένα από τα πιο κοινά ευρήματα στην κεραμική παραγωγή της ελληνιστικής περιόδου, με τη Μακεδονία να φιλοξενεί τον μεγαλύτερο αριθμό τους, κυρίως σε ταφικά σύνολα. Το άρθρο εστιάζει στους μακεδονικούς αμφορείς που έχουν ανευρεθεί στα νεκροταφεία της αρχαίας Αργιθέας και των αρχαίων Γόμφων, δύο σημαντικών πόλεων της αρχαίας Αθαμανίας και Θεσσαλίας αντίστοιχα. Στην Αργιθέα και στους Γόμφους έχουν ανακαλυφθεί συνολικά 31 αμφορείς (15 και 16 αντίστοιχα). Οι αμφορείς αυτοί εμφανίζουν μια ποικιλία σχημάτων. Εκτός από τους κυλινδρικούς και ωοειδείς που φέρουν τυπικά χαρακτηριστικά της τοπικής κεραμικής της Μακεδονίας, υπάρχουν επίσης και αμφορείς με σφαιρικά και απιόσχημα σώματα, οι οποίοι ενδέχεται να προέρχονται από γειτονικές περιοχές της Θεσσαλίας, της Φθιώτιδας και της Ηπείρου ή ακόμα να αποτελούν προϊόντα τοπικών εργαστηρίων. Η χρονολόγηση τους εκτείνεται από το β' μισό του 3ου αι. π.Χ. έως κυρίως τον 2ο αι. π.Χ., με κάποιες περιπτώσεις να φτάνουν μέχρι το α' τέταρτο του 1ου αι. π.Χ.

Σταματία Αλεξάνδρου, Σοφία Κραβαρίτου: *Ιερά και λατρείες των Φθιωτίδων Θηβών. Η συμβολή των επιγραφικών δεδομένων*

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι μια πρώτη συνθετική παρουσίαση των επιγραφικών δεδομένων από τον χώρο των Φθιωτίδων Θηβών στην Αχαΐα Φθιώτιδα, τα οποία αποτελούν τεκμήρια για τα ιερά και τη λατρευτική ζωή της πόλης, από την ίδρυσή της τον 4^ο αι. π.Χ. έως και τα ρωμαϊκά χρόνια. Πρόκειται κυρίως για ενεπίγραφες αναθηματικές στήλες που ήλθαν στο φως κατά τη διάρκεια των αρχαιολογικών ερευνών που έλαβαν χώρα από το 19^ο αι. έως και τα τελευταία χρόνια στο χώρο της αρχαίας πόλης, αλλά και για τυχαία ευρήματα. Η μελέτη των εν λόγω επιγραφών επιχειρεί να φωτίσει σημαντικές πτυχές του τοπικού πανθέου και της ιερής τοπογραφίας που στην πλειονότητα της δεν έχει ερευνηθεί ανασκαφικά μέχρι σήμερα, ενώ επίσης η μελέτη της τυπολογίας των μνημείων και των προσωπογραφικών δεδομένων εστιάζει στην παρουσίαση όψεων της ιδιαίτερης ταυτότητας της πόλης των Φθιωτίδων Θηβών από τα κλασικά έως και τα ρωμαϊκά χρόνια.

Αλεξίου Νεκταρία, Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου: *Νέες επιγραφικές μαρτυρίες από το ιερό των ελληνιστικών χρόνων στη θέση «Σκιαθάς» στο Κάτω Πολυδένδρι Δήμου Αγιάς, ΠΕ Λάρισας*

Η μέχρι πρότινος έρευνα στον αρχαιολογικό χώρο του Σκιαθά στο Κάτω Πολυδένδρι του Δήμου Αγιάς της ΠΕ Λάρισας, έδωσε σημαντικά ευρήματα μεταξύ των οποίων και το ιερό των ελληνιστικών χρόνων. Από τα κινητά ευρήματα της ανασκαφικής έρευνας και κυρίως από τα αγαλμάτια των παιδιών θεωρήθηκε ότι πιθανά να πρόκειται για ιερό θεραπευτών και κουροτρόφων θεών.

Νέες επιγραφικές μαρτυρίες από το ιερό σε συνδυασμό με την εκτίμηση παλαιότερων, μας δίνουν αρκετά στοιχεία για την αποκωδικοποίηση του γρίφου σχετικά με την ταύτιση του ιερού, των λατρειών και κατ' επέκταση της αρχαίας πόλης.

Ανετάκης Μιχάλης: *Ψηφιακός Αρχαιολογικός Χάρτης των Φερών*

Κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια στο Βελεστίνο, όπου κατά την αρχαιότητα απλωνόταν η πόλη των Φερών, πραγματοποιήθηκαν πολλές σωστικού χαρακτήρα ανασκαφές, λόγω της οικοδομικής δραστηριότητας. Η πληθώρα των μνημείων και ευρημάτων που αποκαλύφθηκαν κατά τις ανασκαφικές έρευνες μας παρείχαν

σημαντικές πληροφορίες που συμπλήρωσαν τις γνώσεις μας για την αρχαία πόλη και την κατοίκηση σε αυτή. Το υλικό που προέκυψε ανέρχεται σε πολλούς νέους αρχαιολογικούς χώρους και χιλιάδες κινητά ευρήματα, μέρος των οποίων έχει δημοσιευτεί σε περιοδικά, μονογραφίες και συλλογικούς τόμους. Ωστόσο, η ποσότητα του υλικού κατέστησε αναγκαία την καταχώρησή του σε ειδικά σχεδιασμένες ψηφιακές εφαρμογές (βάσεις δεδομένων) και σε ένα πρόγραμμα γεωγραφικού εντοπισμού (GIS). Η διαδικασία ψηφιοποίησης των αρχαιολογικών στοιχείων και τεκμηρίων που αφορούν τα κινητά και ακίνητα μνημεία προκειμένου να καταχωρηθούν στις αντίστοιχες ψηφιακές εφαρμογές είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα και βρίσκεται σε εξέλιξη. Με τα μέχρι σήμερα καταχωρημένα στοιχεία όμως, είμαστε σε θέση να παρουσιάσουμε τον «Ψηφιακό Αρχαιολογικό Χάρτη των Φερών», μία εφαρμογή που δημιουργήθηκε σε μορφή ιστοσελίδας (html), προκειμένου να οπτικοποιηθούν σε έναν ψηφιακό χάρτη οι γνώσεις μας για την αρχαία πόλη.

Μάρκος Βαξεβανόπουλος, Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν, Ελένη Χρυσοπούλου: *Έρευνα της αρχαίας μεταλλευτικής και μεταλλουργικής δραστηριότητας στη Σκιάθο και διερεύνηση της προέλευσης μεταλλικών αντικειμένων*

Τον Μάιο του 2020 πραγματοποιήθηκε έρευνα στη νήσο Σκιάθο σε μεταλλευτικές στοές του νησιού για τη διερεύνηση της χρήσης τους και της εξακρίβωση της περιόδου εκμετάλλευσής τους. Λήφθηκαν δείγματα μεταλλοφορίας από το εσωτερικό τους και από τον περιβάλλοντα χώρο. Επίσης δείγματα μεταλλουργικών σκωριών συλλέχθηκαν από τη θέση «Κεφάλα» και από τη θέση «Κάστρο». Τα δείγματα των μεταλλοφοριών και των σκωριών αναλύθηκαν χημικά και μελετήθηκαν στο ηλεκτρονικό μικροσκόπιο του εργαστηρίου του Τμήματος Γεωλογίας της École Normale Supérieure. Οι μεταλλοφορίες παρουσιάζουν περιεκτικότητες κυρίως σιδήρου, ενώ σε ένα δείγμα εντοπίζεται χαλκός. Οι μεταλλουργικές σκωρίες αποτελούν υπολείμματα εκκαμίνευσης σιδήρου.

Παράλληλα, μεταλλικά αντικείμενα (χάλκινα, σιδερένια και μολύβδινα) που προέρχονται από το συνεργατικό ανασκαφικό πρόγραμμα των ετών 2009-2019 στη θέση «Κεφάλα» του Τομέα Αρχαιολογίας του Τμήματος ΙΑΚΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας, τόσο από τον οικισμό, όσο και από τα νεκροταφεία, αναλύθηκαν στο ίδιο εργαστήριο χημικά και ισοτοπικά, για τη διερεύνηση της προέλευσής τους. Τα αποτελέσματα δείχνουν πιθανή προέλευση των μετάλλων από τη Βόρεια Ελλάδα και από την περιοχή της Timna/Feynan στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ιάκωβος Γεωργίου, Μιχάλης Ανετάκης: *Ψηφιακός αρχαιολογικός και ιστορικός χάρτης της Σκοπέλου*

Ο Ψηφιακός αρχαιολογικός και ιστορικός χάρτης της Σκοπέλου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο κοινό το 2020 και έκτοτε αναπτύσσεται συνεχώς με την προσθήκη νέων στοιχείων. Δημιουργήθηκε με ένα πρόγραμμα γεωγραφικού εντοπισμού (GIS), όπου καταχωρείται το σύνολο των αρχαιολογικών δεδομένων που έχουν προκύψει από ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες, όπως τοπογραφικά σχέδια ανασκαφών, αρχαιολογικά ημερολόγια και φωτογραφίες. Ο χάρτης, σε μορφή ιστοσελίδας (html), παρέχει πρόσβαση σε ποικίλα στοιχεία, όπως ιστορικά γεγονότα, τη θέση και τα όρια των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, φωτογραφίες ευρημάτων κ.ά. και αποτελεί χρήσιμο εργαλείο έρευνας και προσέγγισης του πολιτιστικού αποθέματος της Σκοπέλου.

Ευάγγελος Γκουντής: *Επανεξετάζοντας τα νομισματικά ευρήματα από την θέση «Χάνι της Κοκκώνας». Συμβολή στην νομισματική κυκλοφορία στην Κοιλιάδα των Τεμπών κατά την αρχαιότητα*

Η ΙΕ΄ ΕΠΚΑ και η 7η ΕΒΑ διενήργησαν σωστικές ανασκαφές από το 2008 έως το 2013 στο δυτικό άκρο της Κοιλιάδας των Τεμπών, στη θέση «Χάνι της Κοκκώνας», φέρνοντας στο φως ελληνιστικό συγκρότημα που συνδέεται με την λατρεία της Μητέρας των Θεών/Κυβέλης. Η ανακοίνωση αφορά την επανεξέταση των αρχαίων νομισμάτων (3 αργυρά και 131 χάλκινα νομίσματα από τον 5ο αιώνα π.Χ. έως και τον 4ο αιώνα μ.Χ.). Έμφαση θα δοθεί στην κατανομή τους στον χώρο, η οποία σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα ευρήματα προσφέρει πληροφορίες για τη διάρκεια λειτουργίας αλλά και τις δραστηριότητες του συγκροτήματος.

Το υλικό από το «Χάνι της Κοκκώνας» είναι το μοναδικό έως τώρα σύνολο με σαφές αρχαιολογικό συγκείμενο από την Κοιλιάδα των Τεμπών, ενώ λείπουν ακόμα και οι παραδόσεις ή οι κατασχέσεις υλικού από την ευρύτερη περιοχή. Τα νομίσματα προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για την εγχρήματη οικονομία στα Τέμπη. Η χρήση τους σχετίζεται άμεσα με τις καθημερινές συναλλαγές σε ένα ιερό καθώς και τις μετακινήσεις των ανθρώπων στο πλαίσιο στρατιωτικών, εμπορικών ή άλλων δράσεων. Στο πλαίσιο της ανασύνθεσης της νομισματικής κυκλοφορίας στην Κοιλιάδα των Τεμπών, τα ευρήματα συσχετίζονται με άλλες νομισματικά τεκμηριωμένες θέσεις από τον θεσσαλικό χώρο, αναδεικνύοντας τα κοινά χαρακτηριστικά αλλά και τις ιδιαιτερότητες της περιοχής.

Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου: *Η λατρεία του Αμφιλόχου και η ύπαρξη ιερού του στη νήσο Ίκο (:)*

Το καλοκαίρι του 2001 παραδόθηκε από ιδιώτες ένα τμήμα μαρμάρινης στήλης, το οποίο κατά δήλωσή τους βρήκαν οι ίδιοι στη νήσο Αλόννησο, την αρχαία Ίκο. Η στήλη μπορεί να χρονολογηθεί στον 4ο αι. π.Χ. και φέρει αποσπασματική επιγραφή, στην οποία αναφέρεται ιερό του Αμφιλόχου. Το εύρημα αυτό έδωσε την αφορμή για μια νέα προσέγγιση των δεδομένων σχετικά με τη λατρεία του μάντη και ήρωα-ιατρού Αμφιλόχου, που είναι γνωστή μεν, αλλά εξαιρετικά σπάνια στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Οι κάπως περίεργες συνθήκες παράδοσης της στήλης εγείρουν κάποιες αμφιβολίες όσον αφορά τον τόπο ανεύρεσής της, οι οποίες ωστόσο δεν μειώνουν τη σημασία των νέων στοιχείων που προκύπτουν από το κείμενο της επιγραφής.

Δέσποινα Ευσταθίου, Γεώργιος Βήτος: *Η περιοχή του «Κάστρου» Φυλάκης Αλμυρού. Μύθος και Αρχαιολογία*

Στα νοτιοανατολικά του σημερινού χωριού Φυλάκη του Δήμου Αλμυρού δεσπόζει τραπεζοειδής λόφος ο οποίος έχει ταυτιστεί με την αρχαία πόλη Φυλάκη, πρωτεύουσα του κράτους του Πρωτεσίλαου, σύμφωνα με τον Όμηρο. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα αρχαιολογικά δεδομένα από τον οχυρωμένο λόφο, καθώς και από την ευρύτερη περιοχή του. Η θέση της είναι ιδιαίτερα στρατηγική, αφού βρίσκεται στην είσοδο της ορεινής διαβάσεως που οδηγούσε στο εσωτερικό της θεσσαλικής πεδιάδας, προς τα Φάρσαλα. Σύμφωνα με τα μέχρι τώρα αρχαιολογικά δεδομένα η κατοίκηση στην περιοχή εντοπίζεται από τους νεολιθικούς έως και τους ελληνιστικούς χρόνους.

Τριαντάφυλλος Ζαχαράκης: *Το ομοσπονδιακό φαινόμενο στον θεσσαλικό χώρο (6ος αι. π.Χ.–3ος αι. μ.Χ.): επισκόπηση της έρευνας, πορίσματα και προοπτικές*

Το ομοσπονδιακό φαινόμενο στον θεσσαλικό χώρο παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Από την Αρχαϊκή εποχή και τη διαμόρφωση του Κοινού των Θεσσαλών έως την

ίδρυση αυτόνομων *Κοινών* από άλλα έθνη της Θεσσαλίας τον 2ο αι. π.Χ. (Μάγνητες, Περραιβοί, Αινιάνες, Οιταίοι) και τη σταδιακή ενσωμάτωση αυτών των *εθνών* σε ένα «πολυεθνικό» *Κοινό* των Θεσσαλών η οποία ολοκληρώνεται επί Αυγούστου, το *Κοινό* αποτελεί κυρίαρχη μορφή οργάνωσης στη Θεσσαλία η οποία επιβιώνει έως τα τέλη του 3ου αι. μ.Χ. Στην παρούσα εισήγηση επιδιώκεται: α) η κριτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας που έχει δημοσιευθεί σχετικά με τα *Κοινά* του θεσσαλικού χώρου και β) η παρουσίαση των πορισμάτων της έρευνας σχετικά με την εξέλιξη του ομοσπονδιακού φαινομένου στον θεσσαλικό χώρο διαχρονικά, ενώ παράλληλα θα συζητηθούν οι δυνατότητες και οι περιορισμοί που θέτουν οι διαθέσιμες πηγές για τη μελέτη της οργάνωσης των *Κοινών* της Θεσσαλίας.

Στέλιος Ιερεμιάς: *Το Μητρώο της αρχαίας Δημητριάδας μέσα από τα κοροπλαστικά αναθήματα. Μια πρώτη παρουσίαση*

Η ανακοίνωση αυτή αφορά τα κοροπλαστικά αναθήματα από το ιερό της Μητέρας των Θεών της αρχαίας Δημητριάδας. Τα ευρήματα αυτά προέρχονται από τις ανασκαφές του Α.Σ Αρβανιτόπουλου το 1916 καθώς και από τις ανασκαφές της (τότε) ΙΓ' ΕΠΚΑ υπό τη διεύθυνση της Δρ Ανθής Μπάτζιου (1988-1990). Θα εξεταστούν τα αρχαιολογικά δεδομένα για τα αναθήματα από τις ανασκαφές του Αρβανιτόπουλου, τα ευρήματα που ήταν δυνατόν να ταυτιστούν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο βάσει του αρχαιολογικού υλικού καθώς και η σχέση τους με τα ευρήματα των νεότερων ανασκαφών στο χώρο. Τα ευρήματα των δύο ανασκαφών θα παρουσιαστούν πλέον ως σύνολο, θα ερευνηθεί η εικονογραφία τους και θα συζητηθούν τα συμπεράσματα τα οποία μπορούμε να εξάγουμε για τη λατρεία και το χαρακτήρα της στο ιερό της Μητέρας των Θεών στην κοσμοπολίτικη πόλη της Δημητριάδας.

Χαράλαμπος Γ. Ιντζεσίλογλου: *Ιστορική επιγραφή από την αρχαία πόλη της Μητρόπολης στην περιφερειακή ενότητα Καρδίτσας*

Δημοσίευση ενός σπαράγματος απελευθερωτικής επιγραφής που διασώζει ένα ιστορικό πρόσωπο, που έπαιξε, για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα, σημαντικό ρόλο στην ιστορία της Μητρόπολης και της Θεσσαλίας.

Θεόδωρος Ιωσηφίδης, Μιχαήλ Ιωάννου: *Ολοκλήρωση του δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων και εγκατάστασης επεξεργασίας λυμάτων της ευρύτερης περιοχής Ιστιαίας-Β' φάση, από την έναρξη του έργου έως τον Δεκέμβριο του 2024*

Στο πλαίσιο του 6^{ου} Υποέργου «Αρχαιολογία» του έργου «Ολοκλήρωση δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων και εγκατάστασης επεξεργασίας λυμάτων ευρύτερης περιοχής Ιστιαίας - Β' φάση» έλαβαν χώρα σωστικές ανασκαφές, εντός των ορίων του Καλλικρατικού δήμου Ιστιαίας-Αιδηψού. Πιο συγκεκριμένα, στην Ιστιαία εντοπίστηκαν, κατά κύριο, ταφικά σύνολα, με χρονολογικό εύρος από την Ελληνιστική ως και την Οθωμανική περίοδο. Ένα έτερο ταφικό σύνολο, σε άμεση εγγύτητα με την πόλη της Ιστιαίας, εντοπίστηκε στη θέση «Δέντρο Μπακρατζή». Η σωστική ανασκαφή που έλαβε χώρα στο σημείο, απέδωσε κατάλοιπα τάφων, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων. Εργασίες πραγματοποιήθηκαν, επίσης, στους Ωρεούς, όπου ανασκάφηκαν κατάλοιπα του αρχαίου οικισμού. Οι ανασκαφικές παρεμβάσεις απέδωσαν τμήματα τείχους, δομές βιοτεχνικών εγκαταστάσεων και νεκροταφείων, καθώς και ένα μεγάλο σύνολο τοίχων κτηρίων, διαφόρων εποχών, με εντονότερα τα κατάλοιπα του ρωμαϊκού και βυζαντινού οικισμού. Εκτός από τα κατάλοιπα οικιστικών δομών, ανευρέθησαν και δομές κοινής ωφελείας (τμήμα ρωμαϊκού λουτρού και αγωγός ύδατος). Αξιοσημείωτος είναι ο εντοπισμός μιας Πρωτοβυζαντινής χριστιανικής βασιλικής που αποτελεί μοναδικό εύρημα των

πρωτοχριστιανικών χρόνων στην ευρύτερη περιοχή της Βόρειας Εύβοιας. Με την παρούσα εισήγηση στο 8^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας 2022-2024 επιδιώκεται η παρουσίαση των ευρημάτων που επιβεβαιώνουν τη διαχρονία της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή της Βόρειας Εύβοιας, με σκοπό της τη διατήρησή στη μνήμη όλων των λεπτών στρώσεων του παλιμνήστου που χαρακτηρίζει την περιοχή.

Χρήστος Καραγιαννόπουλος, Anna Blomley: *Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Επιφανειακής και Γεωφυσικής Έρευνας Κέδρου και Ανάβρας (Δυτικής Θεσσαλίας) - «Kedros-Anavra Archaeological Landscape Project (KAALP)» (2024-2028). Πρώτα αποτελέσματα*

Το 2024 αποτέλεσε το πρώτο έτος εργασιών ενός νέου πενταετούς Ερευνητικού Προγράμματος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Καρδίτσας. Πρόκειται για την επιφανειακή - κυρίως- και γεωφυσική έρευνα - δευτερευόντως- σε δύο ζεύγη παρακείμενων αρχαιολογικών χώρων στις θέσεις «Βιολί» και «Αλωνάκι» της Τ.Κ. Ανάβρας και τις θέσεις «Κολοκριά» και «Χελωνόκαστρο»/αρχαία Όρθος/Ορθή της Τ.Κ. Κέδρου, αντίστοιχα, οι οποίες βρίσκονται στα όρια της ΝΔ θεσσαλικής πεδιάδας και τις παρυφές των Αγράφων. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται σύντομα καταρχάς οι επιμέρους στόχοι και οι βασικές επιδιώξεις του Προγράμματος, καθώς επίσης η ακολουθούμενη μεθοδολογία και το ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα των εργασιών, ενώ έμφαση δίνεται στα αποτελέσματα της πρώτης φάσης των ερευνών μαζί με τις προκαταρκτικές διαπιστώσεις. Απώτερος σκοπός της συνολικής μελέτης είναι η κατανόηση της σχέσης μεταξύ των τεσσάρων θέσεων και των γειτονικών τους κοινοτήτων, παρέχοντας μια μελέτη περίπτωσης για την ανάλυση των μεταβαλλόμενων οικιστικών μοντέλων στη νοτιοδυτική Θεσσαλία.

Έφη Καραντζαλή, Νεοπτόλεμος Μιχαηλίδης, Αριστέα Παπασταθοπούλου, Κωνσταντίνος Διαμαντής, Ηλέκτρα Πάγκαλου: *Αποτύπωση, τεκμηρίωση, αποκατάσταση και ανάδειξη του καμαροσκεπή μακεδονικού τύπου τάφου στο Περιβόλι Σπερχειάδας*

Το αξιόλογο ταφικό μνημείο στο Περιβόλι Σπερχειάδας κατασκευάστηκε κατά την ελληνιστική εποχή, περίπου τον 3^ο αι π.Χ., εποχή άνθησης της μακεδονικής κυριαρχίας στην περιοχή της αρχαίας Αινίδας και αποτελεί τυπικό παράδειγμα κτιστού καμαροσκεπή μακεδονικού τύπου τάφου. Τόσο η σπουδαιότητά του, όσο και η δεσπόζουσα θέση του, το αναγορεύουν σε ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της περιοχής. Ο τάφος χρήζει άμεσης αποκατάστασης, λόγω πολυάριθμων μειζόνων δομικών βλαβών. Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, αποτιμώντας την αρχαιολογική αξία του τάφου για τη μνημειακή και την ιστορική τοπογραφία της περιοχής, προχώρησε στην εκπόνηση μελετών αποτύπωσης, τεκμηρίωσης, αποκατάστασης, στερέωσης και ανάδειξης, σε συνεργασία με έγκριτες ομάδες επιστημόνων. Στο παρόν άρθρο θα παρουσιαστεί αναλυτικά η αρχαιολογική και αρχιτεκτονική τεκμηρίωση του μνημείου, η πρόταση αποκατάστασής του, καθώς και ο σχεδιασμός για την ανάδειξή του, προκειμένου να εξασφαλιστεί η επισκεψιμότητα του μνημείου, η εκπαιδευτική διάστασή του και να αποτελέσει ένα σύγχρονο πλέον τοπίο για την περιοχή της δυτικής Φθιώτιδας.

Ιωάννα Κασίδα: *Οι λύχνοι από τον οικισμό στη Φίλια Καρδίτσας*

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται τα δεδομένα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν κατά τη μελέτη των λύχνων από τον οικισμό αρχαϊκών-κλασικών χρόνων

στη Φίλια Καρδίτσας (Δυτική Θεσσαλία). Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής αφορούν: α) στην ταξινόμηση των λύχνων σε τύπους, υποτύπους και παραλλαγές, η οποία βασίστηκε στις μέχρι σήμερα γνωστές δημοσιεύσεις της *Αγοράς των Αθηνών*, της Κορίνθου, του Κεραμεικού, της Ολυμπίας κ.ά., β) στη διάκριση και κατηγοριοποίηση του πηλού των δειγμάτων με στόχο την ταύτιση, κατά το δυνατόν, των διαφορετικών κέντρων παραγωγής (τοπικών, περιφερειακών και ξένων), γ) στη διασπορά των λύχνων στους χώρους του οικισμού (κτίσματα και υπαίθριους χώρους) ανά φάση κατοίκησης και δ) στην απόπειρα ερμηνείας της αποσπασματικότητας, της ποσότητας και της κατάστασης διατήρησης του υλικού στις διαφορετικές χρονικές περιόδους κατοίκησης.

Με βάση τα ανωτέρω δεδομένα, οι λύχνοι συνεισφέρουν, ως επιπλέον κατηγορία υλικών τεκμηρίων, στην ερμηνεία και στις προσεγγίσεις σχετικά με τη λειτουργία και χρήση των χώρων του οικισμού.

Στέλλα Κατακούτα, Δημήτριος Μποσνάκης: *Αρχαία Κραννών (2018-2024). Προκαταρκτικές παρατηρήσεις και προοπτικές του κοινού ερευνητικού προγράμματος Εφορείας Αρχαιοτήτων Λάρισας και Πανεπιστημίου Κρήτης*

Η αρχαία Κραννών μια εκ των σημαντικότερων αρχαίων θεσσαλικών πόλεων της Πελαγονίδος, έδρα του αριστοκρατικού γένους των Σκοπάδων, εκτείνεται στα νοτιοδυτικά της Λάρισας, σε ένα φυσικό πέραςμα προς την πεδιάδα της Φαρσάλου και της δυτικής Θεσσαλίας. Η κατοίκηση στην περιοχή υπήρξε συνεχής από την αρχαιότερη νεολιθική περίοδο μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια.

Οι πρώτες ανασκαφικές έρευνες σε αυτήν πραγματοποιήθηκαν από τον Απόστολο Αρβανιτόπουλο στην ακρόπολή της (θέση «Κάστρο»). Στα χρόνια που ακολούθησαν ανασκάφθηκαν τάφοι της Πρώιμης Εποχής Σιδήρου, τύμβοι με καύσεις νεκρών της αρχαϊκής περιόδου, κιβωτιόσχημοι τάφοι και κτιστά ταφικά μνημεία των κλασικών χρόνων καθώς και τμήματα ελληνιστικών οικιών και κεραμικοί κλίβανοι.

Το κοινό ερευνητικό πρόγραμμα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λάρισας και του Πανεπιστημίου Κρήτης που υλοποιείται τα τελευταία χρόνια έχει ως στόχο την περαιτέρω ανάδειξη και διασύνδεση των ήδη ορατών μνημείων του χώρου, κυρίως, όμως, την κατανόηση και μελέτη της πολεοδομικής και χωροταξικής οργάνωσης της Κραννώνος. Η μέχρι τώρα επιφανειακή και ανασκαφική έρευνα σε συνδυασμό με τις γεωφυσικές διασκοπήσεις προσφέρουν ενθαρρυντικά και αξιοποιήσιμα στοιχεία προς την κατεύθυνση αυτή.

Αμαλία Κατερέλου, Γαλάτεια Κλαπάκη: *Ανασκαφή στον λόφο του Αγίου Γεωργίου (Μουσκάτ) στο Πευκί του Δήμου Ιστιαίας-Αιδηψού*

Στην επικράτεια της αρχαίας πόλης της Ιστιαίας γνωρίζουμε ότι υπήρχε ένα από τα σημαντικά ιερά της Εύβοιας: το ιερό της Αρτέμιδος Προσηώας. Η θέση του πιθανόν να ήταν επί χαμηλού λόφου του Αγίου Γεωργίου στο Πευκί (σύγχρονο τοπωνύμιο Άγιος Γεώργιος Μουσκάτ), νοτίως της οδού που οδηγεί από την Ιστιαία στο Αρτεμίσιο, ο οποίος από το 1996 αποτελεί κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο. Τον 19^ο αι., η αποκάλυψη μιας μαρμάρινης στήλης με επιγραφή στη δυτική πλαγιά του λόφου από τον κτηματία R. Wild, οδήγησε τον Γερμανό αρχαιολόγο H. G. Lolling το 1883 να διεξάγει σωστική ανασκαφή στην περιοχή. Εκατό χρόνια μετά, η αρχαιολόγος Έφη Σαπουνά-Σακελλαράκη συνέχισε την έρευνα πραγματοποιώντας σωστική ανασκαφή επί του λόφου και αποκάλυψε τμήματα τοίχων σε κοντινή απόσταση από τη σύγχρονη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Ακολούθως, η έρευνα συνεχίστηκε το 2004 όταν η αρχαιολόγος Αμαλία Καραπασχλίδου αποκάλυψε κατάλοιπα βυζαντινής περιόδου 10^{ου}-12^{ου} αι. μ.Χ.

Το 2021, στο πλαίσιο καθαρισμού του νεότερου νεκροταφείου στην πλαγιά του λόφου, ξεκίνησε εκ νέου η ανασκαφική έρευνα στη θέση με τη βοήθεια του Δήμου Ιστιαίας-Αιδηψού, αποκαλύπτοντας αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του 5^{ου} και 6^{ου} αι. μ.Χ. και ταφές των αρχών του 7^{ου} αι. μ.Χ.

Ευρυδίκη Κατσάλη, Άννα Μάρη: *Εφαρμογές καινοτόμων τεχνολογιών στον πολιτισμό. Η εμπειρία από το έργο: Πρωτότυπη μέθοδος διάγνωσης, τεκμηρίωσης και ανάδειξης - ανάλυσης σωστικών ανασκαφών «SOSAME»*

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στις εφαρμογές καινοτόμων τεχνολογιών στη τεκμηρίωση και ανάδειξη των σωστικών ανασκαφών οι οποίες διενεργούνται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Η τεχνογνωσία και οι μελέτες περίπτωσης (*case studies*) που παρουσιάζονται προέκυψαν από την εμπειρία η οποία αποκτήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του συγχρηματοδοτούμενου από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση έργου με τίτλο: «Πρότυπη μέθοδος διάγνωσης, τεκμηρίωσης και ανάδειξης-ανάλυσης σωστικών ανασκαφών - SOSAME» το οποίο υλοποιήθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας σε συνεργασία με το Ιόνιο Πανεπιστήμιο, αλλά και άλλους φορείς.

Συγκεκριμένα, αναλύεται η μεθοδολογία και τα τεχνολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παρακολούθηση σωστικών ανασκαφών που υλοποιήθηκαν από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας στο πλαίσιο του παραπάνω έργου.

Επιπλέον, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και η εφαρμοσιμότητα της προτεινόμενης μεθοδολογίας η οποία εξασφαλίζει την ακριβή αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης των αποκαλυφθέντων αρχιτεκτονικών καταλοίπων δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα σταδιακής παρακολούθησης των επιμέρους φάσεων της ανασκαφής. Επιπλέον, τεκμηριώνεται ότι η συγκεκριμένη μεθοδολογία αντιμετωπίζει με ικανοποιητικό τρόπο την πρόκληση του περιορισμένου διαθέσιμου χρόνου σε μια σωστική ανασκαφή δίνοντας τη δυνατότητα τεκμηρίωσης των ευρημάτων με υψηλή ακρίβεια σε σύντομο χρόνο. Όλα τα παραπάνω επιτρέπουν την ανάπτυξη αντικειμενικών επιστημονικών εκτιμήσεων από τους ανασκαφείς και τους μελετητές, καθώς και την ανάπτυξη εκπαιδευτικών τεχνολογικών εφαρμογών στο πλαίσιο εποπτικής παρουσίασης των αποτελεσμάτων μιας σωστικής ανασκαφής στο ευρύ κοινό. Τέλος, διαπιστώνεται ότι πρόκειται για μια καινοτόμα μεθοδολογία που αποτελεί ουσιαστικό εργαλείο τεκμηρίωσης ενός επιστημονικού έργου, αλλά και διαχείρισης ενός αρχαιολογικού χώρου.

Γαλάτεια Κλαπάκη: *Οι ταφές γεωμετρικής περιόδου που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο του έργου Δίκτυο Αποχέτευσης Ακαθάρτων περιοχής Μώλου» στη θέση «Χωράφα» Σκύρου*

Στο πλαίσιο του έργου «Δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων περιοχής Μώλου Δ. Σκύρου» εντοπίστηκαν, από τον Μάρτιο του 2022 έως τον Δεκέμβριο του 2023, συνολικά δεκαπέντε (15) τάφοι γεωμετρικής εποχής. Όλοι οι τάφοι βρέθηκαν εντός των ήδη γνωστών από παλαιότερες ανασκαφές ορίων της περιοχής των νεκροταφείων γεωμετρικής-αρχαϊκής περιόδου, στη θέση «Κάμπος-Χωράφα» και ήταν κιβωτιόσχημοι, χτισμένοι από πλάκες στις τέσσερις πλευρές και σκεπασμένοι συνήθως από μία ή δύο όμοιες πλάκες. Οι περισσότερες ταφές ήταν πλούσια κτερισμένες με κλειστά και ανοιχτά αγγεία, τα περισσότερα διακοσμημένα, πόρπες, περόνες, ψέλια και χάνδρες.

Αριάδνη Κλωνιζάκη: *Η θεσσαλική πολιτική ως παράγων διάδοσης της λατρείας του Ασκληπιού ως τον 3^ο αι. π.Χ.*

Ήδη από την παλαιά έρευνα της λατρείας του Ασκληπιού (Wilamowitz-Moellendorff 1886, κ.ά.) έχει επισημανθεί ότι οι Θεσσαλοί μετέφεραν τη λατρεία του Ασκληπιού στην Πελοπόννησο. Η παράδοση των Φλεγύων, της φυλής του παππού του θεού, συνδέεται πιθανά με μια πρώιμη μεταφορά του Ασκληπιού από το Δώτιον Πεδίον –που θεωρείται η κοιτίδα της λατρείας του - σε θέσεις νότια της Θεσσαλίας, όπως στη Φωκίδα, στη Βοιωτία, στη Σικυώνα και στην Αρκαδία μέσω μετακινήσεων πληθυσμών. Μια ανάλογη πορεία προς το Νότο ίσως να ακολούθησε, βάσει των στοιχείων, ο Ασκληπιός ως αποτέλεσμα θεσσαλικής πολιτικής διαμέσου του Δελφικού Ιερατείου. Η θεσσαλική πολιτική ενίσχυσε πιθανότατα τη λατρεία του Ασκληπιού και την επισημοποίησε σε θέσεις που ενδεχομένως είχε προ πολλού εγκατασταθεί, όπως στη Γόρτυνα και σε άλλες αρκαδικές θέσεις, πιθανά και στην Τιτάνη της Σικυωνίας. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα διαθέσιμα στοιχεία, αλλά και θεσσαλικές συνδέσεις που ανιχνεύονται σε θέσεις λατρείας του Ασκληπιού εκτός της περιοχής της Θεσσαλίας.

Γεώργιος Κολομπότσιος, Σοφία Αναστασίου, Ελένη Τσιμπίδα: *Λίθινη ταφική θήκη με τεφροδόχο χάλκινη υδρία από την πόλη των Τρικάλων*

Η ανακοίνωση (poster) αφορά σε ένα νεοευρεθέν λίθινο μνημείο ταφικού χαρακτήρα που αποκαλύφθηκε επί της οδού Λιακατά 1, στο ύψος της συμβολής της οδού με την παραποτάμια οδό Λάκμωνος. Το εν λόγω εύρημα ήρθε στο φως κατά τις εργασίες εκσκαφής για την τοποθέτηση του νέου δικτύου ύδρευσης της πόλης των Τρικάλων.

Πρόκειται για ένα επιτύμβιο μνημείο (θήκη), αποτελούμενο από δύο μέρη, μία βάση τριγωνικού σχήματος και μία λίθινη κάλυψη ημισφαιρικού σχήματος, η οποία εφαρμόζει στη βάση. Τόσο η βάση όσο και η κάλυψη σχηματίζουν αμφοτέρως ημισφαιρική κοιλότητα, η οποία είχε λαξευθεί με σκοπό να υποδεχθεί το περιεχόμενο του μνημείου.

Εντός του μνημείου εντοπίστηκε πλήρης χάλκινη υδρία, που περιείχε ατελή καύση ανθρώπινων καταλοίπων. Το μεταλλικό αγγείο αποτελείται από σφυρήλατο χάλκινο σώμα και χυτή βάση και λαβές. Από τις τρεις λαβές του αγγείου, οι δύο οριζόντιες απολήγουν σε ανθεμωτή διακόσμηση, ενώ η κάθετη λαβή φέρει λεοντοκεφαλή στην άνω απόληξή της και σειρήνα στην κάτω. Τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά της υδρίας επιτρέπουν τη χρονολόγησή της στο μεταίχμιο της ύστερης αρχαϊκής με την πρώιμη κλασική περίοδο.

Το σύνολο βρισκόταν σε άμεση εγγύτητα με τη σημερινή νότια όχθη του ποταμού με τη βάση του να εδράζεται σε βάθος 1,60μ. από την επιφάνεια του σημερινού οδοστρώματος. Η κεραμική που συλλέχθηκε περιμετρικά της θήκης και από την έδρασή της, καθώς και τα στρώματα καύσης που εντοπίστηκαν σε διαφορετικά βάθη Α και Δ της, υποδηλώνουν τη διαχρονία της χρήσης του χώρου. Η εύρεση του μνημείου συνιστά σημαντικό τεκμήριο της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, μίας σχετικά άγνωστης χρονολογικής φάσης της πόλης των Τρικάλων. Ο σωστικός χαρακτήρας της ανασκαφής που υπαγορεύθηκε από τη φύση του έργου, κατέστησε αναγκαία την απόσπαση του μνημείου, το οποίο σήμερα φυλάσσεται προσωρινώς στο Κάστρο των Τρικάλων.

Ευτυχία Κουρούνη, Παναγιώτα Βεργιώτη: *«Συντηρώντας την παράδοση». Μελέτη και συντήρηση πήλινων ειδωλίων προερχομένων από παράδοση ιδιώτη*

Το 1991 παραδόθηκε στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας, ένα ιδιαίτερα σημαντικό σύνολο αρχαίων αντικειμένων (ειδώλια και αγγεία), τα οποία ήρθαν στο φως, κατά την άρση αγρού στις Θεσπίες, στη θέση Ράχη, όπου εκτείνονται τα νεκροταφεία της αρχαίας πόλης. Τα ευρήματα, αν και σε γενικές γραμμές διατηρούνταν σε καλή κατάσταση, ωστόσο είχαν υποστεί φθορές και απώλειες εξαιτίας του ανορθόδοξου τρόπου που ήρθαν στο φως. Για τις ανάγκες της παρούσας ανακοίνωσης θεωρήθηκε σκόπιμο να διαχωριστεί για να συντηρηθεί και να μελετηθεί μια μικρή αλλά αντιπροσωπευτική ομάδα βοιωτικών ειδωλίων, που χρονολογούνται στους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους. Η επιλογή των πήλινων αυτών ειδωλίων έγινε με γνώμονα το γεγονός ότι τα πήλινα ειδώλια συνιστούν μια κατηγορία αρχαιολογικών ευρημάτων με μεγάλο ενδιαφέρον για την επιστήμη τόσο της αρχαιολογίας όσο και της συντήρησης. Από αρχαιολογική πλευράς η κοροπλαστική παραγωγή αποτελεί σημαντική πτυχή της κοινωνικοπολιτικής αλλά και καλλιτεχνικής δραστηριότητας της πόλης κατασκευής τους, αναδεικνύοντας την ταυτότητα της. Για την επιστήμη της συντήρησης αρχαιοτήτων, η συντήρηση τους, μέσα από εργασίες μηχανικού καθαρισμού, στερέωσης της επιφάνειας και πλήρωση απολεσθέντων τμημάτων στοχεύει στη διασφάλιση και διαφύλαξη της ιστορικής, δομικής, υλικής και αισθητικής ακεραιότητας τους, που απορρέει κυρίως από την τεχνολογία κατασκευής τους.

Κωνσταντίνος Κουτσαδέλης, Κρυστάλλω Μαντζανά: *Προκαταρκτικά αποτελέσματα των ανασκαφών στην αρχαία Πέλινα κατά την περίοδο 2021-2024: δημόσια αρχιτεκτονική, οχυρώσεις, πολεοδομική οργάνωση και διαχρονική κατοίκηση*

Οι εν εξελίξει ανασκαφικές εργασίες (2021-2024), στο πλαίσιο του έργου «Προστασία και ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου αρχαίας Πέλινας και του ελληνιστικού τύμβου Πετροπόρου, Δήμου Φαρκαδόνας», ενταγμένου στο ΕΣΠΑ Θεσσαλία 2014-2020, εμπλουτίζουν σημαντικά τις γνώσεις μας για την αρχαία Πέλινα, ρίχνοντας φως στην δημόσια αρχιτεκτονική, τις οχυρώσεις, την πολεοδομική οργάνωση, καθώς και στην διαχρονική κατοίκηση της θέσεως.

Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθη σε όλη του την έκταση οικοδόμημα διαστάσεων 40,50 x 30,0 μ. το περίγραμμα του οποίου είχε ανασκαφικά προσδιοριστεί κατά τα έτη 2005 και 2006. Το κτήριο αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα, τα οποία επικοινωνούν με κλίμακα, και αποτελείται από αύλειους και στεγασμένους χώρους. Ο δημόσιος χαρακτήρας του υποστηρίζεται τόσο από το μέγεθος, όσο και από την επιμέλεια της κατασκευής του. Η ανεύρεση πλήθους θραυσμένων πήλινων γυναικείων προτομών, με ιδιαίτερη συγκέντρωση σε έναν χώρο ο οποίος κατέχει κεντρική θέση στην διάρθρωση του κτηρίου, θα μπορούσε να υποστηρίξει την λατρευτική χρήση του οικοδομήματος, αν και πιθανότατα αυτό είχε και άλλες λειτουργίες. Ως προς την χρονολόγηση, με βάση τα νομίσματα, το κτήριο είχε αλληπάλληλες οικοδομικές φάσεις, με τις κυριότερες εξ αυτών να τοποθετούνται στο τέλος του 4^{ου} και τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., ενώ φαίνεται ότι παρέμεινε σε χρήση έως τον 1^ο αι. π.Χ.. Κατά την Μεσοβυζαντινή περίοδο επί των αρχαίων καταλοίπων αναπτύχθηκε οργανωμένος χώρος ταφής, ο οποίος παρέμεινε εν χρήσει έως τους πρώιμους Οθωμανικούς χρόνους. Με την λειτουργία του χώρου ως νεκροταφείου συνδέεται και η ανέγερση μονόχωρου δρομικού ναού.

Κατά τις εργασίες ανάδειξης ήρθαν, επίσης, στο φως εκτεταμένα τμήματα των τειχών του άστεως, τα οποία ακολουθούν το ορθογώνιο/ τραπεζιόσχημο σύστημα δόμησης, καθώς και της Ακροπόλεως, τα οποία είναι επιμελώς κατασκευασμένα κατά το λέσβιο σύστημα. Εντυπωσιακός είναι ο μνημειακής κατασκευής προμαχώνας του ΒΔ. τείχους της Ακροπόλεως, μήκους 58 μ. και ύψους 5,00 μ., ο οποίος διαθέτει δύο

προεξέχοντες πύργους, καθώς και διπλή κλίμακα στην εσωτερική πλευρά του. Οι οχυρώσεις της Ακροπόλεως παρέμειναν σε χρήση κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, περίοδο κατά την οποία δέχθηκαν εκτεταμένες επεμβάσεις.

Η πολεοδομική οργάνωση της πόλεως ήταν αποτέλεσμα σχεδιασμού, δεδομένου ότι στην υπό διερεύνηση περιοχή έχουν εντοπιστεί αρκετές ευρείες οδοί με κατεύθυνση Ανατολή - Δύση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει οδός κυμαινόμενου πλάτους 5,50-6,50 μ., η οποία διέρχεται βορείως του προαναφερθέντος κτηρίου και καταλήγει σε πύλη του δυτικού τείχους του άστεως, διανύοντας απόσταση τουλάχιστον 200 μέτρων.

Δέσποινα Λάμπρου: *Υφαντικά βάρη της Μέσης εποχής του Χαλκού από την Αγία Παρασκευή Λαμίας, θέση «Πλατάνια»*

Από την ανασκαφή στα Πλατάνια στο διάστημα 2006-2017 προέκυψε ένας σημαντικός αριθμός υφαντικών βαρών, όπως σφονδύλια και αγνύθες, μεταξύ των οποίων υπερτερούν τα σφονδύλια.

Ως προς το σχήμα τους η πλειονότητα των σφονδυλιών είναι είτε απλά κωνικά είτε αμφικωνικά, τα δεύτερα ως επί το πλείστον ασύμμετρα.

Ως προς την επεξεργασία της επιφάνειας, διακρίνονται δύο κατηγορίες: τα ακόσμητα σφονδύλια, που παραπέμπουν σε μαζική παραγωγή και τα σφονδύλια με εγγράφη διακόσμηση τα οποία θα πρέπει να σχετίζονται με μεμονωμένους παραγωγούς. Ο διαφορετικός τύπος της διακόσμησης μπορεί να αντικατοπτρίζει διαφορετικές τοπικές παραδόσεις ή/και προτιμήσεις, αλλά και πολιτισμικές επιρροές μέσα από επαφές με άλλες περιοχές.

Τα υφαντικά βάρη στα Πλατάνια εντοπίστηκαν σε οικιστικούς χώρους της Μεσοελλαδικής περιόδου. Η παρουσία τους αποκαλύπτει σημαντικές πτυχές των καθημερινών δραστηριοτήτων και του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων και υποδεικνύει πως η υφαντική ήταν μια δραστηριότητα ιδιαίτερα διαδεδομένη στον οικισμό.

Ιφιγένεια Λεβέντη: *Θεσσαλικές επιτύμβιες στήλες ρωμαϊκών χρόνων στο Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου II*

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται το δεύτερο μέρος των ανάγλυφων επιτύμβιων στηλών ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων που φυλάσσονται στο Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου. Περιλαμβάνει νέα μνημεία που δεν συζητήθηκαν στην αντίστοιχη ανακοίνωση στο 7^ο ΑΕΘΣΕ με το πρώτο μέρος της μελέτης. Πρόκειται για στήλες με τη χαρακτηριστική για την περίοδο αυτή θεματική ποικιλία, άλλες με την ιδιόμορφη οξυκόρυφη αψιδωτή ανώτερη απόληξη που στηρίζεται στη γηγενή επιτάφια παράδοση και άλλες ορθογώνιες, που παράγονται από τα τέλη του 1^{ου} αι. π.Χ. ως τον 2^ο-3^ο αι. μ.Χ. Κοσμούνται με ανάγλυφες προτομές ή ολόσωμες μορφές, ιδίως μικρής κλίμακας οι οποίες παρουσιάζουν συχνά το εικονογραφικό σχήμα της δεξίωσης, ή παριστάνουν ιππείς, που συμβολίζουν τον συμβατικό αφηρωισμό του νεκρού προσώπου. Η μελέτη τους αναδεικνύει την ανάμειξη στοιχείων των τοπικών εργαστηρίων γλυπτικής με επείσακτα κατά περίπτωση στοιχεία, και μάλιστα από τα αντίστοιχα εργαστήρια της γειτονικής Μακεδονίας

Ιωάννα Μαμαλούδη: *Επιτύμβιες στήλες από το Βόρειο νεκροταφείο της Γορίτσας*

Στο λόφο της Γορίτσας αναπτύσσεται μία ελληνιστική πόλη, της οποίας το όνομα μέχρι σήμερα παραμένει άγνωστο. Η πόλη ιδρύθηκε στα μέσα του 4^{ου} αι.π.Χ. από τον Φίλιππο Β'. Επί Κασσάνδρου ενισχύθηκε με ισχυρά οχυρωματικά τείχη. Το 294/3 π.Χ.

ο Δημήτριος Πολιορκητής, αποσκοπώντας στην ίδρυση της αρχαίας Δημητριάδας, πραγματοποίησε συνένωση κομών και πολισμάτων της περιοχής του μυχού του Παγασητικού κόλπου. Τότε, η πόλη της Γορίτσας συνοικίστηκε με την αρχαία Δημητριάδα. Η ανασκαφική έρευνα έχει φέρει στο φως τρία νεκροταφεία της πόλης, το «Ανατολικό», το «Δυτικό» και το «Βόρειο». Το τελευταίο αποκαλύφθηκε το έτος 2006 στις βόρειες υπώρειες του λόφου με αφορμή την υλοποίηση Έργου για την κατασκευή της Περιφερειακής Οδού Βόλου-Αγριάς.

Από το Βόρειο νεκροταφείο ήρθαν στο φως συνολικά 67 τάφοι και πλήθος ευρημάτων. Σε αυτά συγκαταλέγονται και έξι ενεπίγραφες επιτύμβιες στήλες από τοπικό σχιστόλιθο. Πέντε από αυτές χρησιμοποιήθηκαν σε β' χρήση, ως πλάκες σε κιβωτιόσημους τάφους, ενώ μόνο μια βρέθηκε κατά χώρα.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η πρώτη παρουσίαση των ανωτέρω στηλών. Αφορούν σε ονόματα νεκρών και αναφέρονται στους οικογενειακούς δεσμούς μεταξύ των μελών οικογενειών. Τα στοιχεία, που μας παρέχουν είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, καθώς διευρύνουν τις γνώσεις μας για τη σύνθεση του πληθυσμού της αρχαίας πόλης και συντελούν στη διαμόρφωση μέρους της εικόνας των ανθρώπων, που έζησαν στην πόλη κατά τον 4^ο και 3^ο αι. π.Χ.

Βασιλεία Μανιδάκη, Μαρία Σταματοπούλου: *Μελετώντας τα θραύσματα κιονοκράνων των Φερών*

33 Μικρά θραύσματα δωρικών κιονοκράνων της ανασκαφής Αρβανιτόπουλου από τον ναό του Θαύλιου Διός Φερών, εντοπίστηκαν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο μετά από αναδίφηση στο σχετικό αρχειακό υλικό που φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο της ΔΔΕΑΜ και τη Γαλλική Σχολή Αθηνών.

Κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί η πλούσια διακόσμηση με φυτικά κοσμήματα όπως ανάγλυφα κλειστά άνθη λωτού με πολύφυλλα ανθέμια στην κύρια πεπλατυσμένη περιοχή του εχίνου. Τα μικρά θραύσματα παρουσιάζουν πολλές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους όσον αφορά λεπτομέρειες της μορφής και του διακόσμου.

Αντικείμενο της παρουσίασης είναι ένα σύντομο ιστορικό της ανεύρεσής τους και των δυσκολιών ανασύστασης της αρχικής τους μορφής. Θα αναδειχθεί το πρώτο στάδιο της μελέτης τους που έγκειται στη μεθοδολογία διάκριση τους σε τύπους, την αποσαφήνιση του ελάχιστου αριθμού κιονοκράνων και της μεθόδου για την αποκατάσταση της γεωμετρίας της αρχικής μορφής τους και τη γενική σύνθεση του διακόσμου τους.

Άγγελος Μεφσούτ, Σμαράγδα Παπαχρήστου, Ιοκάστη Κωνσταντοπούλου Γερολάκη, Χαράλαμπος Νικολαΐδης: *Η πανεπιστημιακή ανασκαφή της Κραννώνος (2018-2024). Προκαταρκτική παρουσίαση ευρημάτων*

Από το 2018 πραγματοποιούνται στην πόλη της αρχαίας Κραννώνος ανασκαφικές έρευνες από το Πανεπιστήμιο Κρήτης σε συνεργασία με την ΕΦΑ Λάρισας. Από την ανασκαφή στη θέση Κάστρο (χώρο της ακρόπολης και της άνω πόλης) θα παρουσιαστούν αντιπροσωπευτικά δείγματα από ορισμένες κατηγορίες αντικειμένων: πήλινα ειδώλια, ανάγλυφοι σκύφοι, λύχνοι, και μεταλλικά αντικείμενα. Η θέση εύρεσής τους, καθώς και τα ποσοτικά χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας, συμβάλλουν πολλαπλώς στην έρευνα τόσο ως προς την κατανόηση του χρονολογικού ορίζοντα και των λειτουργιών των αποκαλυφθέντων οικοδομικών καταλοίπων, καθώς και της οργάνωσης του χώρου, όσο και στην ανασύνθεση των λατρευτικών πρακτικών και των εμπορικών συναλλαγών της πόλης.

Ασημίνα Μπελεγράτη, Πηνελόπη Κουρκούτη: *Αρχαιολογικά ευρήματα ιστορικών χρόνων στην Ασωπία Βοιωτίας*

Στις Νότιες υπώρειες του λόφου του Προφήτη Ηλία, σε υψόμετρο 300μ. βρίσκεται η Τ.Κ. Ασωπίας του Δήμου Τανάγρας. Οι αρχαιολογικές έρευνες στο σημερινό οικιστικό ιστό, στο πλαίσιο του έργου «Κατασκευή έργων αποχέτευσης ακαθάρτων στη Δ.Ε. Τανάγρας», ενταγμένου στο Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, έφεραν στο φως οικιστικά κατάλοιπα και ταφές, κάποιες πλούσιες σε κτερίσματα. Μολονότι η Τ.Κ. Ασωπίας, τοποθετείται στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Τανάγρας, πλησίον του ποταμού Ασωπού, δεν είχε αναδείξει μέχρι σήμερα αρχαιότητες που να υποδηλώνουν την ύπαρξη αρχαίας θέσεως κατοίκησης κοντά της.

Τα νέα αυτά αρχαιολογικά κατάλοιπα όμως, μέσα στον οικιστικό ιστό του οικισμού, αποκαλύπτουν την ύπαρξη αρχαίας Βοιωτικής πόλης. Η ταύτιση της θέσεως με το αρχαίο *Ειλέσιον*, που σύμφωνα με την περιγραφή του Στράβωνα βρισκόταν στην περιοχή της Τανάγρας, και πιο συγκεκριμένα κοντά στην περιοχή της σημερινής Ασωπίας, αν και παρακινδυνευμένη, δεν μπορεί να αποκλειστεί.

Ελισσάβετ Νικολάου, Ευαγγελία Μέρμηγκα, Αριστείδης Παπαγιάννης, Κατερίνα Βουλγαράκη: *Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη αρχαίου θεάτρου Φθιωτίδων Θηβών. Νέα αρχαιολογικά δεδομένα - πρώτα συμπεράσματα*

Το αρχαίο θέατρο Φθιωτίδων Θηβών βρίσκεται στην ανατολική πλαγιά του λόφου «Κάστρο» Μικροθηβών, μέσα στον πολεοδομικό ιστό της αρχαίας πόλης και κοντά στην Αγορά της. Η επιλογή της θέσης προσφέρει εξαιρετική θέα στο Κρόκιο πεδίο και τον Παγασητικό κόλπο. Έχει προσανατολισμό προς Ανατολάς, εκτιμώμενη χωρητικότητα 2.500 θεατών περίπου και αποτελείται από το κοίλο, την ορχήστρα και τη σκηνή. Το κοίλο διαιρείται σε δύο τμήματα από ένα λίθινο διάζωμα στο μέσον περίπου του ύψους του. Η ορχήστρα είναι ημικυκλική και έχει διάμετρο 18,50 μ. Η σκηνή αποτελείται από τέσσερα δωμάτια, η πρόσβαση στα οποία είναι εφικτή μέσω επιμήκους διαδρόμου στη δυτική πλευρά τους. Το προσκήνιο είναι πειόσχημο και στα άκρα του διαμορφώνονται δύο πτέρυγες, όπου βρίσκονταν τα παρασκήνια. Σε επαφή με τη βόρεια πλευρά της σκηνής βρίσκεται το λεγόμενο Κτήριο Γ, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες του θεάτρου. Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, το θέατρο χρονολογείται στους ρωμαϊκούς χρόνους. Οικοδομήθηκε επάνω στα ερείπια προγενέστερων κτηρίων υστεροελληνιστικών / πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων, τα οποία αποτελούσαν τμήμα του οικιστικού ιστού της πόλης. Μετά τη διακοπή χρήσης του οικοδομήματος ως θεάτρου πραγματοποιήθηκαν μετατροπές στην ύστερη αρχαιότητα, ώστε ο χώρος να επαναχρησιμοποιηθεί για δραστηριότητες που σχετίζονταν πιθανώς με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας.

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει στην παρουσίαση των νέων δεδομένων για την αρχιτεκτονική του θεάτρου, των πρωιμότερων οικοδομικών καταλοίπων και των κινητών ευρημάτων που ήρθαν στο φως κατά τις εργασίες πλήρους αποκάλυψης και αποκατάστασης του μνημείου στο πλαίσιο του έργου ΕΣΠΑ: «Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη αρχαίου θεάτρου Φθιωτίδων Θηβών».

Ελισσάβετ Νικολάου: *Μυροδοχεία από τη βόρεια νεκρόπολη της αρχαίας Δημητριάδας. Τύποι, χρονολόγηση*

Τα μυροδοχεία αποτελούν ένα από τα χαρακτηριστικότερα αγγεία της ελληνιστικής κεραμικής και έναν από τους πολυπληθέστερους τύπους αγγείων στη βόρεια νεκρόπολη της Δημητριάδας. Τα παραδείγματα που παρουσιάζονται χρονολογούνται από το γ' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. έως και τους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους με βάση τα άλλα ευρήματα (λύχνους, κανθάρους, ανάγλυφους σκύφους, αμφορείς, πυξίδες και

άλλα κτερίσματα). Στόχος της ανακοίνωσης είναι η κατάταξη των μυροδοχείων, που προέρχονται αποκλειστικά από κλειστά ταφικά σύνολα, σε τύπους με βάση κυρίως το σχήμα και η πρόταση μιας ασφαλούς χρονολόγησης των τύπων αυτών.

Δημήτρης Παλαιοθόδωρος: *Εισαγωγές βοιωτικής κεραμικής στον οικισμό της Φίλιας και ένα νέο εργαστήριο του 6^{ου} αιώνα π.Χ.*

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται οι εισαγωγές βοιωτικών κανθάρων στον οικισμό της Φίλιας. Πρόκειται για ένα σχετικά μεγάλο αριθμό μελαμβαφών αγγείων καθώς και για ένα παράδειγμα στην τεχνική του Six, ενώ εξετάζονται και λίγα παραδείγματα τοπικών απομιμήσεων, εκ των οποίων το ένα φέρει και επιγραφή. Εν συνεχεία, εξετάζονται τα ολιγάριθμα μελανόμορφα αγγεία του 6^{ου} αιώνα π.Χ. που έχουν βοιωτική προέλευση. Τέλος, δίδεται έμφαση σε μια μεγάλη ομάδα επείσακτων ανοικτών αγγείων με διακόσμηση εγχάρακτων ροδάκων στο μετάλλιο και μελανών ακτίνων στο εξωτερικό, για τα οποία το μοναδικό ως σήμερα γνωστό παράλληλο έχει εντοπιστεί στην Τανάγρα, γεγονός που εγείρει την πιθανότητα το εργαστήριο που παρασκεύαζε τα αγγεία αυτά να είναι βοιωτικό. Στον οικισμό της Φίλιας απαντούν και τοπικές απομιμήσεις του ρυθμού. Τόσο τα επείσακτα, όσο και τα τοπικά δείγματα προέρχονται από στρώματα που χρονολογούνται στον 6^ο αιώνα π.Χ.

Μαρία Πανάγου: *Λήκυθος λευκού βάθους του Ζωγράφου του Αχιλλέως από το ΒΔ νεκροταφείο της θέσης των Παλιών*

Στο πόστερ θα παρουσιαστούν τα αρχαιολογικά δεδομένα ενός κιβωτιόσχημου τάφου που εντοπίστηκε στο ΒΔ νεκροταφείο της θέσης των Παλιών. Ως κτέρισμα του συγκεκριμένου τάφου βρέθηκε μια λήκυθος λευκού βάθους που αποδίδεται στον Ζωγράφο του Αχιλλέως, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως ο κορυφαίος των αγγειογράφων στο είδος αυτό. Θα παρουσιαστούν τα γνωρίσματα που αποδίδουν το αγγείο στο συγκεκριμένο καλλιτεχνικό χέρι και το εντάσσουν στην ύστερη φάση δράσης του. Επίσης, θα αναζητηθεί η παρουσία άλλων έργων του αγγειογράφου που μπορεί να έφτασαν στον θεσσαλικό χώρο.

Μαρία Πανάγου: *Νέα δεδομένα από τη μελέτη δύο θολωτών τάφων στο ΒΔ νεκροταφείο της θέσης των Παλιών. Ανίχνευση των υιοθετούμενων ταφικών πρακτικών από την ΥΠρΓ έως και τα κλασικά χρόνια*

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα διαθέσιμα αρχαιολογικά δεδομένα για τις ταφικές πρακτικές που ακολουθούνται στο εσωτερικό των θολωτών τάφων της ΠΕΣ στην περιοχή της Θεσσαλίας και στη συνέχεια θα εκτεθούν τα νέα δεδομένα που προέκυψαν από την εκτενή μελέτη δύο θολωτών τάφων της ίδιας περιόδου στο ΒΔ νεκροταφείο των Παλιών. Οι θολωτοί τάφοι ανασκάφηκαν από τις αρχαιολόγους Β. Ροντήρη και Ζ. Μαλακασιώτη τα έτη 1993 και 1997 αντίστοιχα, και απέδωσαν πλήθος υλικού, αποδεικνύοντας την μακραίωνη χρήση τους. Στην περίπτωση του θολωτού της Ροντήρη επιχειρείται σχεδιαστική απόδοση της θέσης των ευρημάτων στο εσωτερικό του θαλάμου και προσπάθεια ιχνηλάτησης των ταφικών πρακτικών από την ΥΠρΓ περίοδο έως και τα κλασικά χρόνια.

Κυριακή Παπάζογλου, Αγορίτσα Ελευθερίου, Αθανασία Κραχτοπούλου: *Νέα δεδομένα από το υστεροαρχαϊκό ιερό στον Πρόδρομο Καρδίτσας*

Στο πλαίσιο του έργου «Βελτίωση Ε.Ο. 30: Κατασκευή οδικού τμήματος από Δέλτα Καρδίτσας έως Είσοδο Καρδίτσας» στα ΝΑ του σύγχρονου οικισμού του Προδρόμου (θέση «Μπορντένια»), αποκαλύφθηκαν τα θεμέλια δύο οίκων που αποτελούν συνέχεια υστεροαρχαϊκού ιερού, το οποίο εντοπίστηκε και ανασκάφηκε

κατά τα έτη 1984-5 και 1987 από την Γ' Ε.Π.Κ.Α. Βρέθηκε, όπως και στις προηγούμενες ανασκαφές, ένας πολύ μεγάλος αριθμός πήλινων μικροευρημάτων, κυρίως ειδώλια, κέρνοι και μικκύλα αγγεία. Επιπλέον, ήρθαν στο φως αρκετές πήλινες σφήνες και πήλινα στηρίγματα κλιβάνων που αποτελούν ενδείξεις για την ύπαρξη εργαστηριακής εγκατάστασης, που θα εξυπηρετούσε τις ανάγκες του ιερού, φωτίζοντας και άλλες όψεις της λειτουργίας του.

Ασπασία Παπαθανασίου, Ασημίνα Τσιάκα, Ιωάννης Καλλιωντζής: *Νέες επιγραφικές μαρτυρίες σχετικά με την αρχαία Δολίχη*

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε νέες επιγραφές στις οποίες μαρτυρούνται στοιχεία για τον δημόσιο βίο και τις λατρείες στην αρχαία Δολίχη. Η πόλη αυτή αποτελούσε τμήμα της αρχαίας Περραιβίας, ενώ οι λατρείες αναφέρονται κυρίως στην Άρτεμη, τον Απόλλωνα, την Εννοδία, τον Ερμή και τον Δία.

Σοφία Παπαμαργαρίτη, Σοφία Κραβαρίτου: *Υδάτινα, οικιστικά, κοινωνικά και λατρευτικά τοπία στην περιοχή του Βόλου*

Πώς το τοπίο διαμορφώνει την οικιστική ενός χώρου και πώς τα κοινωνικά συστήματα και η λατρεία επηρεάζονται από αυτό; Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν κυρίαρχα στοιχεία και μεταβολές του φυσικού τοπίου στην περιοχή του Βόλου από την αρχαιότητα έως σήμερα, με βάση τους δρόμους του υγρού στοιχείου και αντίστοιχες γεωδυναμικές διεργασίες. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν ποτάμια συστήματα, καθώς και η δυναμική τους αναφορικά με τη διαμόρφωση της ακτογραμμής, την κατοίκηση και χρήση του χώρου, αλλά και την τοπική κοινωνική διαστρωμάτωση, σε συνδυασμό με αντίστοιχες λατρευτικές πρακτικές.

Αριστέα Παπασταθοπούλου, Αλεξία Υφαντή: *Λύχνοι από τον μακεδονικό τάφο στο Περιβόλι Σπερχειάδας*

Κατά τη διάνοιξη της επαρχιακής οδού Σπερχειάδας-Μαρμάρων, το 1987, αποκαλύφθηκε κτιστός μακεδονικού τύπου τάφος στη νότια πλευρά του λόφου Κοτρώνι, όπου υπάρχουν ερείπια ελληνιστικής ακρόπολης, κοντά στο χωριό Περιβόλι και στον παραπόταμο του Σπερχειού, Ίναχο (Βίστριτζα). Η κατασκευή του τάφου σηματοδοτεί τη μακεδονική παρουσία στην περιοχή της αρχαίας Αινίδας κατά την ελληνιστική εποχή. Στις διαταραγμένες ταφικές επιχώσεις εντοπίστηκαν ακέραιοι ή ελλιπείς 57 κεραμικοί λύχνοι, οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης και τεκμηριώνουν τη μακραίωνη χρήση του τάφου από τον 3ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 7ο αι. μ.Χ. Η παρουσίαση εστιάζει στην ομαδοποίηση των λύχνων βάσει της τυπολογίας, των κοινών χαρακτηριστικών και των επιμέρους λεπτομερειών, καθώς και στην ανίχνευση των τόπων παραγωγής τους. Οι περισσότεροι λύχνοι χρονολογούνται μετά τον 3ο αι. μ.Χ., ενώ μία σημαντική ομάδα τους ανήκει στους «βορειοαφρικανικού τύπου» λύχνους και τις απομιμήσεις τους.

Κατερίνα Ράγκου, Μαρία Βαϊοπούλου, Φωτεινή Τσιούκα, Mark Hammond, Γρηγόρης Τσόκας: *Το αρχαιολογικό πρόγραμμα στο Ιερό της Ιτωνίας Αθηνάς στην Φίλια Καρδίτσας: Προκαταρκτικά Αποτελέσματα από την Πρώτη Ερευνητική Περίοδο*

Η παρούσα παρουσίαση επικεντρώνεται στα προκαταρκτικά αποτελέσματα της εναρκτήριας ερευνητικής περιόδου του προγράμματος «The Metamorphosis of Faith in Philia, Thessaly: The Sanctuary of Itonia Athina from Polytheism to Christianity». Πρόκειται για μια διεθνή, διεπιστημονική συνεργασία με τη συμμετοχή ερευνητών από το Πανεπιστήμιο του Marburg (Γερμανία), την Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας και το Πανεπιστήμιο Case Western Reserve (Η.Π.Α.). Το Ιερό της Ιτωνίας Αθηνάς στη

Φίλια διαθέτει μια αδιάκοπη ιστορία που εκτείνεται από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού έως τη Βυζαντινή περίοδο. Ανασκαφές των δεκαετιών του 1960, 1980, 1988 και 2012 έφεραν στο φως ένα πλήθος ευρημάτων, όπως μεταλλικά αναθήματα, δωρικούς κίονες, τμήματα ρωμαϊκού περιβόλου, παλαιοχριστιανική βασιλική και βυζαντινό νεκροταφείο.

Το πρόγραμμα αυτό επιδιώκει να ερευνήσει την εξέλιξη του ιερού, τις διαχρονικές του συνδέσεις με τοπικά αστικά κέντρα, τον ρόλο του σε διάφορες ιστορικές περιόδους, καθώς και τους παράγοντες που συνέβαλαν στη μετάβαση από τον πολυθεϊσμό στη χριστιανική λατρεία.

Κατά την εναρκτήρια περίοδο, το ερευνητικό έργο επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη μιας ισχυρής βάσης για τις μελλοντικές έρευνες. Η ομάδα ξεκίνησε την προετοιμασία για τη μελέτη του υλικού από τις προηγούμενες ανασκαφές (όπως κεραμική, αρχιτεκτονικά μέλη και θραύσματα γλυπτών). Για την ακριβή χαρτογράφηση του χώρου και τον εντοπισμό υπόγειων καταλοίπων, χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι φωτογραμμετρίας με drone και μαγνητικής διασκόπησης. Η επιφανειακή έρευνα επαλήθευσε τα αποτελέσματα αυτά, παρέχοντας κρίσιμες πληροφορίες για την έκταση του ιερού και κατευθύνοντας τη μελλοντική τοποθέτηση δοκιμαστικών ανασκαφικών τομών για το 2025.

Σωτήριος Ραπτόπουλος: *Απελευθερωτικών επιγραφών Τειχίου δυτικής Λοκρίδος, έκδοσις δευτέρα: Τοπογραφία, Ιστορία, Ονομαστικόν της «Δυτικής Ομάδας» των Εσπερίων Λοκρών*

Μετά την έκδοσή τους στην μονογραφία μου «Έρευνες για την Μνημειακή Τοπογραφία της δυτικής Λοκρίδος και της Νότιας Αιτωλίας, στην περιοχή του σημερινού Δήμου Δωρίδος (Ν. Φωκίδος), *Α΄ Αρχαιολογική Συνάντηση Δήμου Δωρίδος, Λιδωρίκι 27.10.2013*» (Άρτα, 2015), και την παρουσίασή τους στον τοπικό Τύπο, κρίθηκε αναγκαία μία εκ νέου παρουσίαση δύο απελευθερωτικών ψηφισμάτων, χαραγμένων σε τοπικό ψαμμίτη, του 3^{ου} – 2^{ου} αι. π.Χ., με παράλληλη αναφορά σε ζητήματα τοπογραφίας της Δυτικής Λοκρίδας: Η ταύτιση του σημερινού Τειχίου-Λυκοχωρίου με την αρχαία Ποτιδάνεια, η ένταξη της αρχαίας Ύλης στην «Δυτική Ομάδα» των Εσπερίων Λοκρών, η συνοριακή γραμμή προς την Αιτωλία και η επισήμανση ενός αρχέγονου πληθυσμιακού υποστρώματος (των «Οικιατών» Οζολών Λοκρών;) είναι μερικές από τις συνεισφορές της μελέτης των επιγραφών, που παρουσιάζονται εδώ για πρώτη φορά με πλήρεις βιβλιογραφικές αναφορές.

Μαριάνθη Ραφτοπούλου, Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου: *Δύο πήλινες σφραγίδες από τις θεσσαλικές Φερές: η μετατροπή τους από εργαλεία του κεραμέα σε τελετουργικά αντικείμενα*

Η ανακοίνωση αφορά στη μελέτη δύο πήλινων σφραγίδων με ανάγλυφες ιστάμενες ιματιοφόρες μορφές (ανδρική και γυναικεία) που κρατούν φιάλη και κέρασ αφθονίας. Είχαν τοποθετηθεί στο εσωτερικό ισάριθμων λίθινων κυλινδρικών δοχείων με κάλυμμα που εντοπίστηκαν σε ελληνιστική αστική οικία των Φερών και αποτελούσαν πιθανή προσφορά θεμελίωσης. Τα ανωτέρω δοχεία προορίζονταν για χοές -καθώς έφεραν οπές στον πυθμένα τους- και περιείχαν κατάλοιπα τελετουργίας (βότσαλα, οστέινους αστραγάλους και δύο τμήματα πήλινου κανθάρου με διακόσμηση Δυτικής Κλιτύς).

Αναλυτικότερα, πρόκειται να μελετηθεί α) η εικαζόμενη αρχική χρήση των σφραγίδων ως εργαλείων του κεραμέα για την παραγωγή εντόπιας ανάγλυφης κεραμικής, σε συνάφεια με την ύπαρξη κεραμικών εργαστηρίων στην πόλη των

Φερών και β) η δεύτερη χρήση τους ως τελετουργικών αντικειμένων λόγω της απόδοσης θεοτήτων την πρόσθια όψη τους. Τέλος, θα επιχειρηθεί η ερμηνεία των θεοτήτων και η σύνδεσή τους με το ανωτέρω οικιακό τελετουργικό σύνολο.

Βάσω Ροντήρη, Γιάννης Λώλος, Δέσποινα Ευσταθίου, Χρύσα Βαρελά, Άννα Ασλάνογλου, Αναστασία Παλιατσή, Σοφία Καχριμάνη, Νίκος Τσιρώνης: *Μαγούλα Πλατανιώτικη, δυτικός τομέας: πολυλειτουργικά κτήρια στον «Κόλπο του Αλμυρού»*

Η ανασκαφή στην Μαγούλα Πλατανιώτικη, τον σημαντικότερο οικισμό των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων στην πεδιάδα του Αλμυρού, ξεκίνησε το 2013 από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας και το Ολλανδικό Ινστιτούτο Αθηνών (Πανεπιστήμια του Χρόνινγκεν και του Άμστερνταμ) και συνεχίστηκε από το 2018 με τη συμμετοχή και του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Κύριο στόχο του αποτελεί η διερεύνηση του χαρακτήρα των οικιστικών φάσεων και της χωροταξικής οργάνωσης του οικισμού, η κατανόηση της σχέσης του με τον βραχύβιο οικισμό της Άλου, και, ει δυνατόν, η αναγνώριση της ταυτότητας της θέσης, εάν δηλαδή πρόκειται για την προ-ελληνιστική πόλη της Άλου που εξακολούθησε να υφίσταται ταυτόχρονα με εκείνη, αλλά και μετά από αυτή.

Στον δυτικό ανασκαφικό τομέα η Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας έφεραν στο φως ένα «σταυροδρόμι» του οικισμού που τους δίνει την ευκαιρία να διερευνήσουν συγχρόνως τα κατάλοιπα τεσσάρων οικιών του. Κατά τα έτη 2021-2023 συνεχίστηκε η έρευνα στην περιοχή, παρόλες τις αντίξοες συνθήκες της τελευταίας περιόδου. Με την αποκάλυψη περισσότερων χώρων σε κάθε μία από τις τέσσερις οικίες συνειδητοποιήσαμε ότι αυτές απαρτίζονταν από δωμάτια ιδίου σχήματος και μεγέθους με μικρές αποκλίσεις, στοιχείο το οποίο προσιδιάζει περισσότερο σε κτήρια εμπορικού ή βιοτεχνικού χαρακτήρα (αποθήκες, καταστήματα, εργαστήρια). Αυτό βέβαια δεν αποκλείει την οικιστική χρήση των χώρων, τουλάχιστον σε κάποια φάση της ιστορίας τους, αλλά το πιθανότερο είναι ότι αρχικά δεν σχεδιάστηκαν ως αυτοτελείς οικίες.

Τα παραπάνω πορίσματα δίνουν μία άλλη διάσταση στην ανασκαφική έρευνα στη Μαγούλα Πλατανιώτικη, η οποία τεκμηριώνεται σταδιακά με πλούσια ευρήματα, σε όλα τα επίπεδα, τα οποία δίνουν σημαντικά στοιχεία για τον υλικό πολιτισμό της, καλύπτοντας ένα ευρύ χρονολογικό και λειτουργικό φάσμα.

Αγγελική Σίμωνι, Sylvian Fachard, Όλγα Κυριαζή, Tobias Krapf, Tamara Saggini, Thierry Theurillat, Samuel Verdan, Jérôme André: *Οι ελληνο-ελβετικές ανασκαφές στο ιερό της Αμαρυσίας Αρτέμιδος και στο προϊστορικό οικισμό στην Αμάρυνθο, 2022–2024*

Οι ανασκαφικές εργασίες στην Αμάρυνθο επικεντρώθηκαν κατά τα έτη 2022–2024 στις παλαιότερες φάσεις έως τα Αρχαϊκά χρόνια. Συνολικά, επτά τομές έχουν πλέον ανασκαφεί στις παρυφές του λόφου των Παλαιοεκκλησιών, τεκμηριώνοντας τον προϊστορικό οικισμό που προηγείται του ιερού. Η πρώτη κατοίκηση χρονολογείται στην Πρωτοελλαδική Ι φάση, ενώ υπάρχουν ενδείξεις για την παρουσία οχύρωσης στην Πρωτοελλαδική ΙΙ. Επίσης, ανασκάφηκε ένας τάφος της αρχής της Υστεροελλαδικής περιόδου, ενώ η Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ φάση εντοπίστηκε στις βαθιές τομές κάτω από τον ναό στην παραλιακή πεδιάδα. Εκεί ανακαλύφθηκε ένα κτίριο διαστάσεων 15,2 x 6,7 μ. με τρεις χώρους.

Ο πρώτος ναός, που χρονολογείται από τα Γεωμετρικά έως τα Αρχαϊκά χρόνια, χτίστηκε στο ίδιο σημείο με τον ίδιο προσανατολισμό. Ωστόσο, η απουσία ενδιάμεσων οικοδομικών φάσεων δεν επιτρέπει ακόμη την κατανόηση της σχέσης των

δύο κτιρίων. Ο εκατόμπεδος ναός έχει αψιδωτή μορφή και επίσης τρεις χώρους, με έναν βωμό / μια εστία σε κάθε έναν από αυτούς. Στον αψιδωτό χώρο βρέθηκαν πολυάριθμα αναθήματα, όπως σφραγιδόλιθοι, ανατολίτικα ειδώλια από φαγεντιανή, αρκετά κοσμήματα, μικρά χάλκινα αντικείμενα και πολλά αγγεία.

Μετά την καταστροφή του και μια ενδιάμεση φάση χρήσης, ένας νέος ναός δωρικού ρυθμού χτίστηκε στα τέλη του 6ου αι. π.Χ., από τον οποίο σώζονται μόνο τα θεμέλια, διαστάσεων 39 x 11 μ. Πριν από την ανέγερσή του, τοποθετήθηκαν περίπου 700 αντικείμενα δίπλα στα θεμέλια.

Με την ολοκλήρωση της ανασκαφικής περιόδου του 2024, αποκαλύφθηκε μια αρκετά πλήρης εικόνα για την εξέλιξη της Αμαρύνθου, από τον οικισμό της Εποχής του Χαλκού και των Γεωμετρικών χρόνων έως την ίδρυση του ιερού της Αμαρυσίας Αρτέμιδος και, τέλος, την καταστροφή του και τον νέο οικισμό των μεσαιωνικών χρόνων.

Αγγελική Σίμωνι : *Το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας κατά το έτος 2022 και η συστηματική ανασκαφική έρευνα στο Καστρί Κηρίνθου στο Δήμο Μαντουδίου-Λίμνης-Αγίας Άννας*

Η ΕΦΑ Ευβοίας κατά το έτος 2022 πραγματοποίησε μεγάλο αριθμό έργων σε μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους στην περιοχή αρμοδιότητάς της. Στο πλαίσιο αυτό διενεργεί την συστηματική ανασκαφική έρευνα στον λόφο «Καστρί» Κηρίνθου του Δήμου Μαντουδίου – Λίμνης- Αγίας Άννας με σκοπό την αποκάλυψη, την τεκμηρίωση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων που έχουν εντοπιστεί εκεί από παλαιά. Η έρευνα θα συμβάλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων που θα επιλύσουν τα τοπογραφικά και ιστορικά ζητήματα που έχουν προκύψει, όπως η χρονολογική εξέλιξη της κατοίκησης στο χώρο, η αποσαφήνιση της κάτοψης των κτηριακών συνόλων και η λειτουργία τους.

Μαρία Σταματοπούλου: *Νέα στοιχεία για την αρχαιολογία της Θεσσαλίας των ιστορικών χρόνων από την αναδίφηση του αρχείου και την έρευνα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα νέα στοιχεία που προέκυψαν από τη μελέτη του αρχειακού υλικού – κυρίως φωτογραφικού αλλά και εγγράφων από το αρχείο των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων που φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο της Διεύθυνσης Διαχείρισης του Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ΔΕΑΜ), το Ε.Λ.Ι.Α-Μ.Ι.Ε.Τ, και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, την ταύτιση της προέλευσης ευρημάτων από σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις της περιοχής, όπως το ιερό της Αθηνάς στην ακρόπολη των Γόννων, τις Φερές, τη Γορίτσα, την αρχαία Δημητριάδα, και την μελέτη των ευρημάτων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου.

Ευαγγελία Σταμέλου: *Μαρμάρινα αγαλμάτια Αφροδίτης και Άρτεμης από τις αρχαίες Φερές – Μικρή συμβολή στην πλαστική των Φερών*

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελούν τέσσερα αδημοσίευτα μαρμάρινα αγαλμάτια Αφροδίτης και Άρτεμης, που προέρχονται από την πόλη των Φερών, στη θέση της ιστορικής κωμόπολης του Βελεστίνου. Υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Θεσσαλίας και κατοικήθηκε από τα τέλη της νεολιθικής εποχής ως τους πρώιμους αυτοκρατορικούς χρόνους.

Τα περισσότερα από τα γλυπτά που φυλάσσονται στις συλλογές των Αρχαιολογικών Μουσείων Βόλου και Αλμυρού και προέρχονται από διάφορες περιοχές της Θεσσαλίας είναι άγνωστης προέλευσης, αφού προέρχονται από παλιές

και συχνά μη επαρκώς τεκμηριωμένες ανασκαφές ή παραδόσεις του 19ου ή των αρχών του 20ου αι., ή τα στοιχεία που διαθέτουμε για τις συνθήκες εύρεσής τους είναι πενιχρά και περιορίζονται σε μια μικρή αναφορά της χρονολογίας ή της περιοχής εύρεσής του. Δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση σε αυτό και η περίπτωση των γλυπτών που προέρχονται από τις Φερές. Αν συνυπολογίσει κανείς το γεγονός ότι μέχρι σήμερα καίρια σημεία της αρχαίας πόλης δεν έχουν ανασκαφεί, ενώ απουσιάζουν παράλληλα συστηματικές και συνθετικές μελέτες για το σύνολο της πλαστικής δημιουργίας των Φεραίων, αλλά και της Θεσσαλίας γενικότερα, η μελέτη αυτή επιδιώκει να συμβάλει στη μελέτη της θεσσαλικής πλαστικής και ειδικότερα αυτής των Φερών.

Καλλιόπη Σταυρακούδη: *Οι ανάγλυφοι σκύφοι της Θεσσαλίας*

Ο τύπος αγγείων, που ονομάζουμε ανάγλυφους σκύφους, αποτελεί μια καλλιτεχνική τάση, που ξεκινά περί τα τέλη του 3ου αι. αλλά κορυφώνεται τον 2ο αι. Μια μόδα της εποχής που χρησιμοποιείται ευρέως σχεδόν από όλες τις κοινωνικές τάξεις, αφού πλέον δεν κατασκευάζονται από πολύτιμα μέταλλα αλλά από τον ευτελή πηλό. Δεν πρόκειται βέβαια για ένα αγγείο καθημερινής χρήσης, δεδομένου ότι απαιτεί την καλλιτεχνική δεξιότητα και φαντασία του κατασκευαστή. Στα πολυάριθμα εργαστήρια που κατασκευάζουν ανάγλυφους σκύφους, κατασκευάζονται επίσης μήτρες και σφραγίδες, που απαιτούν υψηλή εξειδίκευση, καλλιτεχνική δεινότητα και φαντασία. Τα γεγονότα αυτό καθιστά τις μήτρες και τις σφραγίδες αντικείμενα μεγάλης αξίας, τα οποία χρησιμοποιούνται μέχρι να φθαρούν εντελώς. Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα ανάγλυφων σκύφων με έντονη στην διακόσμησή τους τη φθορά της μήτρας από την οποία κατασκευάστηκαν. Οι μήτρες και οι σφραγίδες ταξινομούνται και αντιγράφονται. Έντονη είναι η τάση επηρεασμού των θεσσαλικών ανάγλυφων σκύφων από τα μακεδονικά εργαστήρια.

Ανάγλυφους σκύφους βρίσκουμε, στα μεγάλα αστικά κέντρα της εποχής, αλλά και σε απομακρυσμένες αγροικίες, σε τάφους ως κτερίσματα αλλά και σε απορριμματικούς λάκκους.

Η «μόδα» των ανάγλυφων σκύφων κατακλύζει όλο τον ελληνιστικό κόσμο, που ζητά προσιτούς τρόπους να αναδείξει την επιφανειακή ευμάρεια του.

Λάμπρος Σταυρογιάννης, Petra Pakkanen, Κωνσταντίνα Ψαρογιάννη: *Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Μελιταίας (MELAP) 2022-2024. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα των εργασιών στην ακρόπολη της αρχαίας Μελιταίας*

Η αρχαία Μελιταία υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Αχαΐας Φθιώτιδας και της αρχαίας Θεσσαλίας. Η ακρόπολη της αρχαίας πόλης εντοπίζεται σε ένα πλάτωμα σε υψόμετρο 668 μ., από όπου ήλεγχε το οροπέδιο του Δομοκού και τις δύο βασικές οδούς οι οποίες ένωναν την Θεσσαλία με τη νότια Ελλάδα.

Στο πλάτωμα της ακρόπολης το 1972 η Θ' Αρχαιολογική Περιφέρεια Θηβών διεξήγαγε έρευνα ανασκάπτοντας δύο μεγάλες τομές σε σχήμα Χ. Μετά από 50 χρόνια το ελληνοφινλανδικό αρχαιολογικό πρόγραμμα Μελιταίας (MELAP) ξεκίνησε εκ νέου την έρευνα στον παραπάνω χώρο καθαρίζοντας τις παλιές τομές από τις επιχώσεις που είχαν καταρρεύσει από τα παλινά τοιχώματα, έτσι ώστε να αποκαλυφθούν οι αρχιτεκτονικές δομές που είχαν διαπιστωθεί το 1972 και επεκτείνοντας εκατέρωθεν τις τομές προκειμένου να γίνει πιο σαφής και κατανοητή η χρήση του χώρου και του τύπου ως σύνολο. Παράλληλα διεξήχθησαν γεωφυσικές έρευνες σε διάφορες θέσεις του άστεως και έρευνες με LiDAR, οι οποίες βοήθησαν στην ανασύνθεση της τοπογραφίας της πόλης.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα προκαταρκτικά αποτελέσματα των τριών πρώτων ετών του Αρχαιολογικού Προγράμματος Μελιταίας (MELAP) 2022-2024 κατά τη διάρκεια των οποίων ήρθαν στο φως νέα οικοδομικά κατάλοιπα και πλήθος κινητών ευρημάτων τα οποία χρονολογικά τοποθετούνται στην ύστερη ελληνιστική και πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο.

Πέγκυ Τριανταφυλλοπούλου: *Πτυχές της θρησκευτικής ζωής, δημόσιας και ιδιωτικής της αρχαίας Δημητριάδας, μέσα από αντιπροσωπευτικά αρχαιολογικά ευρήματα*

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των αρχαίων Ελλήνων διαπότιζαν όλες τις πτυχές του βίου τους, ιδιωτικού και δημόσιου. Σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις της ζωής τους η παρουσία, η επέμβαση και η ευλογία του θείου θεωρούνταν απαραίτητη και αυτονόητη. Η παρούσα συμβολή φιλοδοξεί να φωτίσει ποικίλες πτυχές της θρησκευτικής ζωής, δημόσιας και ιδιωτικής της αρχαίας Δημητριάδας, μέσα από αντιπροσωπευτικά αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία παρουσιάζουν τον μυθικό κόσμο των θεών και ηρώων, καθώς και θρησκευτικές πεποιθήσεις και πρακτικές, εκτός από την αυτοκρατορική λατρεία, η οποία αποτελεί ένα ιδιαίτερο φαινόμενο πολιτικής λατρείας που εμφανίζεται κατά την αυτοκρατορική περίοδο.

Ανασκαφικές μαρτυρίες προς την κατεύθυνση της προσέγγισης του πολιτισμού των Δημητριάων αναδεικνύουν την πολιτική, κοσμική και θρησκευτική εικόνα.

Εκ παραλλήλου με την ανασκαφή των ιερών, που αντικατοπτρίζει τα στοιχεία της οργανωμένης κρατικής λατρείας, τα ευρήματα λατρευτικού περιεχομένου που έχουν έρθει στο φως σε σωστικές έρευνες στη Δημητριάδα, σε συνδυασμό με τα ανασκαφικά συμφραζόμενα συνιστούν αναθήματα σε χώρους λατρείας, τα οποία επιτρέπουν να ανιχνευθούν στοιχεία της λαϊκής λατρείας. Η αλληπάλληλη και διαρκής χρήση των περισσότερων θέσεων μας στερούν αρκετές φορές την πλήρη και σαφή εικόνα των λατρευτικών κτισμάτων. Επίσης, δεν είναι εύκολη η κατάταξη των αναθημάτων που παραπέμπουν στο παρελθόν ως προσφορές σε θεότητες που κυριαρχούν στη ζωή των θνητών, στο επέκεινα ή ως προσφορές στους ήρωες.

Αν εξαιρεθεί η κατηγορία των ολόσωμων γυναικείων ειδωλίων και των προτομών που φέρουν σύμβολα και αναγνωρίζονται με ευκολία ως απεικονίσεις θεοτήτων, όπως για παράδειγμα της Κυβέλης, της Αθηνάς ή της Αφροδίτης, η ταυτότητα της πλειονότητας των εικονιζόμενων μορφών των προτομών και των ειδωλίων δεν είναι εύκολο να αναγνωρισθεί. Και ενώ ο ρόλος των προτομών που απεικονίζουν θεότητες ή απλές θνητές έχει ιδιαίτερα τονισθεί και μελετηθεί όσον αφορά τα ιερά και τα ταφικά σύνολα, η θέση αυτών των ειδωλίων στην ελληνική οικία είναι λιγότερο γνωστή.

Διαφαίνεται ότι τα ειδώλια που βρέθηκαν στις οικίες της Δημητριάδος, και αναγνωρίζονται ως απεικονίσεις θεοτήτων, είχαν χρησιμοποιηθεί στα πλαίσια της αναθηματικής λατρείας, ως σύμβολα για να εξασφαλιστούν οι διάφορες δυνάμεις που χαρίζουν ευημερία και ευτυχία. Οι δυνάμεις αυτές περικλείονται, τόσο μέσα στην προσωπικότητα των εικονιζόμενων θεοτήτων, όπως ο Δίας, η Αφροδίτη, όσο και μέσα στα ειδώλια που σχετίζονται με τα μυστήρια, όπως η Κυβέλη.

Ελένη Τσιαγκάλη, Μιχάλης Δολιανίτης: *Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη του Αρχαίου Θεάτρου Φθιωτίδων Θηβών: εργασίες αποκατάστασης και σωστικές επεμβάσεις.*

Στο πλαίσιο του έργου «Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη του Αρχαίου Θεάτρου Φθιωτίδων Θηβών» θα παρουσιαστούν οι εργασίες αποκατάστασης και αναστήλωσης που έχουν πραγματοποιηθεί στο μνημείο κατά τα έτη 2020-2024. Οι

ιδιαιτερότητες, οι ειδικές συνθήκες και η παθολογία των οικοδομικών καταλοίπων καθόρισαν την επιλογή των καταλληλότερων μεθόδων για τις προγραμματισμένες επεμβάσεις που υλοποιήθηκαν, βάσει των εγκεκριμένων μελετών εφαρμογής του έργου. Οι συστηματικές εργασίες που υλοποιούνται στο πλαίσιο του τρέχοντος έργου έχουν στόχο αφενός να διασφαλίσουν την αντοχή του μνημείου στο χρόνο, αφετέρου να το καταστήσουν προσβάσιμο και ευανάγνωστο στους επισκέπτες του.

Ασημίνα Τσιάκα, Σοφία Κραβαρίτου, Γραμμάτω-Χρυσοβαλάντου Παπαναστασούλη: *Ενεπίγραφη στήλη επάλληλων χρήσεων από το Σαραντάπορο Ελασσόνας*

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στην παρουσίαση ενεπίγραφης στήλης, η οποία βρίσκεται εντοιχισμένη στην Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου (Παλαιομονάστηρο) στο Σαραντάπορο Ελασσόνας. Η στήλη φέρει ανάγλυφη διακόσμηση με εικονιστική παράσταση και ημερομηνία, και δύο επιγραφές: μια απελευθερωτική των υστεροελληνιστικών-ρωμαϊκών χρόνων και μια κτητορική των αρχών του 19ου αι. Οι εν λόγω επιγραφές, εκτός του ότι τεκμηριώνουν επάλληλες και εκτεταμένα διαχρονικές χρήσεις του λίθου από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή, φωτίζουν πτυχές της αρχαίας ιστορίας και των θεσμών της περιοχής της Περραιβικής Τρίπολης, αλλά και την ιστορία και κατασκευαστικές φάσεις του μοναστηριού της Θεοτόκου στο Σαραντάπορο.

Ασημίνα Τσιάκα: *Νέες μυκηναϊκές θέσεις και ευρήματα από τις περιοχές Τσαριτσάνης Ελασσόνας και Άνω Αργυροπούλιου Τυρνάβου*

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά στην παρουσίαση νέων ταφικών ευρημάτων (κτηρίσματα, κυρίως αγγεία και κοσμήματα) της ύστερης εποχής του Χαλκού από το Άνω Αργυροπούλι Τυρνάβου και τάφων από την Τσαριτσάνη Ελασσόνας της ίδιας εποχής και διερευνά τη σύνδεσή τους (μετακινήσεις, εμπορικές σχέσεις, ομοιότητες) με άλλες μυκηναϊκές θέσεις της Βόρειας Θεσσαλίας.

Ευμορφία Τσιαμάγκα: *Έννοιες μαθηματικού γραμματισμού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου. Ανάλυση του σχεδιασμού του εκπαιδευτικού προγράμματος «Κύκλοι, τρίγωνα και πολλές γραμμές» για παιδιά προσχολικής ηλικίας»*

Η προσέγγιση των παιδιών προσχολικής ηλικίας σε ένα αρχαιολογικό μουσείο και μάλιστα με θέμα τον μαθηματικό γραμματισμό αποτελεί πρόκληση.

Η επιλογή των εκθεμάτων χρειάζεται μεγάλη προσοχή καθώς πρέπει να είναι σε θέσεις ορατές για τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Το γεγονός ότι κουράζονται και βαριούνται γρηγορότερα από παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας δημιουργεί την ανάγκη εναλλαγής των δραστηριοτήτων και βιωματικής συμμετοχής.

Αναζητώντας σχήματα και γραμμές πάνω στα αγγεία βοηθά τα παιδιά στην εξάσκηση της παρατηρητικότητας. Η επανάληψη των σχημάτων με διαφορετικές προσεγγίσεις (παρουσίαση, εξερεύνηση, σχηματισμό με τα χέρια και το σώμα) βοηθά τα παιδιά να τα συγκρατήσουν στη μνήμη τους και εν τέλει να τα ανακαλέσουν ώστε να τα σχεδιάσουν και να διακοσμήσουν σε χαρτί ένα αρχαίο αγγείο.

Ευμορφία Τσιαμάγκα: *Αρχές σχεδιασμού, μελέτη και αποτίμηση για τη διαμόρφωση εκπαιδευτικού προγράμματος για παιδιά Γ' & Δ' Δημοτικού με τίτλο «Παιχνίδια στο Μουσείο»*

Το παιχνίδι αποτελεί μια διαχρονική και πανανθρώπινη πολιτισμική δραστηριότητα που είναι σε θέση να ψυχαγωγήσει, να εκπαιδεύσει και να μορφώσει τα παιδιά.

Η συμμετοχή στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών καθώς διαπιστώνουν ότι πολλά από τα παιχνίδια είτε ως αντικείμενα είτε ως παιχνίδια με το σώμα προέρχονται από την αρχαιότητα. Παρατηρούν τα αρχαία παιχνίδια του μουσείου και προβαίνουν σε συγκρίσεις σε ό,τι αφορά τον τρόπο κατασκευής και των υλικών που χρησιμοποιούνταν τότε και τώρα.

Η καθοδηγούμενη εξερεύνηση με τη χρήση καρτών που απεικονίζουν τα αντικείμενα-παιχνίδια που ψάχνουν βοηθάει τα παιδιά να οικειοποιηθούν τον χώρο του μουσείου.

Με μεγάλο ενθουσιασμό μαθαίνουν να παίζουν την τριάρα, την αρχαία τρίλιζα και φεύγουν από το μουσείο έχοντας προσεγγίσει βιωματικά μια όψη της καθημερινής ζωής των συνομηλίκων τους στην αρχαιότητα.

Ελένη Φρούσσου: *Κεραμική εποχής Χαλκού από τις επιφανειακές έρευνες του Γεωργίου Μπακαλάκη στην Φθιώτιδα κατά την δεκαετία του 1950*

Κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1950, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Μπακαλάκης, βρέθηκε επανειλημμένως στην περιοχή της κοιλάδας του Σπερχειού και στην Όθρη, όπου πραγματοποίησε επιφανειακή έρευνα σε δύο, ακόμη και σήμερα, σχετικά απρόσιτες θέσεις, στην Φουρνοσπηλιά της Οίτης και στην περιοχή της Μελιταίας. Και στις δύο θέσεις παρατήρησε επιφανειακή κεραμική που χρονολογικά αρχίζει από τους νεολιθικούς χρόνους και, στην περίπτωση της Φουρνοσπηλιάς, φθάνει έως τους ρωμαϊκούς χρόνους. Το παρόν κείμενο επικεντρώνεται στην εξέταση της κεραμικής της εποχής Χαλκού που εντοπίστηκε και στις δύο θέσεις.

Λεωνίδας Π. Χατζηαγγελάκης: *Ανασκαφικές εργασίες στην αρχαία Πέλινα*

Η Πέλινα ή Περινναίον έχει ταυτιστεί με τα αρχαία ερείπια του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου στο χαμηλό βραχώδες ύψωμα «Παλαιογαρδίκι», ΒΑ του χωριού Πετρόπορος της Π. Ε. Τρικάλων. Η αρχαία πόλη, που απλωνόταν ανάμεσα στις αρχαίες πόλεις Τρίκκη και Φαρκαδόνα, δεσπόζει στη διάβαση ανάμεσα στα βουνά και στον Ληθαίο ποταμό, ο οποίος εκβάλλει στον Πηνειό ποταμό, νοτιοανατολικά της πόλης, στο έλος Βούλα. Τα στοιχεία της οχύρωσης και τα αρχιτεκτονικά λείψανα πιστοποιούν για την παρουσία μιας μεγάλης πόλης, με έντονη οικονομική ανάπτυξη καθ' όλη την διάρκεια της μακεδονικής επιρροής στην Θεσσαλία (354 - 197 π. Χ.). Την περίοδο αυτή κατασκευάστηκαν ισχυρά τείχη, ανεγέρθηκαν μεγάλα δημόσια κτήρια και ανδρώθηκαν δημόσια ιερά και ναοί. Μετά τα μέσα του 4ου π. Χ. αι. η πόλη επεκτάθηκε και οχυρώθηκε με ισχυρό τείχος. Το νέο τείχος κατασκευάστηκε σύμφωνα με τις αρχές της πολεμικής τέχνης των ύστερων κλασικών και πρώιμων ελληνιστικών χρόνων, κατά το ισόδομο τραπεζιόσχημο σύστημα τειχοδομίας. Οι ανασκαφικές μας εργασίες είχαν επικεντρωθεί στον καθαρισμό και στην αποκάλυψη του δυτικού σκέλους του τείχους της αρχαίας πόλης και σε μεγάλο κτήριο, σχεδόν τετράγωνο, πιθανότατα δημόσιου χαρακτήρα, στη ΝΔ πλευρά. Στα ευρήματα του τμήματος του κτηρίου που ανασκάφηκε εντοπίστηκαν ένα αναθηματικό ανάγλυφο από τον κύκλο του Ασκληπιού και ορισμένα ειδώλια από τον κύκλο του Διόνυσου και αρκετοί τάφοι. Η Πέλινα έκοψε δικά της νομίσματα, αργυρά και χάλκινα, τα οποία απεικονίζουν στους επικρατέστερους τύπους ιππείς, πολεμιστές, την θεά Αθηνά - Νίκη και στα πιο ενδιαφέροντα τη Σίβυλλα Μαντώ.

Αθανασία Ψάλτη, Ανθούλα Τσαρούχα, Μαριλένα-Χρυσούλα Τσακουμάκη, Μαρία Βασιλείου: *Μελέτες ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Δελφών: Η πόλη πέρα από το Μαντείο*

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδος στο πλαίσιο της προστασίας και προβολής των μνημείων του Αρχαιολογικού Χώρου των Δελφών, εκπόνησε κατά την περίοδο 2022-2024 το σύνολο των απαιτούμενων μελετών για την αποκατάσταση και την ανάδειξη σημαντικών μνημείων του αρχαίου οικισμού των Δελφών και ολοκλήρωσε με επιτυχία την ένταξή τους στο Ε.Π. «ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ 2021-2027». Τα υπό εκτέλεση έργα θα συμβάλλουν σημαντικά όχι μόνον στην προστασία των μνημείων και στην ανάδειξη τριών σημαντικών τμημάτων του αρχαιολογικού χώρου των Δελφών, καθιστώντας προσβάσιμα τα μνημεία στους επισκέπτες, αλλά και στην ολοκλήρωση της αρχαιολογικής τους τεκμηρίωσης, δεδομένου ότι πολλά από αυτά παραμένουν σχεδόν αδημοσίευστα. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του έργου «Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη του συγκροτήματος των Ανατολικών Θερμών στον Αρχαιολογικό Χώρο Δελφών» παρουσιάζονται νέα στοιχεία για την αρχική χρονολόγηση την μορφολογία, τις κατασκευαστικές τεχνικές και τις μετασκευαστικές φάσεις του μνημείου, το οποίο βρίσκεται εκτός του ανατολικού περιβόλου του τεμένους του ιερού του Απόλλωνα, είναι από τα καλύτερα διατηρημένα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου και χρονολογείται αρχικά κατά τον 3ο αι. π.Χ.. Ακολούθως, στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη δυτικού τμήματος αρχαίας πόλης Δελφών», παρουσιάζεται η περιοχή δυτικά του Ιερού του Απόλλωνα, όπου αναπτύσσεται σημαντικό τμήμα του ο αρχαίου οικισμού των Δελφών με εκτεταμένα κατάλοιπα του οικοδομικού πλέγματος της ύστερης ρωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής περιόδου, μεγάλο τμήμα του αρχαίου δυτικού νεκροταφείου καθώς και σημαντικά μνημεία, όπως το ταφικό Ηρώο Blum, η Δυτική στοά των Αιτωλών και η κινστέρνα της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου. Τέλος, στο πλαίσιο του έργου «Στερέωση, αποκατάσταση και ανάδειξη αρχαίου Γυμνασίου Δελφών», παρουσιάζεται το αρχαίο συγκρότημα του Γυμνασίου, ως σημαντικός χώρος άθλησης και πνευματικής καλλιέργειας των νέων, το οποίο κατασκευάστηκε αρχικά κατά το τρίτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ., ενώ η χρήση του διακόπηκε στο τέλος του 4ου αι. μ.Χ., μετά την παύση της λειτουργίας του μαντείου. Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης θα παρουσιαστούν τα νέα αρχαιολογικά στοιχεία για τα ανωτέρω μνημεία, όπως αυτά προέκυψαν κατά την εκπόνηση των μελετών, σε συνδυασμό με τις εγκεκριμένες εργασίες στο πλαίσιο των έργων.

Manuel Arjona: *Οι ανασκαφές του Νικολάου Παπαδάκη στο ακρωτήριο Λιχάδα (αρχαίο Κηναίο) της Εύβοιας το 1924 και 1926*

Τα έτη 1924 και 1926 ο Νικόλαος Παπαδάκης, τότε έφορος αρχαιοτήτων Βοιωτίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας, Εύβοιας και Ευρυτανίας, διεξήγαγε ολιγοήμερες ανασκαφές στο ακρωτήριο Λιχάδα (αρχαίο Κηναίο) της βόρειας Εύβοιας. Κατά τις εργασίες εκείνες είχαν αποκαλυφθεί τμήματα λιθόκτιστου πεντάπλευρου περιβόλου. Οι πλευρές του περιβόλου είχαν μήκος από 32,50 έως 46,00 μ. ενώ το πάχος τους ήταν περίπου 3,00 μ. Στην δυτική καθώς και στην ανατολική γωνία του περιβόλου είχαν εντοπιστεί τα κατάλοιπα δύο τετράπλευρων πύργων, εκ των οποίων ο μεγαλύτερος με κάτοψη διαστάσεων 8,00 X 8,00 μ. Στον χώρο εντός του περιβόλου είχαν αποκαλυφθεί και άλλες λιθόκτιστες κατασκευές. Η αρχαιότερη κεραμική, που συλλέχθηκε, χρονολογήθηκε στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. Στην ανακοίνωσή μας επιχειρείται η παρουσίαση και ο σχολιασμός των πληροφοριών, που ο Παπαδάκης συνέλεξε στις αρχαιολογικές αναφορές του.

Anthi Batziou, Agata Ulanowska, Filip Franković, Peter Pavúk, Iakovos Georgiou, Dimitris Agnousiotis: *Ancient Skopelos Survey (ASkoS): results from 2024 season and future prospects*

A significant number of fieldwork projects and theoretical studies conducted in the last few decades have immensely improved our understanding of social, cultural and political developments in the 3rd and 2nd millennium BCE Northern Aegean. However, the Northern Sporades remain understudied in this context, despite their crucial geographical position for intra- and interregional interaction networks.

The Ancient Skopelos Survey (*ASkoS*) project seeks to address this gap by focusing on Skopelos, one of the largest yet insufficiently explored islands in the Northern Sporades. Its main objective is to investigate Skopelos' role and history during these two millennia. The *ASkoS* project is a collaborative effort (*synergasia*) between the Ephorate of Antiquities of Magnesia and the Polish Archaeological Institute at Athens (PAIA) for the years 2024–2025.

To achieve its objectives, the *ASkoS* project applies a wide range of methodological and theoretical approaches, systematically collecting, analysing, and interpreting archaeological and paleoenvironmental data. While the primary focus is on understanding developments during the Bronze Age, the project's methodology encompasses all periods and types of archaeological material. By adopting a holistic approach, the project aims to shed light on habitation patterns and the broader history of the island.

The presentation of the project team will outline the activities undertaken during the first year (2024), detailing the methodologies applied, the results of extensive and intensive surface surveys, and the prospects for future research.

Anna Magdalena Blomley: *Documenting “Hellenic Thessaly”: the archive of Friedrich Stählin*

Published in 1924, Friedrich Stählin's “*Das hellenische Thessalien: Landeskundliche und geschichtliche Beschreibung Thessaliens in der hellenischen und römischen Zeit*” is still a fundamental work of scholarship for archaeological and historical research in the Thessalian region. One of the main reasons for the work's enduring significance is that — like most of Stählin's scholarship on ancient Thessaly — it is based on detailed autopsy. Between 1904 and 1926, Stählin travelled extensively in the Thessalian region, recording both archaeological and non-archaeological observations in a series of densely written notebooks. Together with other relevant documents, these notebooks were recently donated to the Institute of Classical Archaeology of the Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. Together with colleagues from the Universität Erlangen-Nürnberg, I am currently studying this material. In my proposed paper, I would like to provide a brief overview of our work on Stählin's archive so far and highlight the potential of the material for future scholarship.

Richard Bouchon: *IG IX 2, 507 and the treasurer of the tetras*

A reappraisal of the Thessalian federal decree honoring in the 130' BCE a tribunal sent by the city of Mylasa (IG IX 2, 507) sheds some light on a new federal position unknown up to this date, the treasurer (*tamias*) of the tetras of Pelasgiotis. The paper will gather all possible occurrences and data on the organization into 4 *tetrades* of the second Thessalian confederacy in Hellenistic time.

Lorenzo Campagna, Sophia Karapanou: *Skotoussa, the Monumental Building Complex at Sector A: the excavations of the Greek-Italian mission, 2022-2024*

After the forced pause imposed by the pandemic, in 2022 the archaeological investigations of the Greek-Italian Mission resumed at the large Hellenistic

Monumental Complex in Sector A at Skotoussa. Starting in 2022, the activities were expanded to the central area of the terrace on which the Monumental Complex extends, east of the so-called “Great Building”, which marks the western boundary and whose excavation had been completed in 2019. During the 2022 campaign, the westernmost portion of a Doric portico was uncovered, whose total length of 35.00 m has now been ascertained. This portico extended along the southern edge of the terrace, bordering a vast uncovered central courtyard to the south. In this courtyard, various bases of statues and stelae were uncovered, as well as a larger monument on which statues likely once stood (Monument A). The 2024 investigations clarified the overall extent of the area and allowed for a more complete definition of the complex's layout. To the south of the uncovered courtyard, in addition to the Doric portico, another building measuring approximately 24.00 x 7.70 meters was found to the east, named the South-East Building. This consists of a sequence of two large interconnected rooms oriented northwest/southeast. The 2024 excavation work also revealed another monument at the centre of the uncovered courtyard, of uncertain function, which is currently referred to as Monument B.

Today, despite the fact that the excavations are not yet complete, it is possible to attribute a clear sacred function to the entire Monumental Complex, as suggested by the layout of the discovered buildings, the monuments in the centre of the courtyard, and all the stone and ceramic artifacts recovered.

Gino Canlas, Elisabeth Dotsika, Sandra Garvie-Lok, Margriet Haagsma, Sophia Karapanou: *Commemorative Landscapes: Late Bronze Age/Early Iron Age Tholos Tombs around the Kastro of Kallithea (Farsala)*

This paper investigates the Late Bronze Age/Early Iron Age funerary landscapes surrounding the *kastro* of Kallithea, a region with one of Thessaly's densest concentrations of EIA tholos tombs, Thessaly itself hosting the highest number of such tombs in Greece. From 2019 to 2024, the Central Achaia Phthiotis Survey (CAPS) documented approximately 30 tholos tombs in two distinct clusters: along ridges south of the Kastro and in the area known as Kampos to its north.

Adopting an interpretive framework rooted in landscape archaeology, we explore these tombs as commemorative markers within a broader funerary landscape, reflecting community memory and social organization. Our interdisciplinary methodology combined LiDAR imaging, groundtruthing, clearing, and osteological analysis supplemented by data from local informants, to map the spatial distribution and cultural significance of these sites.

This study highlights the architecture and burial assemblages of three looted tholos tombs. Our C-14 dates, based on two individuals from tholos 7, revealed that they were interred in the 12-11th centuries BCE, a surprisingly early date, which places these tombs in the submycenaean period. These results align with recent re-evaluations of Early Iron Age chronology in northern Greece, including evidence for a 12th-century BCE emergence of the Protogeometric style in central Macedonia. Using the Late Mycenaean tombs excavated by Dimitris Theocharis at Aghios Antonios as comparanda, this earlier timeline reinforces the role of Thessaly and its tholos tombs as critical in understanding regional cultural transitions from the Late Bronze to the Early Iron Age.

By integrating new chronological data with landscape archaeology, this paper situates the Kallithea funerary complex within a dynamically evolving Late Bronze Age/Early Iron Age Thessaly. These tombs served not only as burial sites but as

enduring elements in a commemorative landscape that anchored collective identity amid broader social and artistic transformations in northern Greece.

Dimitris Filioglou, Rachel M. Winter, Rena Veropoulidou, Evi Margaritis, Eirini Kapogianni, Sofia Voutsaki: *The bioarchaeological evidence of Magoula Plataniotiki: Preliminary thoughts on the subsistence strategies, the anthropogenic and physical environment in Almiros.*

This poster presents the preliminary results of the zooarchaeological (mammals, shells, fish) and archaeobotanical analysis from Magoula Plataniotiki, a small town in the Almiros Plain, southern Thessaly (~6th–2nd centuries BCE). The site is being systematically excavated as part of a collaboration between the Ephorate of Magnesia and the Universities of Thessaly, Amsterdam and Groningen. It represents one of the few Greek sites of the historical period where intensive soil sampling has been applied, enabling a detailed analysis of the bioarchaeological record. Although Magoula Plataniotiki is located in an environmentally marginal location, near the coast in an estuarine environment, it has had a turbulent political and military history, as it was located on the narrow passage between the northern and southern mainland. Magoula Plataniotiki offers a unique opportunity to investigate the physical and anthropogenic environment as well as subsistence strategies and under the unstable political conditions of the period, especially during the Macedonian expansion. In this poster, we present evidence from terrestrial mammals for palaeodiet, the scale and target of animal husbandry; from fish and molluscan remains for aquatic resource exploitation and past marine ecosystems; and from archaeobotanical remains for insights regarding agriculture, diet, and the reconstruction of the landscape. The integration of these different datasets will enable us to understand the use of resources in a small Greek city and its rural hinterland, a topic that has received little attention so far.

Ioannis Georganas: *Early Iron Age Thebes: Our Present State of Knowledge*

The aim of this paper is to present an updated and coherent picture of Thebes during the Early Iron Age. This involves the study of all aspects of the archaeological material such as architectural remains, tombs and burial customs, ceramics, metal and non-metal artefacts, dating from the beginning of the 12th century BCE to the end of the 8th century BCE.

Dario Giuffrida, Konstantinos Pantzouris, Konstantina Karpeti: *New insights into the Bronze Age landscapes of Thessaly: an integrated settlement-fortification system within the northern Karadagh district*

This poster presents the results of the archaeological surface survey carried out in the northern Karadagh Hills, Thessaly, as part of a PhD program at University of Messina (2021-2022). The documentation derived from architecture and ceramic analyses of two key sites located in the inner Karadagh valleys was reexamined to provide insight of Bronze Age (BA) occupation of the territory.

The first site, named Kokkalakia 4 (after the local toponym), extends along a natural pathway between the peaks of Kastron and Paliokastron: here, a significant assemblage of pottery spanning from the Early to the Late BA was identified, while other chronological periods are represented by fewer fragments. The second site, Pyrgos, strategically located on a low hill overlooking the Megalo Rema watercourse and the aforementioned pathway, preserves the remains of a fortification wall, along with few surface pottery fragments. The spatial relationship and contemporaneity of

these two sites suggest the possibility of an integrated settlement-fortification system in the Karadag district during the Late BA, potentially linked to wider regional trade networks. Further considerations, supported by regional comparisons, will contribute to the ongoing discussion on Thessaly's role in the cultural dynamics of the Bronze Age, emphasizing the complexity of Mycenaean influence in a region situated at the crossroads between the core palatial zones of southern Greece and the northern frontier of Mycenaean expansion.

Margriet Haagsma, Sophia Karapanou, Magie Aiken, Gino Canlas, Elisabeth Dotsika, C. Myles Chykerda, Sandra Garvie-Lok, Arshdeep Kaur, Edward Middleton, Georgos Toufexis, Grigoris Tsokas, Adam Wicznura: *Surveying a Perioikic Landscape II: the 2023 and 2024 seasons of the Central Achaia Phthiotis Survey*

The Central Achaia Phthiotis Survey (CAPS) is a collaborative project between the Ephorate of Antiquities of Larissa, Greece, and the University of Alberta, with support from the Canadian Institute in Greece. CAPS investigates the landscape surrounding the Kastro at Kallithea, situated in the region of Achaia Phthiotis at the western edge of the Almiros plain. This relatively unexplored area lies at a crossroads between northern and southern Greece, plains and mountains, and coastal and inland regions. Its dynamic terrain features fertile plains, rolling hills, and waterways such as the Enipeus River and the Kotsiloremma. CAPS seeks to deepen our understanding of how environmental, geopolitical, cultural, and social factors shaped the communities inhabiting this region over time. By mapping this "marginal" area, the project aims to identify patterns of connectivity, continuity, and change across the landscape.

The 2023 and 2024 seasons represent the final fieldwork of CAPS. The team focused on intensive survey of cultivated fields north and east of the Kastro, the documentation of architectural features around the Kastro of Kallithea, and a geophysical survey performed at Platanos Magoula and Kastraki Arabises.

In addition to previously reported tholos tombs around the Kastro at Kallithea, our team located an additional concentration of at least twelve tombs near the village of Platanos. The clearance of Tholos 14, near Kastro Kallithea generated well-preserved architecture and associated human remains. The C14 results from Tholos 7, presume a Submycenaean date for these tombs. A monumental Hellenistic structure and an Ottoman fountain house on the east slope of the Kastro were cleared and documented. The intensive survey resulted in the discovery of two additional small citadels, three Ottoman settlements, and concentrations of Classical/Hellenistic and Late Roman material. The results of the geomagnetic study show architectural foundations and a compelling ditch pattern at the Early/Middle Neolithic settlement at Platanos Magoula, and architectural remains at the multiperiod site of Kastraki Arabises.

In spite of the dramatic and continuing alteration of the landscape since the 1960s, our data show a robust archaeological record testifying to the long-term human occupation of this perioikic region.

Bruno Helly: *The "Four Days" of the Gymnasiarchs of Larisa and the date of celebration of the "agôn" for those who fell in the battle of the Stena"*

Several decrees from Larisa from the second half of the 2nd century BC mention four gymnasiarchs, two of whom were in office *μέχρι τῆς πέτραδος τοῦ Ὁμολοίου*. It was understood that these two magistrates were in office "until the 4th of the month Homolôios," a translation which does not respect the meaning of the word *πετράς*, *πετράδος*, the Thessalian form of *τετράς*: it is not the ordinal, in Thessalian *πέτροτος*,

in Koine τέταρτος with the suffix -τος. The suffix ας, -αδος, is used to form numerals designating sets: a dyad is a "set of two", a triad "a set of three," etc. It must be understood that these two gymnasiarchs remain in office, beyond the beginning of the month, until the end of a group of four days, designated as "the tetrad." It can be assumed that these "Four Days" were dedicated to an event placed under the responsibility of the two Larisaeian gymnasiarchs in office until the month Homolōios. It is most likely a competition specific to the city of Larisa, distinct from the Eleuthéria, a competition organized by the koinon of the Thessalians. It is possible to identify this "agôn" with the one that was created in honor of the horsemen "who fell in the battle of the Stena" in the spring of the first year of the Third Macedonian War in 171 BC.

Amilia Hildahl: *Surveying the Periphery: Kastraki Arabises and Rural Archaeology in Thessaly*

During the 2019, 2023, and 2024 field seasons of the Central Achaia Phthiotis Survey (CAPS), the site of *Kastraki Arabises*, located west of the village of Agios Antonios, near Farsala was intensively surveyed. *Kastraki Arabises* is a small, magoula like fortified site covering approximately 1 hectare. The team recovered a wealth of ceramic surface material; in total 907 pieces were found weighing about 50 kgs. The finds included spindle whorls, a variety of fine- and coarse-wares, ranging in date from the Middle Helladic to the Roman periods, in addition to metal objects and an architectural fragment. The documentation of the site of *Kastraki Arabises*, as well as its finds, significantly aid in charting the habitation history of the region of *Achaia Phthiotis* in Thessaly. Our poster presentation will showcase diagnostic materials from the Classical, Hellenistic, and Roman periods (5th century BCE – 1st century CE) discovered at *Kastraki Arabises*, and present this assemblage in relation to the nature of human activity at the site. It will also explore the potential of ceramic analysis to shed light on the site's role as a node in broader intra- and interregional socio-economic networks. Our poster will emphasize the significance of sites such as *Kastraki Arabises* situated in peripheral landscapes, with the goal to highlighting the diverse, diachronic histories of mainland Greece.

Sandrine Huber, Didier Laroche, Manon Bublot, Franck Chanier, Jonathan Devogelaere, Anne Jacquemin, Stéphane Lamouille, Anne-Sophie Martz, Tarek Oueslati, Anastasia Paillard: *Οι Γαλλικές ανασκαφές στο Ιερό της Αθηνάς Προναίας στους Δελφούς, 2022-2024*

Από το 2022 έως το 2026, η Γαλλική Σχολή Αθηνών, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Lille, πραγματοποιεί ένα πρόγραμμα αρχαιολογικής και αρχιτεκτονικής έρευνας στο άνδριο του ιερού της Αθηνάς Προναίας στους Δελφούς, στο πλαίσιο της μελέτης της διάταξης του Πανελληνίου ιερού του Πυθίου Απόλλωνα και της περιοχής γύρω από την πόλη που συνδιαχειριζόταν το μεγάλο ιερό κατά την αρχαιότητα. Αποτελεί συνέχεια της έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2017-2021.

120 χρόνια μετά τη Μεγάλη Ανασκαφή και εκατό χρόνια μετά τις τελευταίες ανασκαφές μεγάλης κλίμακας που διεξήγαγε ο Robert Demangel στο Άνδριο της Μαρμαριάς, οι ανασκαφές των ετών 2022, 2023 και 2024 οδήγησαν σε σημαντικές προόδους στην ιστορία του μνημειακού συγκροτήματος που οικοδομήθηκε από τον 6ο αιώνα π.Χ. και σε εξελίξεις στις αρχιτεκτονικές μελέτες των μνημείων. Τρία τμήματα του ανδρίου αποτέλεσαν το επίκεντρο των αρχαιολογικών ερευνών: το ιωνικό κτήριο «Θησαυρός των Μασσαλιωτών», το βόρειο πτερό του πώρινου ναού της Αθηνάς και ο Μεγάλος Βωμός. Τα κυριότερα αποτελέσματα αφορούν την τοπογραφία του ανδρίου,

τις αρχιτεκτονικές ανακατασκευές, τους μηχανισμούς παραμόρφωσης που υπέστησαν τα μνημεία κατά την αρχαιότητα και τις θυσιαστικές τελετές που πραγματοποιήθηκαν στο άνδριο.

Lea Hüntemann: *The 5th millennium BC in Thessaly. Rethinking the transition from the Neolithic to the Chalcolithic Period*

This poster aims to present the current findings and deliberations of my PhD, which is concerned with the 5th millennium BC in Thessaly, mainly the pottery sequences of the Late Neolithic and the Early Chalcolithic period (also known as Final Neolithic). The goal is to implement new findings from recent research and to accommodate both absolute and relative chronological findings in one system in order to reify the implications resulting from newer insights (such as the dating of the Larissa pottery as LN I). To do so, I am currently examining and analysing the ceramic material from Agia Sophia Magoula, which was excavated in 1966, to develop a solid stratigraphy of the material of the 5th millennium. My findings from this research will be supplemented by the addition of surveyed material collected during the campaigns of the project “Landscape Archaeology in Thessaly”, which is supervised by Dr. Agathe Reingruber in cooperation with the Ephorate of Larissa, especially Dr. Giorgos Toufexis. The poster will offer an overview of my methods, goals, current conclusions and future endeavours.

Konstantina Karpeti: *The Macedonian Era in Thessaly: Material Culture, Topographical Expansion and Elaboration of Data*

During the late Classical and Hellenistic periods, Thessaly was part of the Macedonian kingdom, serving as a canvas for strategic urban and regional transformations. Spanning approximately 155 years of occupation, the region witnessed the Macedonian kings' deliberate efforts to found new cities, reshape existing ones, and move populations around to fulfill political and economic agendas. This era of the Thessalian history (mid-4th c.-197 B.C.) is still under research as the theme of my PhD thesis in the Università degli Studi di Messina with the title ‘La presenza Macedone in Tessaglia tra l’età Classica ed Ellenistica’.

This paper will present the bibliographical data acquired and elaborated along with the so far research conducted for my doctoral thesis. Generally speaking, the Macedonian presence in Thessaly can be divided in two large methodological categories: material suggesting actual presence (e.g. inscriptions and regal cults) and material showing large influence (e.g. numismatics, tomb architecture, pottery). The intervention of Macedonian kings in the Thessalian cities will be thoroughly presented along with the foundation of new cities or re-founding existing ones. In total, the up until now research has identified 17 sites as having Macedonian interventions, either mentioned explicitly in the ancient literature or changes attributed by the modern research to Macedonians. They can be roughly divided in two chronological phases, around the mid-4th century and at the end of the 4th – beginning of 3rd c. B.C. The topographical placement of these sites is important, so the implementation of a GIS system was crucial for this study and its database will be presented. In this presentation, these two dipoles, of the methodological categories and the form of attributing interventions, will be analyzed in order to understand better their dynamics.

There will be a special focus on the topographical expansion and the regional interests of the Macedonians during their time of power in the region as suggested by the material culture left behind in the various sites.

Fabrizio Mollo, Sophia Karapanou, Marco Sfacteria, Francesco Giuliano, Konstantinos Pantzouris: *Skotoussa extra-site survey 2022-2024: preliminary results*

The area surrounding the ancient city of Skotoussa preserves archaeological evidence of a wide range of human activities and choices made by local communities in utilizing the region. Agriculture appears to have significantly altered the ancient landscape, yet it has also facilitated the exposure of archaeological remains on the fields. Since 2022, the Greek-Italian Archaeological Mission at Skotoussa, conducted by the University of Messina (Italy) and the Ephorate of Antiquities of Larissa, has been investigating these phenomena through systematic surveys in the fields surrounding the city. Preliminary results have clarified the distribution of burial areas outside the city walls, suggested a preferred settlement pattern based on farms that oversaw and exploited large cultivable areas, and allowed partial reconstruction of the subregional route system. The diachronic investigation suggests minimal exploitation during the Protohistoric period. Land use reached its peak between the 4th and 2nd centuries BCE. Following an apparent decline in the early centuries CE, the area appears to experience a resurgence in the middle and late Byzantine periods.

Mariangela Puglisi: *Skotoussa (Thessaly): coin finds of the last ten years of archaeological investigations*

Over the past decade, the Italo-Greek archeological mission co-directed by the University of Messina (DiCAM) and the Ephorate of Larissa has been conducting excavations in the site of the ancient *polis* of Skotoussa in Thessaly.

The ancient coins found so far, more than three hundred, cover a broad chronological span from the Classical to the Medieval age.

A concentration of findings is recorded in the Hellenistic age during the period of Macedonian control, when the city was enlarged and provided with a monumental public area around the second half of the 4th century BC.

A significant vitality of the site emerges from coin finds from the second half of the 2nd century B.C. to the first half of the 1st century B.C. and a little later, corresponding to the Roman-Republican phase.

Another moment of particular intensity in circulation is recorded in the mid-Byzantine period (11th-13th century), as evident especially from the numismatic materials from the intra-site survey and the excavation of the eastern city gate, in connection with a coeval settlement.

Vladimir Stissi, Vasso Rondiri, Barbara Caré, Mikko Kriek, Anna Meens, Jitte Waagen, Maurizio Crudo: *The excavations at Magoula Plataniotiki (Ancient Halos?): structures of the Classical period*

In a series of excavation campaigns conducted in 2016-2024 by the University of Amsterdam, in cooperation with the Ephorate of Magnisia, part of an urban area of the Classical period on the northeastern side of Magoula Plataniotiki was excavated. Geophysics and aerial photography indicate this area was structured as a series of back to back rooms of similar size in long rows separated by narrow streets/alleys. The excavation, which reached a depth of more than 2 meters, focused on the eastern end of two of these rows and the alley in between, aiming to date the rather unusual structure, trace its development through time and understand the use of the spaces and the area more generally. In our paper we want to offer a first synthetic interpretation of the excavation results, presenting the phasing, explaining the main finds and evaluating possible functions of the area from the late Archaic to the late Classical period.

Vladimir Stissi, Jitte Waagen: *Seeing through the thickets. UAS LiDAR to shed new light on the Acropolis fortifications of Hellenistic Halos*

This poster presents the preliminary archaeological results of the UAS LiDAR operations at the archaeological landscape of ancient Halos. The main elements of this archaeological landscape consist of various archaeological remains related to human subsistence, habitation, fortification, and related infrastructure, from the Neolithic onwards, with current research focus on the Late Bronze/Early Iron Age up to the Classical/Hellenistic period. The dimensions, preservation, diversity, richness, and connectedness of archaeological features in the area render UAS remote sensing an important complement for studying the archaeological landscape. In this context, various UAS-based data collection campaigns have been organized, both using more traditional methods and sensors as well as doing experimental research with less common technology, such as beyond-visible-light spectrometry. This poster will present the preliminary results of the collection of LiDAR data at the Acropolis fortifications of Hellenistic Halos.

Marta Venuti, Francesco Pericci: *The intra-site investigation in Skotoussa, Thessaly: methods, results and research perspectives*

The work of the Greek-Italian mission in the area of the ancient city of Skotoussa has enabled researchers to piece together the site's long and complex history, spanning from the Neolithic period to the Middle Byzantine era. The most remarkable and well-documented phase so far is the Hellenistic city, which includes features such as the complete circuit of city walls and a public building (the Great Building–Sector A), currently under excavation.

Investigations within the city walls have employed targeted strategies and evolved methodologies over time. These began with the analysis of aerial and satellite imagery, followed by direct surveys and the examination of pottery and identified structures. Building on this initial phase, the team launched a series of geophysical surveys using magnetometry.

This presentation aims to showcase the initial findings from integrating data collected in previous research phases, such as surveys, pottery studies, and image analyses, with the results of the geophysical surveys.

ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ – BYZANTINA – ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ – ΝΕΩΤΕΡΑ

Δημήτριος Κ. Αγορίτσας: *«Παλαιό κρασί σε ασκούς νέους»: Επανεξετάζοντας την εξέλιξη και συσχέτιση των μονών Θεοτόκου Ακαταμαχήτου και Σωτήρος Χριστού των Μεγάλων Πυλών κατά τον ύστερο 14ο αιώνα*

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελούν δύο σημαντικά μοναστικά κέντρα της Δυτικής Θεσσαλίας, της Θεοτόκου Ακαταμαχήτου των Μεγάλων Πυλών (Πόρτα Παναγιά) και του Σωτήρος Χριστού των Μεγάλων Πυλών (Δούσικο) με επικέντρωση στον ύστερο 14ο αιώνα. Επιχειρείται μια συνόψιση της έως τώρα έρευνας για τις δύο μονές και επανεξετάζεται η εξέλιξή τους κατά το τελευταίο τέταρτο του αιώνα, βάσει του υπάρχοντος αρχαιολογικού υλικού και των σωζόμενων αρχαιολογικών τεκμηρίων. Τέλος, επισημαίνεται ο σημαίνων ρόλος της πατρωνίας τοπικών αρχόντων και στις δύο μονές.

Αρχοντούλα Αναστασιάδου, Μαρία Β. Τριχιά: *Ο τεκές του Χασάν Μπαμπά στα Τέμπη Λάρισας*

Ο τεκές του Χασάν Μπαμπά, ίδρυμα του 15ου αι., υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα μοναστηριακά συγκροτήματα του τάγματος των Μπεκτασήδων δερβίσηδων. Βρίσκεται σε στρατηγική θέση στην έξοδο της κοιλάδας των Τεμπών, πάνω στη βασική οδική αρτηρία, που ένωνε τα βόρεια με τα νότια της ελλαδικής χερσονήσου. Ο Χασάν Μπαμπάς, προς τιμήν του οποίου ιδρύθηκε ο τεκές, ήταν δερβίσης, πνευματικός καθοδηγητής και θαυματουργός άγιος. Το κεντρικό ταφικό μνημείο (türbe), που δεσπόζει έως τις μέρες μας στο χώρο, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οθωμανικά μνημεία του ελλαδικού χώρου. Πρόκειται για τετράγωνο θολωτό κτίσμα, που άλλοτε έφερε στην πρόσοψή του κιονοστήρικτη στοά (revak). Από την τελευταία διασώζονται μόνον ελάχιστα ίχνη, ενώ μεταγενέστερα προστέθηκε ξυλόστεγος προθάλαμος. Οι εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Θεσσαλίας 2014-2020 από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας. Μία σειρά νέων στοιχείων ήρθαν στο φως, όπως η χρήση του μεταγενέστερου ανατολικού προσκτίσματος - προθαλάμου ως στεγασμένου νεκροταφείου, ενώ τεκμηριώθηκε και η αρχική μορφή της μνημειακής εισόδου του με την κιονοστήρικτη στοά. Περιορισμένης έκτασης ανασκαφικές έρευνες στον περιβάλλοντα χώρο έδωσαν ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με τη χωροθέτηση των κτιρίων του τεκέ.

Πασχάλης Ανδρούδης: *Παρατηρήσεις στη βυζαντινή ναοδομία του 13ου αιώνα στο Πήλιο*

Στην ανακοίνωσή μας παρουσιάζουμε τις παρατηρήσεις μας στη βυζαντινή ναοδομία του 13ου αιώνα στο Πήλιο. Επανεξετάζονται ναοί της εποχής, στους οποίους καταθέτουμε τις παρατηρήσεις μας τόσο για την αποκατάσταση της αρχικής τους μορφής, όσο και για την τυπολογία και τα επιμέρους διακοσμητικά τους στοιχεία (κεραμοπλαστικός και γλυπτός διάκοσμος).

Πασχάλης Ανδρούδης, Ελευθερία Κωνσταντινίδου: *Το πρώιμο οθωμανικό τέμενος Μπαϊρακλί τζαμί (Bayraklı Camii) της Λάρισας. Ιστορικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες*

Στο κέντρο της Λάρισας σώζεται, ως τις μέρες μας ημιρεπωμένο το οθωμανικό τέμενος Μπαϊρακλί τζαμί. Ιδρυτής του ήταν ο Muezzin Hoca, ενώ σύμφωνα με τον βακφιγιέ του θα πρέπει να οικοδομήθηκε πριν από το 1549. Το τέμενος είναι σε κάτοψη μια ορθογώνια αίθουσα προσευχής που καλυπτόταν πιθανότατα με ημισφαιρικό θόλο. Από το αρχικό τέμενος δεν σώζεται ο μιναρές και το προστώο, από το οποίο διατηρούνται ακόμη στην πρόσοψή του ίχνη των γενέσεων των τόξων του. Σε αντίθεση με τον πιο αμελώς κτισμένο (λόγω προστώου και επιχρίσματος που τον κάλυπτε) δυτικό τοίχο, ο σωζόμενος βόρειος τοίχος του τεμένους έχει εξωτερικό πρόσωπο κτισμένο με πλινθοπερίκλειστο σύστημα δομής. Στους οριζόντιους αρμούς υπάρχουν τρεις σειρές πλίνθων, ενώ στους κατακόρυφους αρμούς τοποθετήθηκε ζεύγος πλίνθων. Στην κάτω ζώνη του τοίχου ανοίγονται δύο παράθυρα με μαρμάρινα πλαίσια που διαθέτουν πλίνθινα ανακουφιστικά τόξα διπλής καμπυλότητας σε εσοχή. Δίπλα στα κατάλοιπα του τζαμιού σώζονται σε μεγάλο ύψος τα ερείπια ενός τοίχου, που θα πρέπει να ανήκαν στον Μεντρεσέ (ιεροδοδασκαλείο) του. Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται και η γραφική αποκατάσταση της αρχικής μορφής του τεμένους.

Ιωάννης Δ. Βαραλής, Πλούταρχος Θεοχαρίδης, Ιωάννης Κουφόπουλος: *Παρατηρήσεις στη ναοδομία των μονών των Μετεώρων (14ος - 16ος αι.)*

Η αρχιτεκτονική των καθολικών των μοναστηριών των Μετεώρων είναι αδρομερώς γνωστή στην έρευνα, που έχει επικεντρωθεί κυρίως στην ιστορία της ίδρυσής τους, στις επιγραφές και στις τοιχογραφίες που διασώζουν. Η πρώτη επισκόπηση έγινε από τον Γεώργιο Σωτηρίου (1932), ενώ μόνον για τα καθολικά των μονών Βαρλαάμ και Αγίας Τριάδας έχουν πραγματοποιηθεί διεξοδικές μελέτες από τον Ιωάννη Βλαχοστέργιο (2009) και την Μαρίνα Μυριανθέως-Κουφοπούλου (2019). Επίσης, δύο μελετήματα του Θεοχαρίδη (1979 και υπό έκδοση) άπτονται της οικοδομικής ιστορίας του παλαιού καθολικού στο Μεγάλο Μετέωρο. Η ανακοίνωση θα επικεντρωθεί σε θέματα τυπολογίας, οικοδομικής και μορφολογίας για τα καθολικά των μοναστηριών, παλαιά και νέα: Υπαπαντής (περί το 1366), Μεγάλου Μετεώρου (παλαιό, 1387/8), Αγίας Τριάδος (1474/5), Ρουσάνου (περί το 1530), Βαρλαάμ (1541/2-1544), Μεγάλου Μετεώρου (νέο, 1544/5) και Αγίου Στεφάνου (παλαιό, περί το 1545). Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας για τα υλικά δομής, τα πρότυπα και τα οικοδομικά εργαστήρια που κατασκεύασαν τα εν λόγω καθολικά, η αποτίμηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, καθώς και η διακρίβωση των επιδράσεων που δέχθηκαν και της επιρροής που άσκησαν στην υστεροβυζαντινή και πρώιμη μεταβυζαντινή ναοδομία της Θεσσαλίας και της ευρύτερης περιοχής.

Ιωάννης Δ. Βαραλής: *Έργο του Paolo Veneziano στην Ζαγορά του Πηλίου*

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστεί το πιο σημαντικό έργο δυτικής τέχνης που σώζεται στη Θεσσαλία και θησαυρίζεται στον ναό της Αγίας Κυριακής στη Ζαγορά του Πηλίου. Πρόκειται για διάχωρο πολυπύχου αγίας τράπεζας (pala) με την παράσταση της Κοίμησης της Θεοτόκου, που μπορεί να αποδοθεί στον Paolo Veneziano, τον πιο αξιόλογο ζωγράφο της Βενετίας του 14ου αιώνα (υπογραφές και μνείες 1333-1358). Η εικονογραφική και τεχνοτροπική μελέτη της παράστασης θα δείξει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τέχνης του ζωγράφου, που μας είναι γνωστός από έργα του, υπογεγραμμένα και μη, από τα οποία ελάχιστα φυλάσσονται σε συλλογές και μουσεία της Ελλάδας και πολύ περισσότερα στην Ευρώπη και την Αμερική. Αν και το έργο δεν έχει συντηρηθεί έως σήμερα, ο επιβεβλημένος καθαρισμός και η αποκατάστασή του θα επιβεβαιώσουν παρατηρήσεις που αφορούν στην τεχνική του. Το έργο πιθανώς αποτέλεσε αφιέρωμα Ζαγοριανής οικογένειας караβοκύρηδων, που δραστηριοποιούνταν τον 19ο αιώνα στην λιμνοθάλασσα της Βενετίας και στην Αδριατική.

Χρύσα Βαρελά, Αλεξάνδρα Κωσταρέλλη: *Ανασκαφικές εργασίες στην Καστροπολιτεία της Σκύρου στο πλαίσιο του έργου: Επείγουσες στερεωτικές και αναστηλωτικές εργασίες στον αμυντικό περίβολο της Καστροπολιτείας Σκύρου*

Κατά την περίοδο από τον Απρίλιο έως τον Ιούλιο του 2020, στο πλαίσιο του έργου στερέωσης και αποκατάστασης του νοτιοδυτικού τμήματος του αμυντικού περιβόλου της Καστροπολιτείας της Σκύρου, διεξήχθησαν ανασκαφικές εργασίες που έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και κινητά ευρήματα συνδεδεμένα με τη δραστηριότητα των κατοίκων του νησιού κατά την Οθωμανική περίοδο. Οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν σε δύο φάσεις, κατά τις οποίες αποκαλύφθηκαν πέντε αρχιτεκτονικές δομές, γνωστές ως προβακάδες, που αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως χώροι διαφυγής των κατοίκων σε περιόδους κινδύνου. Η ανασκαφή αυτών των δομών έφερε στο φως πλήθος κινητών ευρημάτων, που αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της τοπικής κεραμικής παραγωγής, καθώς και εισαγόμενα αγγεία και αντικείμενα που σχετίζονται με την καθημερινότητα των κατοίκων. Μέρος των ευρημάτων γεννά ερωτήματα σχετικά με τη φύση των δραστηριοτήτων των κατοίκων

στην Καστροπολιτεία και επαναφέρουν τη συζήτηση για τη λειτουργία των χώρων αυτών. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η προκαταρκτική παρουσίασή τους, τονίζοντας την ανάγκη για περαιτέρω ανασκαφική έρευνα, ώστε να επιτευχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα σχετικά με το χρονολογικό εύρος της χρήσης τους και τον ακριβή χαρακτήρα τους.

Γεώργιος Βήτος, Ευαγγελία Καραγιάννη: *Ευρήματα από τον μεταβυζαντινό ναό του Αγίου Νικολάου Χορευτού Ζαγοράς στο Πήλιο κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκατάστασης του ναού*

Στο Χορευτό, επίγειο της Ζαγοράς, εντός του οικισμού, βρίσκεται ο ναός του Αγίου Νικολάου του 17ου αιώνα. Το 2024 ξεκίνησαν εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης του ναού, κατά τις οποίες εντοπίστηκε και ερευνήθηκε κατασκευή στη μορφή κιβωτιόσχημου τάφου στο νότιο τμήμα του δαπέδου του ιερού βήματος. Ο τάφος, εκτός από πλήθος οστών που βρέθηκαν, περιλάμβανε δύο σχεδόν ακέραια αγγεία, όστρακα, οθωμανικά νομίσματα, φιλντισένια πλακίδια, χάλκινα αντικείμενα, θραύσματα γυάλινων αγγείων και τμήματα αυγού στρουθοκαμήλου. Σύμφωνα με τις πρώτες ενδείξεις, ο τάφος χρησιμοποιήθηκε ως χωνευτήριο για εναπόθεση οστών μετά την ανακομιδή τους, μαζί με διάφορα λειτουργικά αντικείμενα για μακρύ χρονικό διάστημα, πιθανόν μετά την ίδρυση του ναού τον 17ο μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα, σύμφωνα και με δύο νομίσματα του βασιλέως Γεωργίου Α'. Θα παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, μαζί με δείγματα κεραμικής που περισυνελέγησαν από τις εργασίες εξωτερικά του ναού.

Γεώργιος Βήτος, Ευαγγελία Καραγιάννη: *Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του διώροφου παρεκκλησίου του Αγίου Νικολάου και των Αγίων Πάντων στη Μακρινίτσα Πηλίου (18ος αι.)*

Στη συνοικία της Παναγίας στη Μακρινίτσα βρίσκεται το διώροφο παρεκκλήσιο που στεγάζει στο ισόγειο ναό του Αγίου Νικολάου και στον όροφο ναό των Αγίων Πάντων. Το διώροφο παρεκκλήσιο οικοδομήθηκε το 1743, σύμφωνα με δύο ενεπίγραφες πλάκες στο ισόγειο και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες, τόσο στο εσωτερικό των δύο ναών, όσο και στον εξωτερικό νότιο τοίχο των Αγίων Πάντων. Μία τρίτη επιγραφή, εσωτερικά πάνω από τη θύρα εισόδου του Αγίου Νικολάου, αναφέρει ότι ο ναός διακοσμήθηκε το 1756. Το εικονογραφικό τους πρόγραμμα περιλαμβάνει, εκτός των καθιερωμένων ευχαριστιακών σκηνών στο ιερό, χριστολογικές σκηνές και αγίους, σε μετάλλια ή ολόσωμους, ενώ το πρόγραμμα συμπληρώνεται στον Άγιο Νικόλαο με σκηνές από τον βίο του επώνυμου αγίου. Στο διώροφο παρεκκλήσι πρέπει να εργάστηκαν το λιγότερο δύο ζωγράφοι, για τους οποίους υποστηρίζεται ότι ανήκουν στο ίδιο εργαστήριο από την περιοχή της Ηπείρου και της Μακεδονίας, με κοινά εικονογραφικά πρότυπα, γεγονός που σε συνδυασμό με την καταγωγή του δωρητή, δεν αποκλείει τη μετάκλησή τους από τη Βόρειο Ελλάδα.

Φίλιππος Α. Βλαχούλης: *Dissecta membra: η μαρτυρία μίας ανάγλυφης πλάκας σαρκοφάγου από την Ανατολική Θεσσαλία*

Δύο τμήματα μίας πλάκας σαρκοφάγου με πρωτότυπο γεωμετρικό και φυτικό διάκοσμο εντοπίστηκαν σε διαφορετικά μνημεία. Το πρώτο τμήμα ήρθε στο φως μετά από ανασκαφικές εργασίες κάτω από το δάπεδο του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Βαθύρεμα της Αγιάς και σήμερα εκτίθεται στη μόνιμη έκθεση του Διαχρονικού Μουσείου της Λάρισας, ενώ το δεύτερο τμήμα περισυνελέγη από ναό που ισοπεδώθηκε κοντά στον οικισμό της Παλιουριάς και Οστροβού (θέση Αγία Παρασκευή) και φυλάσσεται στην Αρχαιολογική Συλλογή της Αγιάς. Τα τμήματα

αυτά, αν και είναι γνωστά στην έρευνα, δεν έχουν συνεξεταστεί. Στην παρούσα ανακοίνωση, αφού μελετηθεί διεξοδικά ο διάκοσμος της πλάκας που παρουσιάζει αναλογίες κυρίως με γλυπτά του 12ου αιώνα, θα γίνει απόπειρα ανασύνθεσης της μορφής της, και τέλος θα προσδιορισθεί η πιθανή προέλευσή της.

Σταύρος Γουλούλης: *Τα Κελλία (Kelya, Αχιλλία) του Λυκοστομίου, ο άγιος Αχίλλιος και η ταφική επιγραφή στον Άγιο Γεώργιο Πυργετού*

Το χωριό Kelya (Κελλία) ή Λασποχώρι (στην Βόρεια έξοδο των Τεμπών) που αναφέρεται σε οθωμανικό κατάστιχο του 1485 αποκαλύπτει ένα κατάλοιπο αρχαίου τοπωνυμίου που σχετίζεται με τον Αχιλλέα ως *numen* των προσχώσεων των ποταμών. Το όνομα του ομηρικού προέρχεται εκ του *aia*, *aqua*, εξου *Achillia*, *Aquilleia* / Αχιλλία, Κελλία / Killia, Αχελώος κλπ. Με βάση τα πολλά συγγενή υδρωνύμια μπορεί να υποστηριχθεί μία θεωρία ότι και ο Πηνειός ποταμός τουλάχιστον σε ένα τμήμα του αρχικά είχε ανάλογο όνομα, πριν δοθεί το ποιητικό όνομα που αποδίδει την ελυσσόμενη μορφή πηνίου. Στον ίδιο τόπο η Διήγηση Γ 3 των *Θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου* ορίζει τη συνάντηση των αγίων Αχιλλίου και Δημητρίου (αρχές 10ου αι., διασκευασμένο στα τέλη του 10ου αι. ή στον 11ο αι.), όπου τονίζεται η έντονη κίνηση προσκυνητών στον ναό του Αγίου Αχιλλίου στη Λάρισα. Την ύπαρξη ιδρύματος που εξυπηρετούσε ταξιδιώτες και πτωχούς προϋποθέτει η επιγραφή που βρίσκεται σήμερα πακτωμένη στον ναό του Αγίου Γεωργίου στον Πυργετό και αναφέρεται σε έναν ιερό άνδρα (επίσκοπο) που διέθετε δύο μεγάλες αρετές την «πίστη» (*fides*) και τη «φιλοξενία». Εκ πρώτης όψεως δίδεται η εντύπωση ότι ο ξενώνας βρισκόταν στον Πυργετό ή στα «Kelya/Λασποχώρι». Όμως ο περιηγητής Πορφύριος Ουσπένσκι παραθέτει μαρτυρία ότι η επιγραφή βρέθηκε στη Λάρισα. Μπορεί να χρονολογηθεί στον 6ο ή 7ο αι. Όταν όμως θεωρηθεί ότι από το 535 κ.ε. στη Λάρισα βρίσκεται ο Αχίλλιος (Β'), είναι πιθανόν η επιγραφή να αναφέρεται σε αυτόν (υπό τον όρο ότι ισχύει η πρόταση της Άννας Αβραμέα ότι βρίσκεται στη Λάρισα ως το 570) ή κάποιον διάδοχο μητροπολίτη.

Ουρανία Εξάρχου, Γραμμάτω Χρ. Παπαναστασούλη: *Νέα αρχαιολογικά στοιχεία για την τοπογραφία της Ελασσόνας με αφορμή το έργο αντικατάστασης του δικτύου ύδρευσης*

Η επίβλεψη των εκσκαφικών εργασιών για την υλοποίηση του έργου «Αντικατάσταση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης στην Δ.Κ. Ελασσόνας», που πραγματοποιήθηκε από τον Μάιο του 2022 έως τον Δεκέμβριο του 2023, σε συνδυασμό με την επιτόπια αρχαιολογική έρευνα στην πόλη της Ελασσόνας, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της, έφεραν στο φως νέα στοιχεία και αρχαιολογικά ευρήματα που εμπλούτισαν τις γνώσεις μας για την τοπογραφία και τον υλικό πολιτισμό της πόλης από την προϊστορική μέχρι και την οθωμανική περίοδο. Η Ελασσόνα είναι από τις αρχαιότερες πόλεις της Θεσσαλίας με μακρά ιστορία που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Ασφαλώς η συνεχής και αδιάλειπτη κατοίκηση από την προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα συνέβαλε στη διαταραχή των παλαιότερων στρωμάτων και στην αποσπασματική εικόνα των αρχαιολογικών καταλοίπων. Παρά την αποσπασματικότητα του υλικού, που οφείλεται επιπλέον στη μικρή κλίμακα και στο χαρακτήρα του έργου, με την παρούσα μελέτη επιχειρείται η συνθετική παρουσίασή του σε συνδυασμό με τα γνωστά έως σήμερα αρχαιολογικά δεδομένα.

Πάρις Ευγενικός: *Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του Αγ. Αθανασίου εν Άθω στη Ζαγορά Πηλίου*

Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστεί το ξυλόγλυπτο τέμπλο του Αγίου Αθανασίου του εν Άθω στη Ζαγορά Πηλίου, που ανιστορήθηκε, σύμφωνα με γραπτή επιγραφή, το 1735. Το τέμπλο ακολουθεί την τυπική τριμερή καθ' ύψος διάρθρωση και διατηρεί σε μεγάλο βαθμό τα μορφολογικά γνωρίσματα των ξυλόγλυπτων συνόλων της περιοχής του Πηλίου (17ος αι.). Ωστόσο, το υπό εξέταση ξυλόγλυπτο τέμπλο παρουσιάζει ορισμένες καινοτομίες, τόσο στην επιλογή της θεματολογίας, που χαρακτηρίζεται από την έντονη σχηματοποίηση και συμμετρία, όσο και στην τεχνική εκτέλεσης, καθώς συνδυάζει την πρόστυπη, έξεργη, διάτρητη και «κουφωτή» τεχνική. Τα μοτίβα αρχίζουν να αποκτούν πλαστικότητα, κίνηση και όγκο, καθώς οι ταγιαδόροι αποδίδουν ορισμένες ζωόμορφες και ανθοφυτικές συνθέσεις με την έξεργη και την «σκαλιστή στον αέρα - κουφωτή» τεχνική. Αναμφίβολα, παρά τις νεότερες επεμβάσεις, που έχουν αλλοιώσει την αισθητική εικόνα του ξυλόγλυπτου συνόλου, παρατηρούμε έναν συγκερασμό τεχνικών πριν την επικράτηση των μπαρόκ τέμπλων στην περιοχή.

Ανδρομάχη Κατσελάκη: *Ειδήσεις για τον ναό του Αγίου Αθανασίου Παλαμά Καρδίτσας σε σταυρό αγιασμού στο Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου*

Ο σταυρός αγιασμού αρ. Χ1000 από τη μικρή αλλά αξιόλογη συλλογή ξυλόγλυπτων σταυρών του Μουσείου Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, έχει ξύλινο πυρήνα και φέρει εντυπωσιακό μεταλλικό δέσιμο με γαλαζοπράσινο σμάλτο. Το πλαίσιο περιτρέπει τον σταυρό περιμετρικά αλλά περιβάλλει και τις παραστάσεις στις δύο κύριες όψεις, κάθε μία ξεχωριστά. Το κοντό πόδι, με κομβίο στο μέσο, καταλήγει στη βάση με περίτεχνο φυτικό και άνθινο διάκοσμο, που αποδίδεται με συρματερή και κοκκιδωτή τεχνική. Ο σταυρός χρονολογείται σύμφωνα με την επιγραφή στη βάση στα 1605. Η αναφορά στην ίδια επιγραφή του ΕΝ ΠΑΛΑΜΑ ναού του Αγίου Αθανασίου μας επιτρέπει τη σύνδεσή του με τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου Ρουμ στον Παλαμά Καρδίτσας.

Γεωργία Θ. Κολέτσιου: *Ανάγλυφη πλάκα σαρκοφάγου στις Γλαφυρές Μαγνησίας*

Στη νότια μακρά πλευρά του ναού του Αγίου Γεωργίου των Γλαφυρών Μαγνησίας έχει εντοιχιστεί ανάγλυφο τμήμα σαρκοφάγου με διάκοσμο παγονιού που πλαισιώνει φυλλοφόρο σταυρό, που ανάγεται στον 11ο ή τον 12ο αιώνα. Το τμήμα αυτό -άγνωστο μέχρι σήμερα στην έρευνα- μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε εκεί σε β' χρήση, ενώ σε μεταγενέστερη εποχή προστέθηκαν χρώματα, θυμίζοντας έντονα ξυλόγλυπτη διακόσμηση τέμπλου. Το ανάγλυφο των Γλαφυρών παρουσιάζει ομοιότητες με αντίστοιχες ψευδοσαρκοφάγους της ίδιας περιόδου, που έχουν βρεθεί στη Βέροια, τη Θεσσαλονίκη και την Άρτα, αποδεικνύοντας την απήχηση των θεμάτων αυτών σε επιτύμβια μνημεία.

Αθανασία Κραχτοπούλου, Μαργαρίτα Τηλιοπούλου, Χαραλαμπία Σακελλάρη, Φανή Παπαθανασίου, Αντωνία Κουππή, Ελένη Τσιμπίδα: *Η μαγούλα Αγίου Ιωάννη στον Πρόδρομο Καρδίτσας και τα μνημεία της. Διαμόρφωση, προστασία, ανάδειξη*

Η επιβλητική μαγούλα του Αγίου Ιωάννη στον Πρόδρομο, ίσως ο μακροβιότερος οικισμός του κάμπου της Καρδίτσας, στέκει ορόσημο στο σύγχρονο, επίπεδο αγροτικό τοπίο. Δυο ιστορικά και διατηρητέα μνημεία συνυπάρχουν στην κορυφή του αρχαιολογικού χώρου. Ο ιερός ναός του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου, το θαυματουργό προσκύνημα του κάμπου, και το Κονάκι, η πολυτελής έπαυλη των μουσουλμάνων γαιοκτημόνων του τσιφλικιού του Προδρόμου. Το έργο της διαμόρφωσης, προστασίας και ανάδειξης των μνημείων του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου Μαγούλα Αγίου Ιωάννη Προδρόμου εντάχθηκε το 2021 στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

«Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας 2014-2020» και ολοκληρώθηκε το 2024. Οι εργασίες αναπτύχθηκαν σε τρία διακριτά, αλλά αλληλένδετα επίπεδα. Οι αγιογραφίες και τα ξυλόγλυπτα στοιχεία του ναού συντηρήθηκαν. Ο περιβάλλον χώρος του κонаκίου αναδιατάχθηκε και αναμορφώθηκε λειτουργικά και αισθητικά. Τα κινητά αρχαιολογικά ευρήματα που φυλάσσονταν σ' αυτόν συντηρήθηκαν και αναδείχθηκαν. Το κτήριο αποθήκευσης και εργασίας στις βόρειες παρυφές του αρχαιολογικού χώρου ανακατασκευάστηκε και οργανώθηκε σε σύγχρονο, επισκέψιμο εργαστήριο συντήρησης και μελέτης του πολιτισμικού πλούτου του κάμπου της Καρδίτσας. Με την ολοκλήρωση του έργου, ο αρχαιολογικός χώρος και τα μνημεία του συντέθηκαν σε ένα ενιαίο, εξωστρεφή, συμπεριληπτικό τόπο πολιτισμού με αναβαθμισμένες υποδομές και σύγχρονες πολιτιστικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Τέλος, φωτίστηκαν άγνωστες και εξαιρετικά ενδιαφέρουσες όψεις της τοπικής ιστορίας και του αγροτικού κινήματος που συγκλόνισε το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος στις αρχές του 20ού αιώνα.

Αλεξάνδρα Κωσταρέλλη: *Ο ζωγραφικός διάκοσμος του 19ου αιώνα στον ναό του Αγίου Γεωργίου στο Ακραιφνιο Βοιωτίας*

Ο Άγιος Γεώργιος στο Ακραιφνιο, σύνθετος σταυροειδής εγγεγραμμένος τετρακίονιος με τρούλο ναός, βρίσκεται στο νότιο άκρο του οικισμού. Διαθέτει εσωνάρθηκα, στη δυτική όψη του οποίου πιθανότατα κατά τον 19ο αιώνα, προστέθηκε επιμήκης εξωνάρθηκας. Στο πλαίσιο του έργου «Στερέωση και αποκατάσταση ναού Αγίου Γεωργίου στο Ακραιφνιο Βοιωτίας», πραγματοποιήθηκαν με αυτεπιστασία από την 23η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, νυν Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας, εργασίες αποκατάστασης του ναού και συντήρησης του ζωγραφικού του διακόσμου, κατά τη διάρκεια των οποίων, έπειτα από σημειακές αποτοιχίσεις, ήρθαν στο φως άγνωστες τοιχογραφίες, που ανήκουν σε τέσσερα στρώματα τοιχογράφησης. Η αρχιτεκτονική του ναού του Αγίου Γεωργίου Ακραιφνίου έχει παρουσιαστεί ήδη σε εκτενή δημοσίευση. Το αρχικό ζωγραφικό στρώμα, το οποίο ανάγεται στον 12ο αιώνα, το στρώμα του 14ου αιώνα στο οποίο διατηρείται και σχετική κτητορική επιγραφή με το όνομα του άρχοντα Αντώνιο τε Φλάμα καθώς και ο ζωγραφικός διάκοσμος του 16ου αιώνα έργο του διάσημου εργαστηρίου των Θηβαίων ζωγράφων αδελφών Κονταρή υπήρξαν αντικείμενο αναλυτικού υπό δημοσίευση άρθρου. Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση του τελευταίου ζωγραφικού στρώματος του ναού το οποίο έχει χρονολογηθεί μετά τα μέσα του 19ου αιώνα από τη Χαρίκλεια Κοιλάκου (ΑΔ 51 [1996] Β'Ι-Χρονικά,75). Είναι το εκτενέστερο και καλύτερα διατηρούμενο ζωγραφικό στρώμα στο ναό, ο οποίος πρέπει να ήταν κατάγραφος. Εντοπίζεται στο ιερό, στην δυτική πλευρά του κτιστού τέμπλου, στον κυρίως ναό και στον εσωνάρθηκα. Ο εξωνάρθηκας δεν φέρει διάκοσμο. Τμήματα τοιχογραφιών από τον κυρίως ναό έχουν αποτοιχιστεί προκειμένου να τεκμηριωθούν οι παλαιότερες φάσεις τοιχογράφησης του ναού. Ειδικότερα, πρόκειται για ένα πλήρες εικονογραφικό πρόγραμμα το οποίο αναπτύσσεται κατά κανόνα σε δύο ζώνες. Στη χαμηλότερη εικονίζονται ολόσωμοι μετωπικοί άγιοι σε μεγάλα διάχωρα. Πιο ψηλά διατηρούνται σκηνές από τον Χριστολογικό κύκλο, ενώ ο Παντοκράτορας δεσπόζει στον τρούλο. Άγνωστος παραμένει ο ζωγράφος του στρώματος του 19ου αιώνα, καθώς δεν έχει εντοπιστεί κάποια επιγραφή ούτε υπάρχει κάποια σχετική γραπτή ή προφορική μαρτυρία. Ωστόσο, σύμφωνα με άλλα διατηρούμενα ζωγραφικά σύνολα της συγκεκριμένης περιόδου, έντονη εμφανίζεται η δράση του εργαστηρίου στο οποίο ανήκε. Με την παρουσίαση του τελευταίου ζωγραφικού στρώματος του ναού του Αγίου Γεωργίου ολοκληρώνεται η μελέτη της ζωγραφικής του συγκεκριμένου μνημείου, στο οποίο διατηρούνται αντιπροσωπευτικά δείγματα της καλλιτεχνικής παραγωγής της

Βοιωτίας, τα οποία αντιστοιχούν σε σημαντικές στιγμές της ιστορίας της συγκεκριμένης περιοχής.

Αλεξάνδρα Κωσταρέλλη: *Εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας από τη Συλλογή της Μητροπόλεως Χαλκίδας, Ιστιαίας και Βορείων Σποράδων στη Χαλκίδα*

Η ιερά Μητρόπολη Χαλκίδας Ιστιαίας και Βορείων Σποράδων το 2020 φρόντισε για την παρουσίαση σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο του Πολιτιστικού Πνευματικού Κέντρου της, στη Χαλκίδα, ορισμένων αντιπροσωπευτικών κειμηλίων από τη συλλογή της, σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Εύβοιας. Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη συλλογή περιλαμβάνονται κυρίως μεταβυζαντινές φορητές εικόνες αλλά και αρκετές εικόνες ρώσικης τέχνης. Στόχος της συγκεκριμένης ανακοίνωσης είναι η συνοπτική παρουσίαση των εικόνων της συλλογής, αλλά κυρίως η μελέτη της εικόνας της Παναγίας στον τύπο της Οδηγήτριας, η οποία μπορεί να χρονολογηθεί στον 15ο αιώνα. Αν και στην εικόνα εντοπίζονται εκτεταμένες επιζωγραφίσεις στον κάμπο, στα μετάλλια με τους αγγέλους εκατέρωθεν της κεφαλής της Θεοτόκου, καθώς και στα ενδύματα, τα γυμνά μέρη δεν έχουν επιζωγραφιστεί. Επίσης, τα περιγράμματα των φωτοστεφάνων φαίνεται ότι έχουν καλυφθεί από επιζωγράφιση με αποτέλεσμα αυτά να έχουν ενοποιηθεί με τον χρυσό κάμπο της εικόνας. Πρόκειται για την παλαιότερη εικόνα της συλλογής, καθώς και για την παλαιότερη γνωστή φορητή εικόνα στην Εύβοια. Δυστυχώς στα αρχεία της Μητροπόλεως δεν έχουν εντοπιστεί μέχρι στιγμής στοιχεία για την προέλευσή της ούτε σε αυτή εντοπίζεται κάποια επιγραφή που θα παρείχε πληροφορίες για τον ζωγράφο ή τον αφιερωτή. Η μελέτη των εικονογραφικών και τεχνοτροπικών χαρακτηριστικών της αναμένεται να τη συνδέσει με τα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής δημιουργίας της αλλά και με την κοινωνία του 15ου αιώνα, μίας περιόδου ιδιαίτερα σημαντικής για τη βυζαντινή τέχνη

Ευαγγελία Λέφα: *Το οθωμανικό λουτρό του Βόλου*

Το λουτρό ως διαδικασία που σχετίζεται τόσο με την υγιεινή όσο και με την θρησκεία έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα, γι' αυτό και ως κτίριο ή κτιριακό συγκρότημα στις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι μεγάλης σπουδαιότητας. Το οθωμανικό λουτρό του Βόλου, ελάχιστα γνωστό στην έρευνα, αποτελεί το αντικείμενο της ανακοίνωσης. Πρόκειται για μικρό ορθογώνιο κτίριο που σήμερα διασώζει έξι δωμάτια, διάδρομο πρόσβασης, το χλιαρόν ή soğukluk, ένα μικρό ιδιαίτερο δωμάτιο, δύο μικρά δωμάτια στη συνέχεια, τα θερμά ή sıcaklik, και το τμήμα με την μεγάλη δεξαμενή του νερού και τον λέβητα. Όλοι σχεδόν οι χώροι διαθέτουν κόγχες, ενώ ορισμένες από αυτές φέρουν σταλακτιτικό διάκοσμο, επικοινωνούν με τοξωτά ανοίγματα και καλύπτονται με έγχρωμα κονιάματα ή φέρουν γραπτό διάκοσμο. Η κάλυψη των χώρων της δεξαμενής και του διαδρόμου γίνεται με καμάρες, ενώ η κάλυψη του χλιαρού και των θερμών χώρων γίνεται με ελλειψοειδείς θόλους με σταλακτιτικό διάκοσμο στα λοφία. Θα επιχειρηθεί η αποκατάσταση της αρχικής κάτοψης του λουτρού και η χρονολόγησή του. Ως ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα κτίσματα της οθωμανικής περιόδου στην πόλη του Βόλου, το εν λόγω λουτρό αξίζει μελέτη συντήρησης και ιδιαίτερη ανάδειξη.

Ιωάννα Λιάπη, Ιουλία Κατσίκια, Αθανασία Κραχτοπούλου, Ευαγγελία Χατζή: *«Ανασυνθέτοντας τον τόπο και την ιστορία του Προδρόμου»: Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στον αρχαιολογικό χώρο Μαγούλα Άγιος Ιωάννης Πρόδρομος της Καρδίτσας*

Στο πλαίσιο του έργου ΕΣΠΑ «Διαμόρφωση, προστασία και ανάδειξη των μνημείων του αρχαιολογικού χώρου Μαγούλα Άγιος Ιωάννης Πρόδρομος Τ.Κ. Προδρόμου του Δήμου Καρδίτσας, Π.Ε. Καρδίτσας» σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ανασυνθέτοντας τον τόπο και την ιστορία του Προδρόμου», με σκοπό τη διατήρηση και τη διαφύλαξη της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς του Προδρόμου και τη μετατροπή του Κονακίου σε έναν συμπεριληπτικό και συμμετοχικό χώρο πολιτισμού, όπου η κοινότητα και οι μαθητές εμπλέκονται ενεργά, δημιουργούν, μοιράζονται και συνδέονται μεταξύ τους έχοντας το ως σημείο αναφοράς. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού σχεδιάστηκε εξ αρχής και πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα διάρκειας ενός σχολικού έτους (2022 - 2023) με τη μέθοδο πρότζεκτ προσαρμοσμένο στα χαρακτηριστικά των μαθητών της Β2 τάξης του 1ου Πειραματικού Γυμνασίου Καρδίτσας και των κατοίκων του χωριού. Αξιοποιώντας την κονστρουβιστική προσέγγιση και βασιζόμενο στην ενεργητική – βιωματική μάθηση, την ομαδοσυνεργατικότητα και την έρευνα, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποτελούνταν από δυο στάδια: το πρώτο περιελάμβανε εννέα συναντήσεις που είχαν ως στόχο την γνωριμία και την εξοικείωση των παιδιών με τον πολιτισμό και το ιστορικό παρελθόν της περιοχής, δραστηριοποιώντας και εμπλέκοντας την τοπική κοινωνία και κυρίως άτομα την τρίτης ηλικίας, μέσω συνεντεύξεων, ενώ το δεύτερο είχε ως απώτερο σκοπό το σχεδιασμό και την παρουσίαση στο ευρύ κοινό μιας έκθεσης στο χώρο του Κονακίου.

Σταύρος Μαμαλούκος, Μαρία Παπαγεωργίου: *Η αρχιτεκτονική του οικοδομικού συγκροτήματος της μονής Αγίων Αναργύρων Αταλάντης*

Η μονή των Αγίων Αναργύρων Αταλάντης βρίσκεται σε μία απόσταση 6 χλμ. περίπου νοτιοδυτικά της Αταλάντης. Το μοναστήρι είναι κτισμένο στις ανατολικές πλαγιές του όρους Χλωμό, σε θέση με εντυπωσιακή θέα προς την πεδιάδα της Αταλάντης και το βόρειο Ευβοϊκό κόλπο. Η αρχιτεκτονική της μονής δεν έχει ως σήμερα αποτελέσει το αντικείμενο συστηματικής επιστημονικής μελέτης. Το οικοδομικό συγκρότημα έχει γενικές διαστάσεις 50 × 130 μ. περίπου και περιλαμβάνει έναν αριθμό παλαιών και νεότερων κτισμάτων. Στο μέσον περίπου του μήκους της δυτικής πτέρυγας βρίσκεται παλαιό και ιδιαίτερα αξιόλογο κτήριο, το οποίο θα μπορούσε με επιφύλαξη να χρονολογηθεί στα τέλη του 18ου ή στις αρχές του 19ου αιώνα. Στη σημερινή του μορφή το καθολικό είναι μονόχωρος δρομικός ξυλόστεγος ναός με τρεις προέχουσες προς ανατολές κόγχες. Πρόκειται για κτίσμα με ιδιαίτερα περίπλοκη οικοδομική ιστορία. Από τα διαθέσιμα στοιχεία φαίνεται ότι στη θέση του σημερινού ναού υπήρξε ένας μεγάλων διαστάσεων και υψηλών προθέσεων σύνθετος τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός του 16ου ή του 17ου αιώνα, η κάτοψη του οποίου φαίνεται ότι παρουσίαζε αξιοσημείωτη ομοιότητα με εκείνη του καθολικού της μονής Παναγίας Μαλεσίνας. Μετά από την καταστροφή από σεισμό του αρχικού ναού, στη θέση του οικοδομήθηκε στα τέλη του 18ου ή στις αρχές του 19ου αιώνα, ενσωματώνοντας τμήματα του παλαιού κτηρίου το σημερινό καθολικό της μονής, το οποίο, παρά τις σημαντικές αλλοιώσεις που έχει υποστεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες, διατηρεί την αρχική γενική του μορφή ως σήμερα.

Κρυστάλλω Μαντζανά: *Ιερός ναός Αγίου Δημητρίου Ψηλώματος Δήμου Μετεώρων*

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο της τρίκλιτης θολοσκέπαστης βασιλικής με ημικυκλική κόγχη στην ανατολική πλευρά, ενώ στη νότια και δυτική διαθέτει μεταγενέστερη κλειστή στοά. Εσωτερικά είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες που, βάσει επιγραφής πάνω από τη δυτική είσοδο του ναού ολοκληρώθηκαν το 1791 και αποτελούν έργο του αγιογράφου Μιχαήλ «εκ

Χιονιάδων». Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται τόσο οι εργασίες αποκατάστασης και ανάδειξης του ναού όσο και οι εργασίες συντήρησης του τοιχογραφικού διακόσμου. Επίσης αναλύονται τα πρώτα στοιχεία για τον τοιχογραφικό διάκοσμο και τον ζωγράφο.

Κρυστάλλω Μαντζανά, Στυλιανή Λαφαζάνη, Μαρία Παπαστεργίου, Σεραφείμ Κατσόγιαννος: *Εργασίες επισκευής και ενίσχυσης σε σεισμόπληκτα θρησκευτικά μνημεία του Δήμου Φαρκαδόνας, ΠΕ Τρικάλων, μετά τη σεισμική ακολουθία της 3ης & 4ης Μαρτίου του 2021*

Η έντονη σεισμική ακολουθία στην περιοχή της Ελασσόνας Π.Ε. Λάρισας τον Μάρτιο του 2021, έδωσε δύο κύριους σεισμούς και αρκετούς μετασεισμούς, με αποτέλεσμα την εκδήλωση βλαβών σε λιθόχτιστα μνημεία του όμορου Δήμου Φαρκαδόνας της Π.Ε. Τρικάλων. Στο πλαίσιο ελέγχου και καταγραφής της κατάστασης διατήρησης των μνημείων αρμοδιότητάς της, η ΕΦΑ Τρικάλων διενέργησε άμεσα αυτοψίες και ακολούθως προχώρησε στην προετοιμασία και υποβολή ειδικού Έργου για την επισκευή και ενίσχυσή τους. Το εν λόγω Έργο, με τίτλο: «Ενέργειες σε σεισμόπληκτα μνημεία της Π.Ε.Τρικάλων: α. Λήψη άμεσων στερεωτικών μέτρων και β. Εκπόνηση μελετών αποκατάστασης & ενίσχυσης φορέων» εντάχθηκε στο Π.Δ.Ε. 2023 του ΥΠΠΟ και υλοποιήθηκε μέσα από τέσσερα Υποέργα, τα οποία αφορούσαν ισάριθμους ναούς του Δ. Φαρκαδόνας: 1. Ι.Μ. Γενεσίου Θεοτόκου (Ορφανού) Τ.Κ. Οιχαλίας, 2. Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Τ.Κ. Ζάρκου, 3. Ι.Ν. Αγίας Παρασκευής Τ.Κ. Νομής και 4. Ι.Ν. Παναγίας Φανερωμένης Τ.Κ. Φανερωμένης. Στο πλαίσιο των Υποέργων ακολουθήθηκαν τα εξής στάδια: Ι. Εφαρμογή εσωτερικών υποστυλώσεων στις κατασκευές γεφύρωσης και αντιστηρίξεων στα κελύφη και τις κιονοστοιχίες. ΙΙ. Εκπόνηση αρχιτεκτονικών και στατικών μελετών για την καταγραφή της παθολογίας και την πρόταση των επεμβάσεων επισκευής και ενίσχυσης. ΙΙΙ. Οργάνωση των τεσσάρων εργοταξίων και εφαρμογή ικριωματικών κατασκευών εργασίας στο εσωτερικό και περίξ κάθε μνημείου. ΙV. Υλοποίηση τοπικών επισκευών και ενισχύσεων στους λιθόχτιστους φορείς (συρραφές, ενέματα & αρμολογήσεις) και στις ξυλόπλεκτες κατασκευές (συμπληρώσεις & επιχρίσεις), σύμφωνα με τις εγκεκριμένες μελέτες.

Η ανακοίνωση αφορά στη συνοπτική καταγραφή της παθολογίας των μνημείων (μετασεισμική κατάσταση) και στην παρουσίαση του συνόλου των επεμβάσεων που υλοποιήθηκαν για την επισκευή και ενίσχυσή τους.

Μαρία Νάνου: *Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στην Τσαγκαράδα Πηλίου (1687). Πρώτη προσέγγιση στο έργο του ζωγράφου Ιωάννη Πουλάκη*

Ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου Τσαγκαράδας βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή της συνοικίας της Αγίας Παρασκευής, πάνω στον αμαξωτό δρόμο που οδηγεί προς τη γραφική ακτή της Φακίστρας. Υπήρξε καθολικό ομώνυμου μονυδρίου, η ανέγερση του οποίου ανάγεται στο έτος 1673 σύμφωνα με εγχάρακτη λίθινη επιγραφή, εντοιχισμένη εξωτερικά στον ανατολικό τοίχο του μνημείου. Ο ναός ανήκει στον τύπο του μονόχωρου δρομικού (διαστ. 7,63 X 5,44 μ.), στη νότια πλευρά του οποίου προσαρτάται ξυλόστεγη στοά (χαγιάτι). Στην ανατολική πλευρά, στον χώρο του ιερού, ανοίγονται στο πάχος του τοίχου τρεις αβαθείς κόγχες, οι οποίες δεν προεξέχουν εξωτερικά. Ο άλλοτε κατάγραφος εσωτερικός ναός διατηρεί σήμερα αποσπασματικά τον τοιχογραφικό του διάκοσμο, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των τοιχογραφιών του νοτίου τοίχου έχει καταπέσει. Τις τοιχογραφίες υπογράφει ο ζωγράφος Ιωάννης Πουλάκης του Μιχαήλ το 1687, σύμφωνα με γραπτή επιγραφή

πάνω από τη δυτική είσοδο, η οποία διακρίνεται για τον αφηγηματικό της χαρακτήρα. Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ιερού περιορίζεται σε καθιερωμένα θέματα (Πλατυτέρα, συλλειτουργούντες ιεράρχες, Ανάληψη, Όραμα Πέτρου Αλεξανδρείας, Άκρα Ταπείνωση), ενώ στον κυρίως ναό αναπτύσσεται σε τρεις ζώνες. Στην ανώτερη ιστορούνται σκηνές από την επίγεια ζωή του Χριστού, στη μεσαία αποδίδονται σκηνές του Ακαθίστου Ύμνου και στην κατώτερη εικονίζονται ολόσωμοι άγιοι και αγίες. Στόχος της ανακοίνωσης είναι αφενός η παρουσίαση του μνημείου και ο σχολιασμός της ενδιαφέρουσας κτητορικής του επιγραφής και αφετέρου η διερεύνηση και ανάδειξη των εικονογραφικών και καλλιτεχνικών επιρροών του Ιωάννη Πουλάκη, ο οποίος φαίνεται να δραστηριοποιείται και ως ζωγράφος φορητών εικόνων τόσο στην περιοχή του ανατολικού Πηλίου όσο και στη Σκόπελο, κατά το τελευταίο τέταρτο του 17ου αιώνα.

Ευαγγελία Ντάφη, Μαρία Παπαστεργίου: *Μεταβυζαντινά τοξωτά γεφύρια της Πίνδου στην Π.Ε. Τρικάλων: οι ενέργειες για την αποκατάστασή τους μετά το καιρικό φαινόμενο “Daniel” (2023)*

Τα γεφύρια της Πίνδου της περιοχής των Τρικάλων αποτελούν μνημεία της μετακίνησης κατοίκων και εμπορών και της σύνδεσης μοναστηριών και οικισμών, ανάμεσα στον κάμπο της Θεσσαλίας και την Ήπειρο. Επίσης, αποτελούν εξαιρετικά δείγματα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής από τις αρχές του 16ου αιώνα, την εποχή του γεφυροποιού Αγίου Βησσαρίωνα, μέχρι και το ξύπνημα της Επανάστασης του 19ου αιώνα. Το καιρικό φαινόμενο Daniel, του Σεπτεμβρίου του 2023, προκάλεσε εκτεταμένες βλάβες τόσο στο φυσικό όσο και στο δομημένο περιβάλλον της Θεσσαλίας. Μοιραία ήταν η επίδραση του τεράστιου όγκου και της μεγάλης έντασης της βροχής σε υποδομές και τεχνικά έργα στα ορεινά, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα τοξωτά γεφύρια της μεταβυζαντινής περιόδου. Ειδικά, η διάβρωση του φυσικού αναγλύφου, είτε από την ελεύθερη είτε από την ποτάμια ροή του νερού, ενεργοποίησε κατολισθήσεις και καθιζήσεις προκαλώντας τους σοβαρότερους κινδύνους για τα γεφύρια. Η αποκατάσταση αυτών των μνημείων αλλά και η προστασία τους από τις αυξανόμενες απειλές της κλιματικής αλλαγής αποτελεί αντικείμενο ομάδας μελετών που στοχεύουν στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος.

Ασπασία Ντίνα, Άννα Γιαλούρη: *Η Βασιλική Θ' των Φθιωτίδων Θηβών: παλαιά και νέα ευρήματα*

Επιχειρείται η συνολική παρουσίαση των αρχαιολογικών δεδομένων της Βασιλικής Θ' των Φθιωτίδων Θηβών, η οποία εντοπίστηκε για πρώτη φορά από τον Γεώργιο Σωτηρίου. Αποσπασματικά τμήματα της βασιλικής είχαν αποκαλυφθεί το 1979, το 1981 και το 1985, με αφορμή την εκτέλεση τεχνικών έργων ή λόγω οικοδομικής δραστηριότητας. Τα πιο πρόσφατα ευρήματα προέκυψαν στο πλαίσιο εγκατάστασης του αποχετευτικού δικτύου της Νέας Αγχιάλου, κατά τα έτη 2019-2021. Πρόκειται για μεγάλη παλαιοχριστιανική βασιλική, στις βορειοδυτικές παρυφές της πόλης, με ψηφιδωτά δάπεδα και μαρμαροθετήματα καθώς και αξιόλογο γλυπτικό διάκοσμο. Μετά την καταστροφή και εγκατάλειψη της βασιλικής, ο χώρος απέκτησε χρήση κοιμητηριακή.

Γιώργος Πάλλης: *Ένα αφιέρωμα του επισκόπου Ζητουνίου Νικηφόρου στη μονή του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου (1711)*

Στο σκευοφυλάκιο της μονής του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου της Πάτμου φυλάσσεται ενεπίγραφος σταυρός αγιασμού του έτους 1711, αφιέρωμα του επισκόπου

Ζητουνίου (σημ. Λαμίας) Νικηφόρου. Πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα γνωστά αντικείμενα —αν όχι μοναδικό— που συνδέονται με αφιερωματική δραστηριότητα επισκόπων του Ζητουνίου κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας. Ο εν λόγω σταυρός, ο οποίος δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά, παρουσιάζει ενδιαφέρον για την καλλιέργεια της μεταλλοτεχνίας κατά τις αρχές του 18ου αιώνα, καθώς διασώζει το όνομα του τεχνίτη που τον φιλοτέχνησε και διακρίνεται για την επίδραση της οθωμανικής διακοσμητικής τέχνης στη σύνθεσή του. Η ανίχνευση της προέλευσής του και της πιθανής διαδρομής του μεταξύ Ζητουνίου και Πάτμου, μπορεί να συνεισφέρει χρήσιμα στοιχεία για τα κέντρα και τη διακίνηση έργων αυτού του είδους κατά την ίδια περίοδο. Το αντικείμενο δίνει επίσης την αφορμή για μία αποτίμηση της ιστορικής παρουσίας του καταγόμενου από την Πάτμο Νικηφόρου, ο οποίος εκλέχτηκε επίσκοπος Ζητουνίου το 1710 και έξι χρόνια αργότερα μετατέθηκε στη μητρόπολη Λακεδαιμονίας.

Αρετή Σακελλαρίδου, Γεώργιος Σταμόπουλος, Παναγιώτης Συρούκης: *34 φυλακία και συνοδά κτίσματα της οροθετικής γραμμής του 1881 μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Θεσσαλίας – Μακεδονίας) στις Π.Ε. Τρικάλων και Λάρισας*

Επιχειρήθηκε και τελικά ολοκληρώθηκε ο χαρακτηρισμός ως νεώτερων μνημείων 34 φυλακίων - κτισμάτων της οροθετικής γραμμής του 1881 (και της μετατόπισής της το 1897, ατυχής πόλεμος) μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις Π.Ε. Τρικάλων και Λάρισας. Το σύνολο έχει μήκος περίπου 200χλμ και στο μέλλον θα επιχειρηθεί ο χαρακτηρισμός και των υπόλοιπων κτισμάτων.

Η ενασχόλησή μας με αυτά προέκυψε κατόπιν αιτημάτων ενδιαφερομένων για υλοποίηση έργων Α.Π.Ε. Όταν διαπιστώθηκε (από τις αεροφωτογραφίες) ότι το σχήμα των κατόψεών τους επαναλαμβάνεται, έγινε αντιληπτό ότι δεν ήταν απλά μεμονωμένα κτίσματα της υπαίθρου, αλλά κάτι πιο σημαντικό. Τοποθετημένα (κατά κύριο λόγο) σε κορυφές φανέρωναν ότι επρόκειτο για στρατιωτικό έργο. Ήταν, επομένως, αναγκαία η διερεύνησή τους και ακολούθως ο χαρακτηρισμός τους ως μνημείων για την προστασία τους.

Προηγήθηκε εργασία γραφείου για τον εντοπισμό τους μέσω δορυφορικών εικόνων και εξέτασης της βιβλιογραφίας. Ακολούθησε η πραγματοποίηση αυτοψιών, όπου και έγινε φωτογράφιση και αποτύπωση της κάτοψής τους. Τέλος, συντάχθηκε έκθεση τεκμηρίωσης για τον χαρακτηρισμό τους ως μνημείων που περιλάμβανε φωτογραφίες, σχεδιαστική αποτύπωση της κάτοψής τους, περιγραφή, ιστορικά δεδομένα, κλπ.

Τα εν λόγω κτίσματα αποτελούν αξιόλογο δείγμα στρατιωτικών εγκαταστάσεων και σημαντικό τεκμήριο της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής του τέλους του 19^{ου} αιώνα. Η συγκεκριμένη μορφή των εν λόγω κτισμάτων δεν έχει εντοπιστεί σε άλλη περιοχή στην Ελλάδα. Επιπλέον, χάρη στην ύπαρξή τους ορίζεται η μεθοριακή γραμμή, όπως αυτή χαράχθηκε επί εδάφους έπειτα από διεθνείς προσπάθειες και διαπραγματεύσεις.

Σταυρούλα Σδρόλια, Μαρία Βλαχάκη: *Κάστρο Βελίκας. Νέα στοιχεία για την οχύρωση μέσα από το έργο ανάδειξης της περιόδου 2021-2023*

Κατά την περίοδο 2021-2023 διεξήχθη η δεύτερη φάση αποκατάστασης και ανάδειξης του Κάστρου της Βελίκας, ενταγμένη στο ΕΣΠΑ 2014-20 από την Περιφέρεια Θεσσαλίας. Το έργο περιέλαβε καθαρισμό και στερέωση του βόρειου και δυτικού τμήματος του περιβόλου, ενώ τα υπόλοιπα τμήματα είχαν αποκατασταθεί την περίοδο 2011-2013. Με το νέο έργο αποκαλύφθηκε για πρώτη φορά το βόρειο και το δυτικό τείχος μέσα από τις επιχώσεις και την πυκνή βλάστηση που τα κάλυπταν και ήλθαν στο φως ενδιαφέροντα στοιχεία για τις πύλες, τους πύργους και τις κλίμακες που διαμορφώνονταν σε αυτά, παρέχοντας πλέον ολοκληρωμένη γνώση για την αρχιτεκτονική του φρουρίου και τις φάσεις μετασκευών που γνώρισε. Επίσης, επισημάνθηκαν νέα κτίρια στο εσωτερικό του κατά την διαμόρφωση των διαδρομών κίνησης των επισκεπτών και ερευνήθηκε τμηματικά η κεντρική οδός του κάστρου, που ξεκινούσε από τη νότια πύλη.

Πασχάλης Σταντζούρης, Ασπασία Ντίνα: *Λυχνάρια της Υστερης αρχαιότητας από το συγκρότημα κοσμικών κτηρίων των Φθιωτίδων Θηβών - Νέας Αγχιάλου*

Με τις ανασκαφές των Γ. Σωτηρίου (1956) και Π. Λαζαρίδη (1960 – 1968 και 1987), αποκαλύφθηκε συγκρότημα κοσμικών κτηρίων στο χώρο μεταξύ των βασιλικών αγίου Δημητρίου και επισκόπου Ελπιδίου και συγκεκριμένα κάτω από τον λόφο της «Ακρόπολης της Πυράσου».

Από τα μέχρι τώρα ανασκαφικά δεδομένα γίνεται λόγος για δέκα τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις.

Κατά τις ανασκαφές περισυλλέχθηκε μεγάλος αριθμός κεραμικών, νομισμάτων, μικροτεχνημάτων κλπ.

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται λυχνάρια αντιπροσωπευτικά των τύπων της ύστερης αρχαιότητας όπως: βορειοαφρικανικά, μικρασιατικά, αττικά, τροχήλατα κλπ.

Μαριλένα-Χρυσούλα Τσακουμάκη, Ανθούλα Τσαρούχα: *Νέα στοιχεία για την Παλαιά Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Δεσφίνας, στη Φωκίδα*

Το μοναστικό συγκρότημα της Παλαιάς Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Δεσφίνας είναι κηρυγμένο βυζαντινό μνημείο από το 1921. Το καθολικό της ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του μικρού δικιόνιου εγγεγραμμένου σταυροειδούς με τρούλο ναού και χρονολογείται καταρχήν τον 13ο ή τον 14ο αιώνα. Ο ναός φέρει ζωγραφικό διάκοσμο που καλύπτει το σύνολο των εσωτερικών επιφανειών και χρονολογείται βάσει κτητορικής επιγραφής το 1660, ενώ το σωζόμενο ξυλόγλυπτο τέμπλο χρονολογείται το 1768. Το καθολικό αποτελεί ελάχιστα δημοσιευμένο μνημείο, καθώς μόνο αρχικά σχέδια και γενικές μετρήσεις είναι βιβλιογραφικά διαθέσιμα. Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδος στο πλαίσιο εκπόνησης μελετών που πραγματοποιήθηκαν για το πρόγραμμα ΕΣΠΑ της ΠΕ Στερεάς Ελλάδας, προχώρησε σε πλήρη αρχαιολογική τεκμηρίωση και αρχιτεκτονική ανασύνθεση του μνημείου, από την οποία προέκυψαν νέα στοιχεία κυρίως για τις αρχιτεκτονικές του φάσεις, το εικονογραφικό πρόγραμμα και την διάρθρωση του τέμπλου. Εν όψει της έναρξης των εργασιών για την αποκατάσταση του μνημείου, παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα της ερευνητικής ομάδας, σχετικά με την μορφολογία του ναού και τη διακόσμησή του από την ανέγερσή του έως την παρούσα μορφή του.

Ανθούλα Τσαρούχα, Άννα Παυριανίδου: *Προκαταρκτική παρουσίαση της κεραμικής από σωστική ανασκαφή στο Κάστρο της Άμφισσας (Σαλώνων)*

Στο πλαίσιο εργασιών για την αναβάθμιση του Κάστρου της Άμφισσας από πλευράς τεχνολογικών και υποστηρικτικών υποδομών για την υποστήριξη καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, πραγματοποιήθηκε ανασκαφική διερεύνηση, η οποία σε βάθος 0,30 μ. απέδωσε αρχιτεκτονικά λείψανα από τη θεμελίωση κτισμάτων μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων, από τα οποία ξεχωρίζει ένας ορθογώνιος χώρος με λιθόστρωτο δάπεδο. Η ανασκαφή, αν και περιορισμένης έκτασης, έδωσε πληθώρα ευρημάτων που μαρτυρούν τη διαχρονική χρήση του μνημείου. Μεταξύ των πολυάριθμων ευρημάτων, ξεχωρίζει η άφθονη κεραμική, που αντικατοπτρίζει τη χρήση του χώρου από τους αρχαίους έως και τους νεώτερους χρόνους. Στο κεραμικό υλικό περιλαμβάνονται κυρίως αγγεία φύλαξης και μεταφοράς υγρών και ειδών διατροφής, καθώς και επιτραπέζια αγγεία, κυρίως κανάτια, κούπες και πινάκια. Ιδιαίτερη ωστόσο μνεία πρέπει να γίνει στα τμήματα από πήλινες καπνοσύριγγες που χρονολογούνται από τα τέλη του 17ου έως τις αρχές του 19ου αιώνα και αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της καθημερινότητας των χρηστών του χώρου. Η κεραμική ανήκει σε διάφορους τύπους, άβαφη, μελαμβαφής, με γραπτή διακόσμηση, εφυσωμένη γραπτή και εγχάρακτη, και αποτελεί παραγωγή τοπικών εργαστηρίων, επαρχιακών εργαστηρίων με μαζική παραγωγή της ευρύτερης περιοχής και παραγωγή εργαστηρίων κεραμικής της Μικράς Ασίας και άλλων περιοχών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αναδεικνύει το ρόλο του Κάστρου των Σαλώνων (Άμφισσας) στο πέρασμα του χρόνου.

Ιωάννης Τσιουρής, Σταυρούλα Σδρόλια: *Από τη λήθη στο φως: Η ανασκαφή της μονής του Αγίου Δημητρίου των Μαρμαριανών στην Μαρμαρίνη Αγιάς. Πρώτες παρατηρήσεις*

Το 2023 ύστερα από έρευνα και σωστική ανασκαφή, σε συνεργασία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λάρισας, εντοπίστηκε η παντελώς άγνωστη έως τότε θέση της βυζαντινής μονής του Αγίου Δημητρίου των Μαρμαριανών, γνωστής μόνο από αρχειακές πηγές. Από το 2024 ξεκίνησε συστηματική ανασκαφή, στο πλαίσιο πενταετούς προγράμματος, που εγκρίθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το μοναστήρι, η ίδρυση του οποίου ανάγεται στον 12ο τουλάχιστον αιώνα, αποτέλεσε το πλέον σημαντικό μοναστικό καθίδρυμα της Μητρόπολης Λαρίσης κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο έως και την κατάκτηση της περιοχής από τους Τούρκους. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστεί η πορεία της ανασκαφικής έρευνας, καθώς και τα πρώτα ευρήματα και συμπεράσματα αυτής.

Ιωάννης Π. Χουλιάρης: *Η εικονογραφία του μαρτυρίου του αγίου Γρηγορίου της Μεγάλης Αρμενίας στη μνημειακή ζωγραφική της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας*

Στον ελλαδικό χώρο οι πρώτες γνωστές παραστάσεις του μαρτυρίου του αγίου Γρηγορίου της Μεγάλης Αρμενίας εμφανίζονται στη μνημειακή ζωγραφική από τον 16ο αιώνα, χωρίς να αποκλείουμε την πιθανότητα να υπήρχαν παλαιότερες παραστάσεις, οι οποίες δεν σώθηκαν ή δεν είναι ακόμη γνωστές. Από τα μεταβυζαντινά χρόνια όμως γνωρίζουμε αρκετά παραδείγματα του μαρτυρίου του αγίου, κυρίως σε κύκλους Μηνολογίων ή Μαρτυρολογίων. Το θέμα γίνεται ιδιαίτερα αγαπητό κατά τον 16ο αιώνα από τους Κρήτες ζωγράφους στο Άγιον Όρος και τα Μετέωρα. Οι εκπρόσωποι της Κρητικής σχολής είναι αυτοί που διαμορφώνουν και την βασική εικονογραφία της σκηνής, βασιζόμενοι πιθανώς σε παλαιότερο πρότυπο, η οποία επαναλαμβάνεται τους επόμενους αιώνες από όλους τους ζωγράφους, με μικρές διαφοροποιήσεις. Στη Θεσσαλία και τη Στερεά Ελλάδα εντοπίζουμε τουλάχιστον έξι παραδείγματα του μαρτυρίου του αγίου, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον

τόσο όσον αφορά στους ζωγράφους που το επιλέγουν όσο και στις λεπτομέρειες ως προς τις οποίες διαφοροποιούν τα παραδείγματα αυτά.